

NOVOSTI HOBOCIJA

#1269

Samostalni
srpski
tjednik

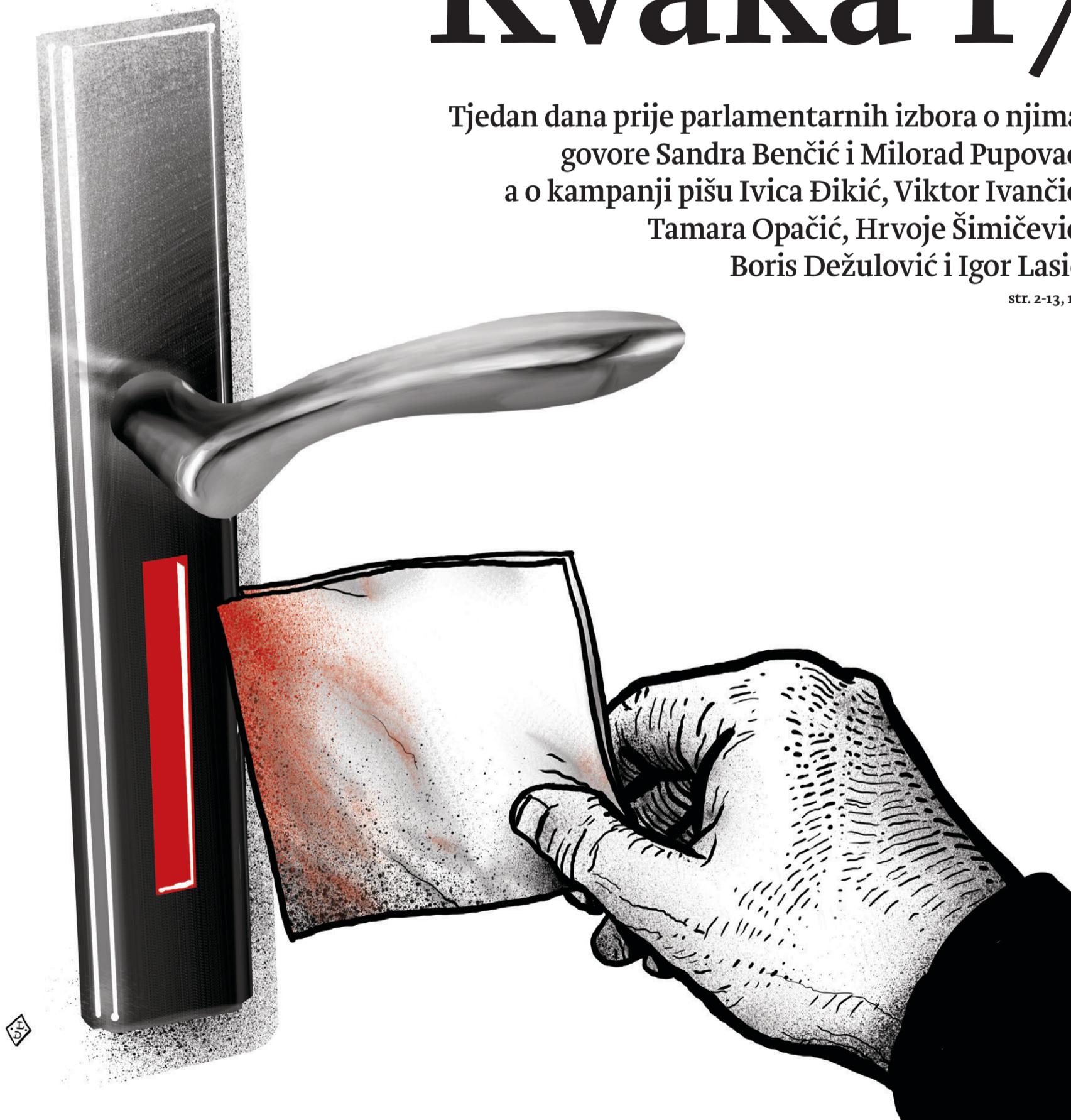
Petak 12. 4. 2024.
Cijena: 1.33€

Kvaka 17

Tjedan dana prije parlamentarnih izbora o njima govore Sandra Benčić i Milorad Pupovac, a o kampanji pišu Ivica Đikić, Viktor Ivančić, Tamara Opačić, Hrvoje Šimičević, Boris Dežulović i Igor Lasić

str. 2-13, 16

Povratak na izvorne postavke

Dobro da je Lucić, kandidat na HDZ-ovoj listi u Prvoj izbornoj jedinici, skrenuo pažnju javnosti na sebe: bila bi grehota ne podsjetiti na njegovu neobičnu vojnu karijeru i na sve dosadašnje političke transformacije ove aktualne HDZ-ove izborne uzdanice

UMIROVLJENI general zbora JOSIP LUCIĆ, načelnik Glavnog stožera HV-a od 2003. do 2011., ispostavio se jednom od najvećih HDZ-ovih zvijezda tekuće predizborne kampanje. Do tog statusa došao je, naravno, zahvaljujući napadima na ZORANA MILANOVIĆA, predsjednika Republike i premijerskog kandidata SDP-ove koalicije Rijeke pravde. 'Milanović djeluje destruktivno i izazvao je duboke podjele u sustavu i vrhu HV-a' rekao je Lucić Večernjem listu, na što je saopćenjem reagirao umirovljeni admiral ROBERT HRANJ, donedavni načelnik Glavnog stožera. 'Mislim da su izjave jednog umirovljenog generala, bivšeg načelnika, o podjelama u vojnom vrhu, koje se praktično nastavljaju na nedavne spekulacije nekih novinara o potencijalnom vojnom udaru, neprikladne, potencijalno opasne, a po osobnim spoznajama i netočne.'

I dobro da je Lucić, kandidat na HDZ-ovoj listi u Prvoj izbornoj jedinici, skrenuo pažnju javnosti na sebe: bila bi grehota ne podsjetiti na njegovu neobičnu vojnu karijeru, neobičnu u svjetskim okvirima, i na sve dosadašnje političke transformacije ove aktualne HDZ-ove izborne uzdanice; bila bi šteta ne ispričati u kakvim ljudima, eto, ANDREJ PLENKOVIĆ vidi svoje adute na izborima. Josip Lucić, naime, dogurao je do čina generala zbora, najvišeg vojnog čina (viši je samo čin stožernog generala koji se dodjeljuje iznimno za izuzetne ratne zasluge), i do položaja prvog u hijerarhiji vojske, a da nema ni jednog jedinog dana vojnog obrazovanja. Diplomirao je 1984. na zagrebačkom Kineziološkom fakultetu, magistrirao je četiri godine kasnije, pa onda i doktorirao 2012., ali nije odslušao ni jedno jedino predavanje na bilo kojoj vojnoj školi u Hrvatskoj ili u inozemstvu. Lucić je 1991. godine bio prvi zapovjednik Prve brigade HV-a 'Tigrovi' i to mu je, uz maksimalnu odanost FRANJI TUĐMANU i HDZ-u, donijelo generalski čin već poslije nekoliko mjeseci. Prije nego što je u prosincu 1992. na četrdesetak mjeseci odložen na relativno nevažnu funkciju glavnog inspektora obrane, promijenio je više istaknutih zapovjednih dužnosti u kratkom vremenu i promaknut je u general-pukovnika. Godine 1996. postavljen je na mjesto zapovjednika Hrvatskog vojnog učilišta 'Petar Zrinski', što mu je bio prvi dodir s vojnim obrazovnim ustanovama u životu, i ondje je dočekao prvi HDZ-ov poraz na izborima.

Ovako je govorio Lucić na sastanku Tuđmanovog vojnog vrha 6. studenog 1993., u vrijeme najžešće faze hrvatsko-bošnjačkog rata, rata u kojem je glavni inspektor obrane MORH-a i aktivno sudjelovao: 'Održan je sastanak na kojem je zaključeno da se izdvoji iz stambenih fondova i da se ljude koji se budu javili nagradi sa stanovima, visoke časnike, brigadire i pukovnike koji odu dolje na šest mjeseci dobrovoljno. Da se ostalim nižim činovima dodijeli čin više i školovanje po povratku iz Hercegovine nakon što provedu šest mjeseci dolje. Obav-

ljeni su razgovori, ĐURO DEČAK mi je poslao informaciju da je oko 500 ljudi on već poslao za Hercegovinu. To je njegova informacija od jučer koju mi je poslao. Obavljen je razgovor i u Zbornom području Zagreb. Obavljen je razgovor i u Zbornom području Karlovac. Podijeljena su zaduženja kako da se obavlja razgovor na nivou Glavnog stožera, Ministarstva i svih ostalih, nastavnih središta i sve ostalo. (...) Mi moramo jedan veliki broj ljudi dolje poslati. Ako je dobrovoljno moramo ih i stimulirati. I mislim da je sada napravljen cijeli posao. Još je pitanje isto financijska stimulacija, jer smatram da bi ljudi ipak morali biti nešto bolje stimulirani nego ovi ovdje.'

Sedam godina kasnije, Lucić postaje jedan od najomiljenijih generala novog predsjednika Republike STIPE MESIĆA, čovjeka koji se s HDZ-om i Tuđmanom razišao, između ostalog, na pitanju Bosne i Hercegovine te hrvatsko-bošnjačkog rata. Nakon što je Mesić umirovio sedmoricu aktivnih ratnih generala predvođenih ANATOM GOTOVINOM zbog toga što su se svojim otvorenim pismom umiješali u politiku, Lucić je iskazao punu podršku i poslušnost vrhovnom zapovjedniku koji ga je u listopadu 2000. nagradio funkcijom zamjenika načelnika Glavnog stožera. Kad je, po sili zakona, 2003. umirovljen general PETAR STIPETIĆ, Lucić je imenovan šefom vojske. Tada je zakon propisivao da mandat načelnika Glavnog stožera traje pet godina i da može biti imenovan dva puta. Mesić je dao i drugi mandat Luciću 2008., što je tog generala bez ikakve vojne naobrazbe učinilo načelnikom Glavnog stožera s najdužim stažem u povijesti Republike Hrvatske: sva njegova pažnja bila je usmjerena na dodvoravanje Mesiću i u tome je bio vrlo uspješan. Ipak, nije ostao deset godina na čelu vojske. Smijenjen je 2011. na inicijativu DAVORA BOŽINOVIĆA, ministra obrane u vladi JADRANKE KOSOR, i uz suglasnost tadašnjeg predsjednika IVE JOSIPOVIĆA.

Nova prilika za unosnu političku transformaciju Luciću se ukazala kad je umirovljeni brigadni general TOMO MEDVED postao ministar i potpredsjednik Vlade te Plenkovićeve glavna spona s braniteljskom i stradalničkom populacijom. Lucić i Medved povezani su kumstvom i dugogodišnjim bliskim prijateljstvom, uostalom, Lucić je najzaslužniji za svojedobno promaknuće Medveda u čin generala. Zaboravljeno je desetogodišnje služenje Stipi Mesiću, HDZ-ovom arhineprijatelju, služenje koje je uvelike nadilazilo uobičajenu lojalnost šefa generalštaba vrhovnom zapovjedniku. Zaboravljeno je da je Lucić spremno prihvatio položaj zamjenika načelnika Glavnog stožera neposredno poslije Mesićevog umirovljenja generala DAMIRA KRSTIČEVIĆA, koji se također nalazi na HDZ-ovoj listi na predstojećim izborima. Lucić se vratio na izvorne postavke sa žarom karakterističnim za ljude koji dokazuju pravovjernost i peru grijehe ili 'grijehe' iz prošlosti, a ubrzo su isplivali i pravi motivi: imenovan je ravnateljem državnog Veteranskog centra, čiji je osnivač Medvedovo ministarstvo, i članom Nadzornog odbora državne tvrtke Plinacro. Prvo materijalna baza, a onda domoljubno-partijska nadgradnja. ■

Voden neumjerenim ambicijama i osobnim materijalnim interesima – Josip Lucić (Foto: Marko Jurić/PIXSELL)

IMPRESSUM

Godina xxv / Zagreb | petak, 12/04/2024

NOVOSTI
#1269

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš
IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Lujko Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović,
Viktor Ivančić, Sinan

Gudžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko
Bakotin (urednik Interna-
cionalne), Dragana Bošnjak,
Milan Cimeša, Zoran
Daskalović, Ivica Đikić,
Tena Erceg, Dragan
Grozđanić, Mirna Jasić Gašić,
Nenad Jovanović, Vladimir
Jurišić, Anja Kožul, Igor
Lasić, Branimira Lazarin,

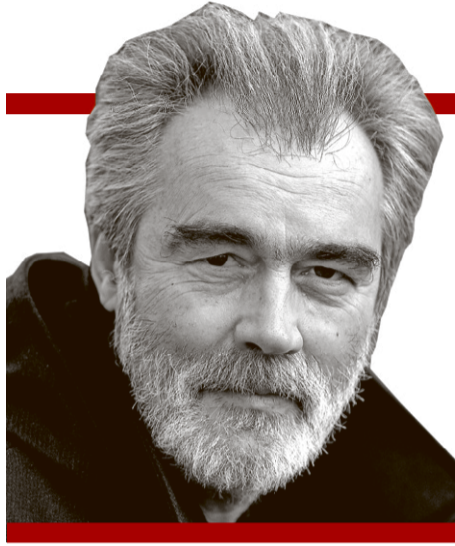
Bojan Munjin, Tamara
Opačić, Ivana Perić, Boris
Postnikov, Srećko Pulig,
Hrvoje Šimičević i Nataša
Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor
Stanišević & Damir Bralić,
Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNICE
Luka Duplančić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb',
Zagreb
TIRAŽA 6000

Novosti su financirane
sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i
sredstvima Ureda za
ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

UVREDE
& PODMETANJAHadezeovska
prot-etika

PIŠE Viktor Ivančić

Fama o 'kršitelju Ustava', dosad razmatrana u ključu individualne i stranačke odgovornosti, prebačena je u zonu kolektivne krivnje. To upućuje na zaključak da je vladajuća klika spremna na štošta, ali ne i na primopredaju vlasti u slučaju da doživi izborni poraz

KRŠE li birači Ustav ako glasaju za Milanovićeve Rijeke pravde?

To odvažno pitanje, kapitalno za sudbinu nacije, države i ustavnopravnog poretka, već u naslovu svoga teksta postavlja komentator Večernjeg lista Žarko IVKOVIĆ. Odgovor mu je istoga dana isporučio hrvatski tehnički premijer ANDREJ PLENKOVIĆ, ukazavši se na nekakvom druženju u sportskome centru Keglič u Zagrebu: Da – rekao je – 'svi koji podržavaju Milanovića krše Ustav'!

Tako je fama o 'kršitelju Ustava', dosad razmatrana u ključu individualne i stranačke odgovornosti, prebačena u zonu kolektivne krivnje.

Svatko tko na biračkome mjestu svojim glasom podrži političku grupaciju koja namjerava razvlastiti HDZ, upušta se u kriminalni čin, poručuje Plenković u sportskome centru Keglič. Bude li takvih mnogo, suočit ćemo se s masovnim kršenjem Ustava. Sa zbornim gaženjem hrvatske svetinje. Budu li takvi činili većinu, dodaje novinar Ivković, dogodit će se eksplozija kolektivnog nemoralna, trijumf onih koji ne drže 'do odgovornosti, časti i vlastite riječi'.

Ovo ležerno kriminaliziranje i moralno stigmatiziranje znatnoga dijela populacije, osim što je na svoj način zabavno, otvara nove mogućnosti za razvoj izborne i postizborne drame. Po tonu se, naime, čini da upozorenja nisu iznikla iz osjećaja rezignacije. Naprotiv, više sličje pozivima na preventivnu akciju, ili, u izglednijem slučaju, na unaprijed sročena opravdanja za akciju koja će uslijediti *post festum*.

Sinkronizirani nastup izvršne političke vlasti i medija koji, u najboljoj tradiciji nezavisnoga žurnalizma, tu vlast svesrdno opslužuje – dvaju sistemskih punktova povezanih pupčanom vrpcom – neumoljivo upućuje na zaključak da je vladajuća hadezeovska klika spremna na štošta, ali ne i na primopredaju vlasti u slučaju da doživi izborni poraz. Dogodi li se to, u raspletu drame nas po svemu sudeći čekaju nova uzbuđenja: za kakvim modelom državnog udara će vlast posegnuti da zaštiti Hrvatsku od državnog udara?

Izgleda da zabrinuti komentator Večernjeg lista sebe vidi u izvidničkoj misiji. Zalazi duboko u nepoznati teritorij, uočava sumnjiva kretanja na terenu i prvi dojavljuje da više stotina tisuća građana srlja u bezakonje. Jer, veli, pravni su stručnjaci već nepobitno utvrdili da Ustav krši ZORAN MILANOVIĆ, da Ustav krši SDP, da Ustav krše i sve ostale stranke iz koalicije Rijeke pravde, no 'još se nitko nije zapitao što je s biračima'.

Zbilja, što je s biračima? Evo kako izgleda pokušaj da se zvuk sirene za uzbunu stavi na papir:

'Hoće li i oni prekršiti Ustav ako na biralištu daju glas koaliciji SDP-a, pogotovo ako je taj glas motiviran kandidaturom Zorana Milanovića? Možda se moralnim aspektom svoga čina ne opterećuju baš svi birači, ali odgovor na to delikatno pitanje zaslužuju svi hrvatski građani, a osobito oni kojima je još uvijek stalo do moralnih vrijednosti

i koji – dekadenciji unatoč – još uvijek drže do odgovornosti, časti i vlastite riječi. A u ovoj zemlji, usudim se reći, takva je većina građana.'

Kao što vidimo, sadržaj koji para uši ima etičko porijeklo: sve zavija i pišti od 'moralnih vrijednosti', 'moralnih aspekata', 'odgovornosti', 'časti', držanja do 'vlastite riječi' i tome sličnog. Novinar Ivković zbog nekih razloga podrazumijeva da pridržavanje ustavnih normi spada u sferu osobnog morala, čak i 'časti', a k tome se usudi nadati da većina hrvatskih građana jest moralna, tj. da se uspješno opire 'dekadenciji', za razliku od onih koji će se 17. travnja valjati po etičkom blatu, glasajući za SDP.

Da bi osnažio svoju tezu, konzultirao je 'dvojicu pravnih stručnjaka' (čija imena

Patetično okupljanje oko kulta 'ustavnopravnog poretka' – Andrej Plenković (Foto: Neva Žganec/PIXSELL)

ne saznajemo) koji mu, doduše, kažu da se činom glasanja ne može kršiti Ustav, no 'nedvojbeno je da takvi birači podržavaju otvoreno i dosad nevideno kršenje Ustava i udar na ustavnopravni poredak'. Novinar Ivković takve naziva 'machiavellistima', jer, zaboga, 'cilj ne može opravdati svako sredstvo', a 'sredstvo je u konkretnom slučaju dezintegracija državnih institucija i uništenje vladavine prava'.

Kako se onda suprotstaviti dezintegraciji državnih institucija i uništenju vladavine prava? Glasanjem za HDZ, dakako. Komentator Večernjeg stoga drži kako je od presudne važnosti da stranke poput Mosta i Domoinskog pokreta u postizbornom koaliranju ne zablude u moralnu kaljužu. Ipak, najveći etički izazov je pred biračkom masom. 'Sada je moralna odgovornost ponajprije na hrvatskim građanima. Ako nisu machiavellisti, ako imaju osjećaj odgovornosti za državu, trebali bi dvaput razmisliti kome će dati svoj glas.' U slučaju da su moralno dorasli, oba pokušaja razmišljanja dovode do istog rezultata – HDZ.

I tako smo obogatili ionako bogato iskustvo još jednim mlazom tople vode: svaki susret HDZ-a i njegovih raspjevanih promotora s etičkim pitanjima treba promatrati kao paramoralnu pojavu.

Ključna podvala novinara Ivkovića, naravno, leži u poistovjećivanju pravnih i

etičkih kategorija, u stavljanju znaka jednakosti između pridržavanja zakonskih i pridržavanja moralnih normi. Čak i ako zanemarimo činjenicu da on uz pomoć neimenovanih pravnih autoriteta prozirno manipulira kad utvrđuje što jest, a što nije u duhu ustava i zakona, ta je rabota sama po sebi uvijek sumnjive prirode. Lakonski bi mu se moglo uzvratiti da je, na primjer, izbor IVANA TURUDIĆA za glavnoga državnog tužioca – čovjeka, dakle, koji se tajno sastajao s kriminalcima pod istragom, a zatim o tome lagao pred saborskim povjerenstvom – istovremeno i sasvim zakonit i sasvim nemoralan.

Manje uvidavna ilustracija vodila bi, recimo, do nacističke Njemačke, ili do neprežaljene NDH, gdje je odvođenje cijelih kategorija stanovništva u logore i smrt obavljano u skladu s pozitivnim zakonskim propisima. Građani kojima je tada bilo 'stalo do moralnih vrijednosti' nisu iskazivali poštovanje prema tim normama, ni zakonskim ni ustavnim: naprotiv, pred zakonom i ustavom klečali su oni što su skončali u etičkom ambisu.

Ili, vratimo li se bližoj prošlosti i friškijim leševima, može i ovako: ako je vlada Andreja Plenkovića u doba pandemije donijela restriktivne mjere kršeći Ustav – a Ustav je bez sumnje bio prekršen, pošto je za odluku o ograničavanju slobode kretanja bilo nužno proglasiti izvanredno stanje, o čemu se pak morala izjasniti dvotrećinska većina zastupnika u Saboru – i na taj način obezvrijedila sustav parlamentarne demokracije, znači li to da su građani koji su se pridržavali Vladinih mjera protiv širenja zaraze zapravo nemoralni?

Isti se primjer krasno usložnjava znamo li da je Ustavni sud eklatantno protuustavno Vladin postupak naknadno proglasio zakonitim, jer to tijelo, već prema tradiciji, kada mora birati između 'duha Ustava' i interesa HDZ-a, bez iznimke staje u zaštitu potonjeg. Pitanje stoga može biti i ovo: da li je uistinu ustavno to što obezbežujuće tumačenje Ustava provodi pravosudna ekspozitura HDZ-a – povezana s vladajućom klikom pupčanom vrpcom, istom organskom sponom kakvom partijska vrhuška pridržava Večernji list – ako već Ustav svečano nalaže trodiobu vlasti?

No, sve je to uzalud kada na scenu stupi hadezeovska prot-etika, patvorina koja se izdaje za esenciju nacionalnog čudoređa. Tada i moralno diskreditiranje stotina tisuća ljudi koji će na izborima otkazati poslušnost vladajućoj stranci – i time preuzeti kolektivnu krivnju za 'kršenje Ustava' – postaje najnormalnija stvar. Tada i patetično okupljanje oko kulta 'ustavnopravnog poretka', u zemlji gdje je zaslugom vlasti bezakonje ozakonjeno, ima odlike magijskog rituala, a ne vladavine prava. Malo je što odvratnije od moraliziranja moralnog bogalja.

Ostaje nam zauzeti dobra mjesta u gledalištu i vidjeti kako će se, u slučaju da kriminalno raspoloženi dio stanovništva dovede do nepoželjnog izbornog rezultata, pomoću 'duha Ustava' za-ustaviti primopredaja vlasti. ■

SANDRA BENČIĆ

Ne mogu zamisliti treći mandat HDZ-a

Da izlazimo u zajedničkoj, velikoj koaliciji na ljevici, velik broj glasova bi propao. Vjerujem da će mobilizacija građana pokriti sve nedostatke D'Hondta. Puno je važnije od dva-tri mandata, koja bi putem D'Hondta dobila zajednička koalicija, dobiti deset ili 15 mandata zbog masovnije izlaznosti. Ako izlaznost bude iznad 60 posto, sigurna sam da HDZ pada

počeli su nam odlaziti i liječnici. Liste čekanja treba riješiti stimuliranjem liječnika adekvatnom plaćom. Liječnik jednostavno ne može raditi u privatnom sektoru ako su na njegovom odjelu ili zavodu liste čekanja. U reformi našeg zdravstvenog sustava ključno je jačanje primarne zdravstvene zaštite, od koje smo stvorili birokratski aparat koji piše uputnice za bolnice. Domovi zdravlja moraju sadržavati kompletnu dijagnostiku, gdje će se rješavati najveći dio zdravstvenih pitanja. Na temelju ozbiljnih infrastrukturnih ulaganja u domove zdravlja, povećanjem plaća i poboljšanjem uvjeta rada moramo najbolji liječnički kadar motivirati za obiteljske liječnike koji će biti konkurencija liječnicima u bolnicama.

Možemo! ima tri godine iskustva obnašanja vlasti u Zagrebu. Brojne su kritike na vaše upravljanje gradom: nedovoljna transparentnost, nepokošena trava, nje-mački tramvaji... Je li vam Zagreb teret u ovoj kampanji?

Radom u Hrvatskom saboru i vođenjem Grada Zagreba apsolutno smo razvili svoje politike i proširili ih na sve dijelove Hrvatske. Naše biračko tijelo se stabiliziralo. Neki građani s nama se ne slažu, ali smo zato dobili nove simpatizere, nove birače. Mislim da je to dobra evolucija u razvoju stranke. Zagreb je u lipnju 2021. bio *de facto* u bankrotu. Danas je grad s povijesno rekordnih 200 milijuna eura kapitalnih investicija, pet puta više nego u doba vlasti BANDIĆA i HDZ-a. Prošle godine smo izgradili četiri, ove godine deset novih vrtića. Prije države i bilo kojeg drugog HDZ-ovog velikog grada osigurali smo univerzalnu vrtićku skrb za svu djecu do kraja 2025. godine. Prva smo vlast u Zagrebu koja kreće s izgradnjom Centra za gospodarenje otpadom jer želimo konačno zatvoriti Jakuševac. Krećemo s projektom zamjene cjelokupne vodovodne mreže, najvećim dosadašnjim kapitalnim projektom u Zagrebu, vrijednim 323 milijuna eura. Svi građani stariji od 65 godina imaju besplatan prijevoz, žičara je besplatna za sve građane Zagreba, osigurali smo obnovu tramvajskog i autobuskog fonda, proširujemo tramvajske pruge, revitaliziramo kvartove. Privremeno koristimo rabljene njemačke tramvaje, dok sljedeće godine ne nabavimo 20 novih tramvaja koje smo naručili u domaćoj tvrtki Končar. Prozivali su nas zbog rabljenih tramvaja, a oni kupuju rabljene katamarane, rabljene trajekte od Grčke i Cipra, a ne naručuju nove od domaćih brodogradilišta jer su ih uništili. Grad Zagreb je izvršio više od 80 posto obnove u svom resoru, dok država za nama debelo kaska. Oni su obnovili samo jednu cjelovitu zgradu, i to crkvu, a mi smo obnovili osam zgrada, i to škola i dačkih domova. S centraliziranim državnim uređenjem, HDZ gdje god može namjerno opstruira. Niti jednu odluku grad ne može samostalno donijeti, ne može se nigdje lopata udariti, a da se ne ishodi dozvola od nekog ministarstva.

I ovaj put izlazite u 11. izbornoj jedinici, kojom suvereno vlada HDZ. Više ste usmjereni prema našim građanima u Europi nego prema Hrvatima u susjednoj BiH. Hoćete li uzeti mandat HDZ-u?

Mi se obraćamo novoj dijaspori u Europi, našim građankama i građanima koji su otišli iz Hrvatske zadnjih deset godina. Naša najvažnija politička poruka je da ćemo stvoriti zemlju u koju će se naše nova dijaspora poželjeti vratiti. Naša pjesma za ove izbore upravo govori o tome da živimo u čekaonici, da su mnogi otišli jer ne žele više čekati i da ne želimo više imati zemlju u kojoj si mame i tate i djeca mašu preko *skypea*. Želimo postati zemlja u kojoj se ostaje i u koju se vraća. ■

Jedna od najaktivnijih u Saboru
– Katarina Peović (Foto: Patrik Macek/Pixsell)

Glas radnika u sabornici

Katarina Peović bila je među pet najaktivnijih zastupnica i zastupnika prethodnog saziva Sabora. Još važnije, često je otvarala teme o kojima je većina stranaka ranije praktički šutjela: o deprivilegiranim radnicima, premlaćenim migrantima, oduzetoj srpskoj imovini s početka devedesetih, opasnim namjerama tzv. klečavaca, militarizaciji pod okriljem NATO-a...

Ne zna desnica što radi desnica

Kandidati ekstremne desnice na parlamentarnim izborima haluciniraju o četnicima u Hrvatskoj, a u stvarnosti šuruju s pravim četnicima. Zabranili bi pobačaj, ukinuli prava trans osoba, nezavisnu kulturu, uspostavili kontrolu nad medijima i eliminirali Srbe

MILORAD PUPOVAC Puno smo se brinuli za Evropu, naciju, državu, ali za društvo nismo

Naprosto smo nerazumno dugo produžili jačanje mitova o državi i naciji, jačanje procesa dubljeg integriranja u EU, a nedovoljno se posvetili jačanju onoga što svemu tome jedino može osigurati smisao i kod svakog građanina stvoriti osjećaj dobra i sreće. Moramo stvarati društvo u kojem će se ljudi osjećati dobro i sretno

U OČI skorašnjih parlamentarnih izbora razgovarali smo s MILORADOM PUPOVCEM, predsjednikom SDSS-a i njihovim kandidatom u 12. izbornoj jedinici.

Kako biste ocijenili dva mandata suradnje SDSS-a s vladom Andreja Plenkovića, čini se da je prvi bio konstruktivniji, a u drugom kao da se dogodilo petrificiranje starih odnosa?

Prvi mandat je, što se tiče općepolitičkih odnosa i pozicioniranja dominantne stranke u vladajućoj koaliciji, bio na tragu početka mandata premijera PLENKOVIĆA. Drugi mandat je bio kompleksniji zbog toga što je sukob na desnici postao izraženiji i snažniji. Desnica se nakon prvotne dekonsolidacije i raspada počela konsolidirati i pridružio joj se i postao joj svojevrsni lider i predsjednik Republike. To je stvorilo neku vrstu političkog stanja u kojem se HDZ, a to znači i premijer Plenković, počeo boriti za održavanje desnog političkog prostora. Što se tiče

drugih aspekata suradnje, zabilježen je značajan napredak u ostvarivanju nekih prava, primarno u obnovi socijalne i komunalne infrastrukture u područjima u kojima žive pripadnici manjinskih naroda, uključujući i srpskog, i značajan napredak u pogledu ulaganja u ta područja kada je posrijedi još uvijek skromna ekonomska revitalizacija.

Neki na desnici tvrde da ste najmoćniji čovjek u Hrvatskoj. Jeste li postigli dovoljno s obzirom na tu moć koju vam pripisuju?

Kada bi ta moć bila onolika kolika je negativna energija i kolike su negativne projekcije koje se usmjeravaju prema meni i SDSS-u, onda bi ona doista bila vrijedna razgovora. No ona je obrnuto proporcionalna tim negativnim stavovima i negativnim projekcijama u Hrvatskoj kada su posrijedi SDSS i Srbi u Hrvatskoj. Znamo da nosimo veoma specifičnu odgovornost u hrvatskom političkom životu. Ona je uvijek bila specifična, a nakon rata i ratnog raspada zajedničke države i rata u Hrvatskoj, u kojem su Srbi značajno doprinijeli, to je postalo još teže. Razumijem ljude koji imaju problem s našom participacijom u političkom životu, bez obzira na to da li dolaze s desnice ili iz onoga što nazivamo ljevicom. Očekivanja su različita: jedni ne bi htjeli da Srbi uopće participiraju, drugi bi htjeli da participiraju u skladu s općim političkim vrijednostima i uvjerenjima koja oni, a i dobar dio ljudi u SDSS-u, imaju. Mi u SDSS-u, kao i svi ljudi koji su u politici, nerijetko moramo usmjeravati svoje ciljeve na ono što su primarni interesi našeg biračkog tijela i njihove potrebe koje, nažalost, nisu potrebe nikog drugog. Ni lokalnog investitora kojeg zanima profit, ni države koje nema na horizontu, ni drugih političkih stranaka kojima je to na različite načine ili riskantno ili strano. Ostajemo mi koji se zbog te vrste interesa i te vrste brige ponekad suočavamo s dvostrukim nesporazumima.

Politička posebnost manjina

Jedan od tih nesporazuma je i samo sudjelovanje u političkom životu. I u aktualnoj kampanji mogu se čuti prijedlozi pojedinih opcija da će ukinuti manjinsko, primarno srpsko, predstavništvo u Saboru. Kako gledate na te zahtjeve i na poziciju manjinskih zastupnika koja ovisi o ukupnim rezultatima izbora, pa oni mogu utjecati na formiranje vladajuće koalicije, a mogu i ne trebati izbornom pobjedniku? Političko predstavništvo Srba u Hrvatskoj je stari problem hrvatske politike. Neki u različitim projekcijama toga što bi trebalo činiti hrvatsku političku naciju i hrvatski politički život odavno imaju stajalište po kojem to nije nešto što je dobro za Hrvatsku. Drugi vide druge modele, a to je građanski tip političkog izbora. Zbog takve svoje unutarnacionalne dileme i zbog svoje političke povijesti, dramatične u različitim razdobljima kada su posrijedi manjine, naročito srpska, to političko predstavništvo u Hrvatskoj ima svoje konstitutivno mjesto i ona ga teško može izbjeći. Neki na desnici to razumiju, neki na ljevici to razumiju. Neki na desnici to ne žele razumjeti, neki na ljevici ne mogu razumjeti, ali to jeste rodno mjesto i tako će ostati još neko vrijeme. Što se bude više opiralo tome, što se bude više nastojalo to poništiti, to će potreba za tim biti izraženija nego što stvarno treba biti. Razumni ljudi shvaćaju da to nije samo za potrebe Srba u Hrvatskoj, ni drugih manjina, nego su to potrebe same hrvatske nacije i države kroz koje to političko predstavništvo zapravo treba doprinijeti tome kako se politička nacija treba konstituirati nasuprot različitim tipovima ekstremizma i nasuprot različitim tipovima isključivanja i poništavanja manjinskih naroda u Hrvatskoj. Iskustvo toga imaju Srbi, ali i drugi narodi. Hrvatska je u 20. stoljeću ostala gotovo bez svih svojih historijskih manjina. Mnoge su svedene na zanemarive brojke, ali njihova relevantnost unatoč tim brojkama je nešto što je važno za samu Hrvatsku. Svako prizivanje toga da manjine ne bi trebale imati političko predstavništvo je pokazatelj političkog ekstremizma ili političkog sljepila.

Istovremeno je manjinsko predstavništvo nešto što za manjine predstavlja izazov, ali i nešto u čemu bi one trebale pronaći najbolji način svog participiranja. U nekim konkretnim političkim okolnostima i konkretnim izazovima nije uvijek jednostavno. Takvih konkretnih iskustava je bilo i u ovom mandatu, uključujući i ona nedavna.

Smatrate li da to političko sljepilo, pogotovo kada dolazi iz ljevice, konkretno iz SDP-a, dijelom proizlazi iz pragme zato što se natječete za isto biračko tijelo?

Ima i toga, ali mi iz SDSS-a nismo nikada htjeli oživjeti retoriku prema SDP-u kakva je bila u predratnoj i ratnoj Srpskoj demokratskoj stranci (SDS). Nama ne smeta činjenica da su Srbi pluralni u svojem političkom izboru. Nama je samo nerazumna i slijepa negacija relevantnosti i važnosti političke predstavljenosti Srba koja proizlazi iz srpske manjinske stranke kao što je SDSS. Kada god smo osmišljavali izborne modele koji bi bili bolji od postojećeg – u kojem Srbi, naročito Srbi u gradovima, ne bi imali taj problem da kada dođu na biračko mjesto i kada im se ponudi roza listić bježe od toga jer je to narušavanje tajnosti biračkog postupka – nikada nismo tražili rješenje kojim bismo nanijeli štetu bilo kojoj drugoj stranci, pa ni SDP-u. Tražili smo rješenje u kojem ćemo zadržati pravo izbora ljudi, ali da se poštuju temeljne ustavne vrijednosti kao što je tajnost biračkog postupka i pravo izbora u skladu s tim. Svatko bi se morao zamisliti nad činjenicom da li je to samo pragma oko biračkog tijela ili je posrijedi razumijevanje nacionalne države i koncepta hrvatske političke nacije na način u kojem nema mjesta za političku posebnost manjina.

Politolog Goran Čular je nedavno za Novosti rekao da mu se čini da je HDZ od 2016. imao dosta lagodnu poziciju, premoć na

stranačkoj sceni koju je samo trebalo održavati, no da su izborom Ivana Turudića za glavnog državnog odvjetnika moguće izgubili stratešku kontrolu nad opozicijom. Kako vi vidite taj izbor i zašto ste ga podržali?

Ovaj način pseudorevolucija koje bi trebale iznova stvoriti institucije, a da nema nikakvog ozbiljnog projekta ili ideje kako bi se to uradilo, u okolnostima sve slabijih kadrovskih potencijala, za mene je mnogo veći problem nego kako smo mi u danim okolnostima glasali i tko će u narednom ciklusu biti glavni državni odvjetnik

Nažalost, mogućnost izbora državnih odvjetnika u Republici Hrvatskoj ima dva problema. Prvi je permanentno i sve naglašenije politiziranje tog izbora, a to znači i politiziranje odnosa unutar DORH-a i USKOK-a i politiziranje same institucije. To za nas predstavlja ključni problem. To se dugo vremena rješavalo nekom vrstom dijaloga i pregovaranja između ključnih političkih stranaka, HDZ-a i SDP-a s još nekim strankama koje nisu tako snažne. S nametanjem Mosta i njegove filozofije to je praktički razoreno i na planu mogućnosti dijaloga i na planu prakticiranja političke retorike. Uz sve slabosti koje je to pregovaranje imalo ugrađeno, ovo što je stvoreno je mnogo gore. To je dovelo do obračunavanja umjesto pregovaranja. Dok je bilo pregovaranja, mi smo mogli biti dio pregovaračkog procesa. Ponekad smo čak i mogli moderirati, u nekim slučajevima. Danas je to gotovo nemoguće. Danas smo u situaciji 'ili – ili'. To je za manjinsko predstavništvo uvijek delikatna stvar, prihvatiti ili ne prihvatiti. Okolnosti manjinskog predstavništva danas nisu iste kao prije deset godina, a pogotovo ne u odnosu na razdoblje kada smo pristupali Evropskoj uniji. Drugi razlog je taj što je kvaliteta kadrova i onih koji se javljaju na visoke pozicije u pravosuđu sve slabija. Kada u tim dvjema okolnostima vaši glasovi odlučuju o tome hoće li mogućnost izbora uopće biti održana, nadete se u situaciji u kojoj smo bili ne samo u vezi izbora glavnog državnog odvjetnika, nego i predsjednika Vrhovnog suda, sutra vjerojatno i članova Ustavnog suda. Voljeli bismo da se nismo našli u takvoj situaciji, ali nažalost nismo pronašli bolji način da izađemo iz toga, a da ne napravimo još veću štetu koja bi nastala da nismo pristali na tu vrstu kompromisa.

Spomenuli ste štetu. Je li vama, odnosno SDSS-u, podrška Turudiću nanijela neku vrstu štete?

Sigurno je produbila nesporazume, naročito u odnosu prema dijelu političke scene koja je s pravom imala od nas neka očekivanja. Što se tiče biračkog tijela, to je za njih relativno daleko, jer to je ionako izraz općeg meteža koji postoji kada je posrijedi tretman pravosudnih institucija u procesu sveopće politizacije tog tijela. Razumjet ćete da ne mogu u ovom razgovoru ulaziti u sve aspekte naše odluke. No reći ću još jednom da je politiziranje tog i drugih tijela tako radikalno kao što se događa u posljednje vrijeme i dodatno omalovažavanje i srozavanje njihove javne relevantnosti opasan trend koji bi apsolutno trebalo zaustaviti. Ovaj način pseudorevolucija koje bi trebale iznova stvoriti institucije, a da nema nikakvog ozbiljnog projekta ili ideje kako bi se to uradilo, osim puke, prilično ulične ili kafanske retorike, retoričkog nadmetanja koje teško da može donijeti ozbiljna rješenja, u okolnostima sve slabijih kadrovskih potencijala, za mene je mnogo veći problem nego kako smo mi u danim okolnostima glasali i tko će u narednom ciklusu biti glavni državni odvjetnik. To je problem kojim bi se trebale pozabaviti ozbiljne političke stranke u Hrvatskoj koje bi trebale imati osjećaj odgovornosti za zaustavljanje daljnje devastacije institucija i koje bi ih trebale pokušati obnoviti. Ideja da je najbolje sve srušiti pa iznova graditi može biti privlačna, ali ja nakon iskustva koje smo imali 1990-ih u nekoliko navrata nemam nekog razloga vjerovati da imamo potencijala da iz nečega što srušimo stvorimo bolje od onoga što smo imali. Zato sam više sklon reformi nego toj vrsti rješenja.

Zastupnici SDSS-a glasali su i za tzv. lex AP. Prebacimo se na vašu ulogu izdavača. Što mislite o tom zakonu kao izdavač Novosti?

Sve dok ima dobrih izdavača kojima je stalo do nezavisnog novinarstva, dotle će biti do-

brih novina. Novinari se ne bi trebali plašiti utjecaja takvog zakona kao što je ovaj koji karakterizirate kao 'lex Plenković', više činjenice da dobri izdavači nestaju i da dobre škole novinarstva nestaju. Što pod utjecajem transformacije tehnologije i medijske sfere uopće, a što pod utjecajem činjenice da različiti mediji nedovoljno ulažu u kvalitetu novinarskog posla, u kvalitetu medijske kulture i poprilično olako slijede logiku onoga što može završiti kao kraj epohe velikog medijskog stuba na kojem je počivala, i još djelomično počiva, građevina javne, demokratske, političke i svake druge sfere. Što se tiče spomenutog zakona, mi smo učinili sve da se smanje rizici cenzuriranja i ograničavanja novinarskih mogućnosti da dolaze do izvora za svoje tekstove i emisije i da se ničim ne ugrožava sloboda novinarskog posla. Žao nam je što naš amandman nije prihvaćen. On je predviđao da se otkloni i zadnja mogućnost takve opasnosti. Vjerujemo da ćemo se u narednim razdobljima moći posvetiti tome i to otkloniti. Bez obzira na atmosferu koja je stvorena oko toga, ne mislim da je to razlog zbog kojeg bi novinari i općenito medijske kuće trebale biti tako zabrinute za budućnost novinarskih sloboda. Usporedimo li to sa stanjem medijskih sloboda u nekim drugim zemljama, vidjet ćemo da Hrvatska u tom pogledu nije na putu da postane zemlja u kojoj su mediji direktni izvršioци bilo vladajuće ili neke druge vrste politike.

Crta je politički ekstremizam

Kakav je vaš stav oko mogućih koalicija nakon izbora? Postoji li crta ispod koje ne biste išli i koja bi to bila?

Crta je politički ekstremizam. Ekstremni nacionalizam za koji smatramo da je opasan za sve manjine i, gledano iz historijski aktualne perspektive, opasan za hrvatsko društvo. Potencijali tog ekstremizma su znatno veći nego što mislimo i nego što smo spremni prihvatiti. Kao predstavnici manjine dopuštamo si za pravo da kažemo da imamo neku vrstu lakmus-papira kojim osjećamo razmjere te opasnosti. To je prvi kriterij. Drugi je po-

litička stabilnost u zemlji. Nakon završetka pregovora s Evropskom unijom, nakon tih desetak zlatnih godina razdoblja u hrvatskom političkom životu, uz neke ozbiljne pjege koje su ostale, ušli smo u razdoblje razmjerno ozbiljnih potencijala za političku nestabilnost. Ako se politička nestabilnost spoji s ekonomskom fragilnošću koja još uvijek karakterizira hrvatsko društvo, dobivamo dvije komponente koje u spoju mogu razorno djelovati na budućnost bilo kakvog tipa demokracije u Hrvatskoj. Gotovo sam sigu-

U gradovima tražimo otvorenija društva u kojima će se pripadnici srpske zajednice, naročito mladi, osjećati slobodnije. Naši prijatelji iz lijevo-liberalnog kruga mogli bi se zapitati koliko su i sami doprinijeli da ljudi, pripadnici srpske zajednice, imaju problem da deklariraju svoj identitet. Ovo nije kritika, nego potreba osvještavanja problema

ran da bi to za manjine, posebno za Srbe, bilo veoma opasno, ali isto tako i za sve progresivne ljude, bez obzira na to jesu li na desnom ili lijevom dijelu političkog spektra. To će biti dva temeljna, minimalna kriterija. Treći, za nas važan kriterij, nastavak je programa koje trebamo realizirati na područjima gdje žive pripadnici srpske zajednice i općenito u cijeloj Hrvatskoj. Snabdijevanje vodom još je velik problem, posebno u Dalmaciji, na Baniji, u dijelu Like i zapadne Slavonije. U dobrom dijelu ličkog i zapadnoslavonskog područja i na Baniji putevi su još uvijek velik problem za ljude. Nije normalno da se u zemlji koja ima, što iz vlastitih, što iz evropskih izvora, značajna sredstva za te namjene, ne osigurava dovoljno za tu namjenu. U naredne četiri godine mi bismo htjeli nadoknaditi izgubljeno vrijeme i, uz to, stvoriti neophodne pretpostavke za intenzivniji oblik ekonomske revitalizacije tih područja. Intenzivniji zato što je oslanjanje na to da će neka privatna inicijativa na području Ravnih kotara, Like, Banije, Korduna donijeti neku vrstu ozbiljnog napretka nerealno. Ona donosi nešto, ali ostaje pri profitu i zaradi. A o potrebama ljudi koji žive na tom području ne vodi nikakvog računa, o tome država treba voditi računa. Kada su posrijedi te potrebe, ono što je napravljeno u socijalističkog Jugoslaviji, u Austro-Ugarskoj, toga više nema, ostalo je u tragovima. Ova država se treba posvetiti toj vrsti potreba građana, bez obzira na to da li je riječ o otocima, područjima povratka ili o područjima koja su reintegrirana.

S obzirom na rezultate popisa stanovništva, na broj Srba i njihovu nepovoljnu dobru strukturu, koji će biti prioriteti vaše politike, moraju li se oni redefinirati?

Oni se svakako trebaju redefinirati. Društvena moć Srba u Hrvatskoj opada, ne samo zbog demografskih razloga, nego i zbog ekonomskih potencijala. Od tridesetak najnerazvijenijih općina u Hrvatskoj 17 su općine sa srpskom većinom, ostale su sa značajnim udjelom Srba u stanovništvu. To znači da treba osmisliti plan raspolaganja poljoprivrednim zemljištem. Njega nema. Ljudi se snalaze, često ne na dobar način. Država, jedinice lokalne samouprave, nastoje se snalaziti, često na loš način. Koliko god smo zado-

voljni učincima programa kao što su 'Zaželi', 'Pomoć u kući' ili kao što je SNV-ov program 'Od vrata do vrata', toliko istovremeno vidimo da je neophodno da se radi mnogo više. Dakle, da se radi socijalna infrastruktura kao što su domovi za starije koji će povećati kapacitete za smještaj starijih osoba ne samo na tom području nego i u gradovima. Zašto u Krnjaku ne bi bio podignut dom za starije, ako ljudi u Karlovcu čekaju na smještaj u takve domove? Zašto u Kistanjama ne bi bio podignut dom za starije za ljude s područja Šibenika, gdje je to golem problem? Država treba osmisliti kako povećati investicije koje će osigurati na tom području i kako da uspostavi kontrolu nad time, da se ne dogodi da se to pretvori u farme za foto-ćelije ili u vjetroelektrane i tu vrstu priče. To nije sretno rješenje, tražimo drugačiji pristup. U gradovima tražimo otvorenija društva u kojima će se pripadnici srpske zajednice, naročito mladi, osjećati slobodnije. Naši prijatelji iz lijevo-liberalnog kruga mogli bi se zapitati, kada nam ponekad s pravom upućuju kritike, koliko su i sami doprinijeli da ljudi, pripadnici srpske zajednice, imaju problem da deklariraju svoj identitet. Da li je to nešto što je normalno? Ovo nije kritika, nego potreba osvještavanja problema. Mi svake izbore nastojimo pretvoriti u priliku da širimo prostor slobode i oslobođenja, i pripadnika srpske zajednice od pritiska negativnih stavova i pripadnika hrvatske zajednice od pritiska negativnih stavova. Puno smo se brinuli za Evropu, NATO, naciju, državu, ali za društvo i ono što njega čini – njegovu ekonomiju, kulturu, obrazovanje, zdravstvo – nismo. Naprosto smo nerazumno dugo produžili jačanje mitova o državi i naciji, jačanje procesa dubljeg integriranja u EU, a nedovoljno se posvetili jačanju onoga što svemu tome jedino može osigurati smisao i kod svakog građanina stvoriti osjećaj dobra i sreće. Moramo stvarati društvo u kojem će se ljudi osjećati dobro i sretno.

Spomenuli ste politički ekstremizam. Je li vas strah od prelijevanja desnog ekstremizma koji jača u Evropi i to u zemljama koje smo smatrali i uredenima i tolerantima, a koje su tradicionalno uzor u Hrvatskoj?

Ono je već prisutno u formi snažnog i nerijetko ekstremnog klerikalizma internacionalnog karaktera i sukobljava se s ovdašnjim narodnjačkim tipom Crkve. Pseudosuverenizam koji ne razumije drugi tip suverenosti nego onaj iz nacionalne i državne mitologije također se vraća iz Evrope natrag k nama. To jesu izvori naših strahova, za krhka društva kakvo je hrvatsko i kakva su politička društva općenito nastala na prostoru Jugoslavije. Veliko je pitanje koliko bismo imali snage da se s tom vrstom vjetrova suočimo na način kojim bismo se uspjeli zaštititi. I zato smo mi u svojem pozicioniranju u hrvatskom političkom životu toliko oprezni, nerijetko i konzervativni, unatoč svojim progresivnim političkim stavovima. Konzervativni u mjerenju i u podešavanju, ne u pogledima i uvjerenjima. Već sada ima dovoljno potencijala za amalgamiranje domicilnog ekstremizma s površnim nacionalnim, državnim suverenizmom koji je prazno ime. U okolnostima potpune narušenosti ravnoteže, koja se u posljednjih 30 godina dešavala u nekoliko navrata u Hrvatskoj, pri čemu je propala jedna velika stranka poput HSLS-a, a obnovio se SDP, koji je onda uspostavio balans s HDZ-om, pa je u međuvremenu propalo niz značajnih političkih stranaka, kao što je HNS, a sada imamo ozbiljan problem sa SDP-om, ne čudi što su aktualni premijer i aktualna vodeća stranka toliko na udaru, a također i mi kao partneri u tome. ■

UGOVOR
S ĐAVLOM

Momci okruga Madison

PIŠE Boris Dežulović

Mada jednako fotogeničan, spektakularno lijep i smjelo razapet između dvije kamene okomice kanjona Cetine, i mada – što je mnogo važnije – u potpunosti plod one, kako se to reče, hrvatske pameti i hrvatskih para, most na Cetini iz nekog razloga nije se našao u HDZ-ovu predizbornom spotu. Zašto? Eh, zašto

KAŽU da izazove ne biraš, oni biraju tebe. A svih ovih godina, imali smo ih puno. Ali nismo ustuknuli, jer znamo: kad se prestanemo suočavati s izazovima, prestajemo rasti.

Tako u efektinom jednom minutnom predizbornom spotu zvuči predsjednik Vlade ANDREJ PLENKOVIĆ, ili barem njegov pažljivo odnjevovani i utegnuti umjetno inteligentni avatar. Kao da ga je osmislio sam Donald Don Draper, marketinški mastermind iz kulture serije 'Momci s Madisonsa', Plenković – okružen čoporom pažljivo odnjevovanih i utegnutih umjetno inteligentnih avatara – negdje kraj Komarne, pred veličanstvenim Pelješkim mostom koji nadlijeću tri borbeni Dassault Rafalea, završava sjajnom poentom: 'Sad je pred nama izazov koji smo sami sebi postavili.'

Na stranu sad zanimljiva teza o čovjekovim izborima – ona da 'izazove ne biraš', već da 'oni biraju tebe' – izgovorena upravo kao najava izbora. Po Plenkoviću, ukratko, vlast ne biraju građani, već izazovi. Po čemu su građani izazov za vlast. Ima smisla. Svatko bi, recimo, izabrao lakše izazove: HDZ bi rado na izborima izabrao neke lakše građane, recimo luksemburške, ili još bolje bjeloruske, ali mudri ljudi – eto poante – 'kažu da građane ne biraš, oni biraju tebe'. Dalje je lako. 'Nismo ustuknuli, jer znamo: kad se prestanemo suočavati s građanima, prestajemo rasti.'

I onda na kraju ona fantastična replika: 'Sad su pred nama građani koje smo sami sebi postavili.' 'Momci s Madisonsa' zajedno s Donom Draperom mala su seoska oglasna agencija prema HDZ-u.

Kako se dakle HDZ 'suočava' s građanima koje su sami sebi postavili? Može izgledati zbudujuće, jer umjetno inteligentni avatar Andreja Plenkovića u spotu se s izazovima, pardon građanima, suočava podižući pogled prema – nebesima. Baš kao u nekom hollywoodskom blockbusteru – u kojemu zbudjena astrofizikarka u noćnoj smjeni nekog opservatorija u Novom Meksiku opazi neobično pravilnu anomaliju u signalu iz svemira, pa sat i pol vremena kasnije predsjednik Sjedinjenih Država zajedno s generalima uz dramatičnu muziku gleda u nebo – tako se i Plenković sa svojim kamatarima, pardon avatarima, u spotu suočava s izazovima. A tri Rafalea poput tri neidentificirana letuća izazova onda u pravilnoj formaciji, kao u hollywoodskom blockbusteru, nadzvučnom brzinom preljeću veličanstveni Pelješki most i okupljenog Plenkovića, ostavljajući iza sebe jasnu poruku: crveno-bijelo-plavi trag na nebu.

Ima, rekoh, smisla. Drugdje bi možda bilo i glupo, ali u Hrvatskoj, u kojoj je samo za Plenkovićeva mandata gotovo dvjesto pedeset hiljada građana završilo izvan zemlje, suočavanje vlasti s građanima prikazati kao suočavanje s izvanzemaljcima upravo je savršena parabola. 'Sad su pred nama građani koje smo sami sebi postavili.' Gdje su, međutim, HDZ-ovi 'momci s Madisonsa' sami sebi postavili građane? Izvan zemlje, naravno.

Kao što je onda savršena i duhovita, ironična crveno-bijelo-plava poruka hrvatskih izvanzemaljaca ispisana na nebu iznad Pelješkog mosta.

Ostavimo sad Plenkovića i njegove kamatare da dekodiraju signal – trebat će im vremena, jer su, kao i obično, na krivom tragu, tumačeći tri Rafalea i njihov trag u crvenoj, plavoj i bijeloj boji kao uznemirujuću poruku da i Srbi kod Francuza kupuju Rafale – i posvetimo se priči uzbudljivog jednom minutnog blockbustera. A ključ priče nije gore, na nebu – kamo vaš pogled vodi prepređeni režiser – već dolje, na moru, gdje se plavetnom pučinom ispružio veličanstveni Pelješki most.

Da, gospodo, Pelješki most.

Most kojemu su projekt izradili Slovenci, novac osigurali europski fondovi, a pristupne ceste sagradili Nijemci i Grci, i koji su onda po slovenskom projektu i europskim parama između njemačkih i grčkih prilaza sagradili Kinezi – most kojemu su i beton i čelik i sajle i

Iz predizbornog spota HDZ-a
(Foto: Screenshot/YouTube)

svi gotovi segmenti, sav materijal, sva mehanizacija i svi dijelovi do posljednjeg vijka *made in China*, kineskim brodovima s kineskim posadama dovezeni na gradilište na kojemu su svih sedam stotina bauštelaca, inženjera i šefova bili Kinezi, što su u radničkoj kantini jeli kinesku hranu koju su pripremali kineski kuhari – tim se mostom, eto, marketinški mastermind Andrej Plenković mrtav hladan poput Dona Drapera kurči u predizbornom spotu HDZ-a, baš kao što se kurčio i prije dvije godine, na svečanom otvaranju Pelješkog mosta, jednako mrtav hladan pred kineskim prevoditeljem rekavši kako je 'ovaj veličanstveni most veliki svehrvatski projekt' i 'fascinantno strateško postignuće hrvatskog naroda i hrvatske države': majke mi moje, 'Momci s Madisonsa' su crven-bijelo-plavi pičkin dim prema Plenkoviću.

Svih godina gradnje, na cijelom gradilištu bila su samo dvojica hrvatskih inženjera, koji su za Kineze radili na kontroli čeličnih konstrukcija – od stotinu pedeset hiljada tona betona i čelika ugrađenih u most hrvatska je samo plastična Domovinska krunica s Gospinim sličicama, koju su ta dvojica inženjera uz nekakvu Posvetnu molitvu hrvatskoga naroda Blaženoj Djevici Mariji krišom ubacila u šalung pilona S7 – pa ipak dvije godine kasnije Plenković poziva građane da glasaju za HDZ prikazujući Pelješki most kao 'izazov pred kojim nisu ustuknuli'!

Gdje su, međutim, za to vrijeme bili Hrvati, gdje su bili hrvatski inženjeri, građevinari, zidari, varioci, vozači i kuhari? Dobro, osim one dvojice i Andreja Plenkovića? Bili su, to ste dosad shvatili, izvan zemlje.

Dobro, sad serem. Nisu svi. Stotinjak kilometara zapadnije, recimo, jednako se tih godina gradio i konačno ispružio veličanstveni novi, dvadeset pet milijuna eura vrijedan i

dvjesto metara dugačak čelični most u Omišu, ključna karika desetljećima čekane zaobilaznice koja je konačno trebala rasteretiti nesretni gradić na ušću Cetine, zagašen prometom gušćim nego na naplatnim kućicama autoceste u Lučkom.

Mada jednako fotogeničan, spektakularno lijep i smjelo razapet između dvije kamene okomice kanjona Cetine, i mada – što je mnogo važnije – u potpunosti plod one, kako se to reče, hrvatske pameti i hrvatskih para, projektiran u hrvatskim biroima i financiran iz hrvatskog proračuna, most na Cetini iz nekog razloga nije se našao u HDZ-ovu predizbornom spotu. Može zbuniti, jer i taj most jednako je prije više od godinu dana blistajući od ponosa građanima svečano predao Andrej Plenković, proglašavajući 'veliki dan za Omiš i cijelu Hrvatsku'.

Da i ne spominjem kako bi atraktivno u spotu legla tri francuska Dassault Rafalea, izranjajući iz kanjona Cetine. 'Kažu da izazove ne biraš, oni biraju tebe', govorio bi Top Gun Plenković pod vizurom pilotske kacige, nadglasavajući se s rikom dva turbomlazna M88 motora od tri hiljade konjskih snaga, provlačeći svoju zvijer u samoubilački hrabrom niskom naletu ispod elegantnog mosta.

Zašto onda Plenković na glasanje za HDZ nije pozvao s našeg, nekineskog i vrlo hrvatskog omišskog mosta? Eh, zašto. Svečano otvoren most na Cetini, naime, još uvijek stoji – zatvoren. Do danas nije pušten u promet. Još nije priključen. Nije u funkciji. Godinu i mjesec dana od otvaranja, kako bih rekao, most ne radi. Ili, kako bi to rekao JOHN CLEESE, omiški most nije.

Iako je sam Plenković na otvaranju u ožujku 2023. uključenoje mosta u promet svečano najavio najkasnije u jesen, do završetka sezone, iako su nas potom uvjeravali da je stvar tehničke naravi i da će to biti najkasnije do kraja godine, iako su nas onda uvjeravali da se samo čekaju neki papiri i da će se mostom voziti najkasnije do veljače, iako su nas nakon toga uvjeravali da se čeka samo konačna dozvola Ministarstva i da će se mostom voziti najkasnije u ožujku – omiški most, plod hrvatske pameti i hrvatskih para, i danas prazan i pust tužno visi nad Cetinom. Čekaju se, navodno, dva tehnička pregleda Ministarstva prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine. Pa dobro, reći ćete, gdje je ministar graditeljstva zajedno sa svojim stručnjacima?

Eno ga, jasno, uz premijera Plenkovića kraj Pelješkog mosta, pogleda pobožno podignutog k nebu, zagledan u izazove.

U uvodnoj epizodi prve sezone serije 'Momci s Madisonsa', sjetit ćete se, marketinški mastermind Don Draper suočen s izazovom – kako reklamom za Lucky Strike odgovoriti na uznemirujuća istraživanja o povezanosti duhana s rakom pluća – domišlja povezati pušenje cigareta s čistom ljudskom srećom. Efektivnije predizborne marketinške strategije nisam vidio do danas. Popušili ste, braćo, junački ste ga posrkali do jaja, umirat ćete dugo i sporo, ali zato sretni, pučkajući kolutove čistog hrvatskog crven-bijelo-plavog dima.

A to je, podsjećam, tek prva sezona.

Ima ih još sedam. ■

INTRIGATOR

U mraku pored
elektrane

Budući da investitor kontroverznog projekta vjetroelektrane Krš-Padene i dalje ne plaća obaveze prema Općini Ervenik, njena opstojnost je ugrožena

PROŠLOG mjeseca Općina Ervenik i Grad Knin po treći su put zagrebačkom Trgovačkom sudu podnijeli tužbu protiv investitora C.E.M.P. koji im protivno Zakonu o tržištu električne energije, četiri godine u sklopu projekta Vjetroelektrane Krš-Padene nije isplatio naknadu za proizvedenu električnu energiju.

Zakon dakle propisuje da je C.E.M.P. kao energetska subjekt, koji je posredstvom Hrvatske energetske regulatorne agencije (HERA), 2013. dobio status povlaštenog proizvođača energije, dužan nakon početka rada jedinicama lokalne samouprave plaćati naknadu za proizvodnju električne energije u iznosu od jedne lipe po kilovat-satu. Tu je obavezu investitor zanemarivao, tražeći izlike i zakonske rupe, taktički zatraživši od Općine Ervenik provođenje upravnog postupka po kojem navodno trebala biti obračunata predmetna naknada iako zakonski nije propisano da jedinica lokalne samouprave donosi takav upravni akt.

U međuvremenu, projekt Vjetroelektrane Krš-Padene je umjesto potencijalno uspješne investicije na korist lokalnim samoupravama, postao poznatiji kao prvorazredna afera u kojoj se zbog trgovine utjecajem, zloupotrebe položaja, davanja i primanja mita, kao prvooptužena tereti bivša HDZ-ova kninska gradonačelnica i bivša državna tajnica u Ministarstvu uprave JOSIPA ČULINA (nekad RIMAC), a kao drugooptuženi MILENKO BAŠIĆ i DRAGAN STIPIĆ, vlasnik i direktor trgovačkog društva C.E.M.P. koje je investiralo 240 milijuna eura u projekt vjetroparka što je s radom započeo u prosincu 2019.

Općina Ervenik potražuje naknadu – Krš-Padene (Foto: Hrvoje Jelavić/PIXSELL)

Načelnik općine Ervenik PREDRAG BURZA za Novosti je kazao da ukupni dug C.E.M.P.-a prema Općini za naknadu od proizvedene struje iznosi čak 1,5 milijuna eura, bez kamata i sudskih troškova. Prema Gradu Kninu, na čijem je terenu 12 od ukupno 48 vjetroagregata, dug iznosi 500.000 eura, odnosno ukupno dva milijuna eura prema obje jedinice lokalne samouprave.

Burza ističe da su dosad na Trgovačkom sudu održana dva ročišta nakon čega je sutkinja prihvatila da se prva i druga tužba objedine. Zatražit će takav status i za treću tužbu. U međuvremenu je sud naložio investitoru da dostavi određene geodetske izmjere. Premda ne sumnja da će na kraju presuda biti pozitivna, Burza smatra da bi postupak trebao biti brži. Napominje da investitor duguje naknadu za komunalnu naknadu i komunalni doprinos zbog čega su na splitskom Upravnom sudu također pokrenuti sudski predmeti.

— O potonjem možemo razgovarati jer je Zakon o komunalnom gospodarstvu jako širok, ali i trajav što bismo rekli. Tu se otvaraju mnoga pitanja s obzirom na to da je tu nešto izgrađeno, da postoje putovi, da oni imaju neke gabarite, ali o tom-potom – kaže Burza.

Šesnaest tisuća ljudi koji žive na području Grada Knina i Općine Ervenik postali su taoci projekta vjetroelektrane Krš-Padene, kojima svakako odmaže manjkavost zakonskih odredbi i sporost suda.

— Ljude zabrinjava to što im ne možemo isporučivati određene usluge. Mi gasimo javnu rasvjetu u 21 sat, a imamo najvećeg proizvođača obnovljivih izvora na svom teritoriju. Mi jedva preživljavamo – navodi načelnik.

Jesenas su iz Općine Ministarstvu financija uputili zamolbu za pozajmicu bez vremenskog roka do okončanja sudskog spora,

odnosno dok sudovi ne donesu odluku vezanu uz dugovanja koja druga strana ima prema općini.

— Pozajmica od 200.000 eura s 'ambicioznim kamatama', trebala bi poslužiti Općini Ervenik za preživljavanje. Osim rasvjete, problemi su posvuda. Kao siromašna općina moramo ulagati u socijalne programe, kao i u stimulatívne, razvojne programe, posebno vezane uz naše OPG-ove, ali i školsku djecu, obrazovanje, vrtiće – govori načelnik.

■ Dragan Grozdanić

Pod nogama
HUP-ovaca

STOTALNIM iščeznućem predizbornoga direktnog sučeljavanja, a naročito izvjesnih špicenkandidata, u oko tim više upada forma koju su našim političarima za te demokratske svrhe zadali domaći kapitalisti tj. Hrvatska udruga poslodavaca.

Uz asistenciju prijateljskih medija kao suorganizatora, naime, oni su predstavnicima vodećih stranaka otvorili svoje prostore kako bi se malo poigrali debatnog kluba, ali su im usput zadali i okvir same diskusije. Tako je predsjednica HUP-a IRENA WEBER održala uvodni govor sudionicima tog susreta, pa su oni mogli nastaviti brusiti svoje tanane razlike oko stanovitih konsenzualno prihvaćenih vrijednosti. Skup je nazvan 'Prava pitanja' i podijeljen je u četiri nastavka, s odvojenim temama poljoprivrede, fiskalne politike, tržišta rada, zdravstva itd. Weber je okupljenima tako najprije pojasnila da je krajnji čas za porezno rasterećenje plaća u RH, u prvom redu onih viših i najviših, jer njihovi primatelji najviše doprinose ovoj ekonomiji i općem prosperitetu, e da se na tu standardnu i već monotonu provokaciju ne bi ulovio baš nitko. Preciznije kazano, nitko od tamo prisutnih izaslanika HDZ-a, SDP-a, Možema, Mosta i DP-a, ali bolje ne bismo očekivali ni od ostatka njihovih stranaka, uz prerijetke i maltene ekscesne izuzetke.

Uostalom, napjev o previsokom oporezivanju plaća ječi u hrvatskom javnom prostoru već tridesetak godina i ne suprotstavlja mu se gotovo nitko, ili nitko od većeg političkog utjecaja, dok se Hrvatska pritom statistički ističe, što je apsolutno provjerljivo, kao zemlja vodeća u Europskoj uniji po kriteriju porezne sklonosti bogatijima, odnosno po rigidnosti spram najosjetljivijih slojeva. Poslodavačka i medijska podvala o demokratskoj raspravi na temu ekonomije i ekonomske politike projektirana je utoliko već po svojoj apriornoj strukturi, po onome što se zapravo podrazumijeva bez propitivanja, od čega odudaraju samo čudaci.

I nitko se u takvom antipolitičkom društvu neće dosjetiti barem retorički zapitati kako to da se slične diskusije ne organiziraju u prostorima vodećih sindikata ili medija u javnom vlasništvu, nego se dolazi na koljena baš udruzi poduzetnika i njihovim serviserima iz komercijalnih medija.

■ Igor Lasić

KRATKO I JASNO

Detekcija
i prevencija

Dolazi li do porasta vršnjačkog nasilja?

Istraživanja ukazuju da znatan dio djece trpi vršnjačko nasilje (čak i svakodnevno), a da se najčešće radi o psihičkom nasilju. Postoje mnogi uzroci nasilja, od vanjskih faktora do onih na individualnoj razini. Nemogućnost proživljavanja, prihvaćanja i komuniciranja teških osjećaja svakako je jedan od važnih čimbenika. To uključuje sposobnost razumijevanja vlastitih osjećaja i prepoznavanje potencijalnih rješenja kada se nađemo u određenoj zahtjevnoj situaciji. Komunikacijske i socijalne vještine djece potrebno je njegovati tijekom cijelog odrastanja kako bi mogli rješavati sukobe bez nasilja. Roditeljsko ponašanje i rješavanje konflikta ima važnu ulogu u odrastanju.

Nedavno je zlostavljena maloljetnica u Šibeniku, dok je u Splitu 23-godišnji mladić zadobio teške ozljede glave od grupe u kojoj su uglavnom bili maloljetnici.

Razvidno je kako je došlo do iznimnog porasta nasilja u društvu općenito. Recentno je i pravobraniteljica za djecu reagirala na porazavajuće statistike koje upućuju na to da se ovaj problem zanemaruje i da su potrebna znatno veća sredstva za sustave obrazovanja, socijalne skrbi, zdravstva i pravosuđa. Iznimno je važno da sve javne osobe svakodnevno svojim primjerom njeguju kulturu nenasilja, a pogotovo u kontekstu političkog dijaloga.

Zašto dolazi do eskalacije nasilja?

Iznimno je važno prevenirati, rano prepoznati i reagirati na sukobe, kako bismo spriječili eskalaciju u nasilje. Vrlo često se susrećemo s izjavama da je nasilničko ponašanje prihvatljivo jer 'jača djetetov karakter' i 'pomaže u odrastanju', iako sve upućuje na to da su žrtve nasilja znatno vulnerabilnije od prosječne populacije te više sklone kasnijem razvoju psihičkih teškoća poput depresije i anksioznosti. Kontinuirani rad na prevenciji i ranoj detekciji ključan je za smanjenje stope nasilja. Društvo mora postati kritičnije prema nasilju, prepoznati ga i na vrijeme reagirati. Roditeljima se kroz razne programe u zajednici mora pružiti potpora.

Kako zaštititi žrtve, napadnute, ali i djecu koja to čine?

Vrlo su često djeca koja vrše nasilje i sama bila žrtve nasilja. Potrebno je takav krug prekinuti i potaknuti zdrave mehanizme za rješavanje sukoba i frustracija. Sustav kroz odgojno-obrazovne institucije, socijalni i zdravstveni sustav mora biti senzibiliziran na vršnjačko nasilje. Iako postoje protokoli, potrebno je uložiti još veće napore u prevenciju i ranu detekciju. Edukaciju odgajatelja, nastavnika i roditelja treba raditi kontinuirano.

■ Mirna Jasić Gašić

Poruke iz dna boce

Ovo je dobar uzorak da vidimo kako funkcioniraju hrvatsko sudstvo i podrška žrtvama. To nam može pokazati u kakvom smo stanju kao društvo, kaže o slučaju Matanić Dunja Bonacci Skenderović

NAJNOVIJI slučaj objelodanjenog spolnog uznemiravanja dolazi iz domaće filmske industrije. Kroz duže vremensko razdoblje, redatelj DALIBOR MATANIĆ je, prema anonimnim medijskim izjavama žrtava, pikirao mlade glumice i radnice na setovima, zasipajući ih uznemirujućim porukama sa seksualnom konotacijom. Spolno uznemiravanje koje čini nadređeni, hijerarhijski i statusno na poziciji moći, i o kome je žrtva ovisna – kazneno je djelo. Pojava koja se u odnosu nadređenosti često nastoji zamaskirati kao zafrkancija, nečiji specifičan temperament, iščašeni humor ili 'radikalna metoda rada', kako je Matanić naveo u svojoj objavi 'ispričke', nije ništa drugo nego maltretiranje koje povlači kaznenu odgovornost.

Prema izmjenama Kaznenog zakona iz 2021. spolno uznemiravanje je djelo koje se progona i po službenoj dužnosti. Policija provodi izvide, a DORH je zaprimio kaznenu prijavu protiv Matanića koju je podnijela Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova VIŠNJA LJUBIČIĆ.

Kako je Ljubičić navela za Novosti, u suradnji s policijom i DORH-om, planira pratiti daljnji tok postupka, kao i postupati po mogućim prijavama. Pravobraniteljica zasad nije zaprimila ni jednu prijavu ili pritužbu od žrtava, niti su joj se obraćale predstavnice iz inicijative 'Spasi me'. Ako zaprimi prijavu ili pritužbu s obilježjima kaznenog djela, ponovo će, najavljuje Ljubičić, 'postupiti sukladno svojim ovlastima i nadležnostima'. U Zakladu Solidarna stigla je prva prijava protiv Matanića. Redatelju su otkazani svi angažmani, između ostalog i suradnja s Akademijom dramske umjetnosti u Zagrebu.

MAJA MUNIVRANA s Katedre za kazneno pravo zagrebačkog Pravnog fakulteta, objašnjava da DORH može provesti izvide i kada do njega samo dopre glas da je počinjeno djelo koje se progona po službenoj dužnosti, dakle i na temelju medijskih napisa. Na pitanje ima li Matanićevo 'priznanje' na društvenoj mreži pravnu snagu, Munivrana je odgovorila da se ono ne može koristiti kao dokaz u kaznenom postupku, već eventualno kao saznanje o djelu na temelju kojeg se pokreću izvidi. Iako DORH može progona po službenoj dužnosti, stručnjakinja ističe da iz sadržaja kaznene prijave i izvida treba utvrditi postojanje svih obilježja nekog djela, što će biti teško ako nema informacija žrtava ili pravno relevantnog priznanja počinitelja.

Spolno uznemiravanje obuhvaća neželjene seksualne konotacije koje mogu biti

verbalne, neverbalne ili fizičke naravi. Munivrana kao primjere navodi neprimjerene seksualne primjedbe i prijedloge, širenje seksualnih glasina te pokazivanje uvredljivog vizualnog materijala, kao što je slanje fotografija vlastitog spolnog organa.

— U analiziranim presudama za djelo spolnog uznemiravanja, sudovi uglavnom nisu posvećivali veću pažnju utvrđenju povrede dostojanstva, nego su zaključak o povredi dostojanstva izvodili iz naravi radnje počinitelja, te ga vezivali i implicitno izvodili iz osjećaja straha, nelagode i poniženja koje bi počiniteljevo ponašanje izazivalo kod žrtve. Ako nema iskaza žrtve, bit će otežano takvo utvrđenje. Spolno uznemiravanje je oblik rodno utemeljenog nasilja koje predstavlja prepreku punoj jednakosti i ravnopravnosti žena. To je prepoznao i Europski parlament u Rezoluciji iz 2018. o mjerama za sprječavanje i borbu protiv zlostavljanja i spolnog uznemiravanja na radnom mjestu. Od 2013., kada je djelo uvedeno u naš Kazneni zakon, postupno raste broj kaznenih prijava, ali je broj osuda u Hrvatskoj za to kazneno djelo još uvijek relativno mali – navodi Munivrana.

Neovisna konzultantica za suzbijanje nasilja nad ženama DUNJA BONACCI SKENDEROVIĆ istraživala je rasprostranjenost spolnog uznemiravanja na radnom mjestu, s posebnim fokusom na to kako poslodavci štite radnike. Kada tvrtka ima 20 i više radnika, prema Zakonu o radu mora imati povjerenika za zaštitu dostojanstva radnika. Bonacci Skenderović govori da je nepoznato na koji način su uređeni radni ugovori, zaštita dostojanstva radnika i radnica na filmskim i TV setovima. O tome, kaže, do slučaja Matanić vjerojatno nitko nije previše razmišljao, no sve ovo još jednom dokazuje da spolno uznemiravanje postoji u sferi rada.

Kad je riječ o razlozima za neprijavljanje spolnog uznemiravanja, njeno istraživanje je pokazalo kako najviše ispitanica i ispitanika smatra da poslodavac ne bi poduzeo ništa u slučaju prijave. Zanimljivo je da je drugi najčešći odgovor koji su ispitanice birale, bio da su se same suprotstavile zlostavljačima. Ostali razlozi neprijavljanja su strah od osвете i gubitka posla te sram. Žrtve također ne znaju kome u poduzeću prijaviti spolno uznemiravanje.

— Žene Dalibora Matanića nisu prijavile jer nisu znale kome i sigurno ih je bio strah od gubitka posla. Naša filmska industrija je mala, velika je konkurencija, malo posla. Za filmske djelatnike nema ni sindikata. To mora doći iz potrebe ljudi koji rade u toj industriji. Ovaj slučaj bi mogao promijeniti neke stvari, da se to počne kontekstualizirati, da pričamo o cijeloj pojavnosti spolnog uznemiravanja – navodi konzultantica. Naglašava da žrtvama treba dati podršku i pustiti ih da same odluče hoće li prijaviti spolno uznemiravanje.

— Važno je da se pošalje poruka zlostavljačima da to što rade nije prihvatljivo, kao što je važno poslati poruku žrtvama da im se vjeruje. Ako dođe do sudskog postupka, pitanje je kako bi sudovi postupali prema žrtvama. Ovo je vrlo dobar uzorak da vidimo kako funkcioniraju hrvatsko sudstvo, pomoć i podrška žrtvama. To nam može pokazati u kakvom smo stanju kao društvo – zaključuje Dunja Bonacci Skenderović.

■ Anja Kožul

Dalibor Matanić (Foto: Kristina Štedul Fabac/PIXSELL)

FRAGMENTI GRADA

Poljud

OBEĆANJA su bila velika, očekivanja uvijek nadilaze objektivne mogućnosti, a vjernost je vječna. Stoga izgubiti dvije utakmice u četiri dana od omraženog 'vječitog rivala' – tradicionalno režimski privilegiranog mezimca 'metropole' – na svom kulturnom stadionu, sigurno boli sve koji prema 'biljoj boji' ispoljavaju ljubav. Oni što i dalje papagajski ponavljaju mantru o iracionalnosti takvih transfera u domeni priče zvane nogomet, ne doživljavaju emocionalnost koju pokreće ta igra. Ne pomažu tu racionalni i dobro argumentirani prigovori o odvratnim učincima kapitalističke industrije i biznisa svih onih što na nogometu profitiraju u financijskim razmjerima koji su teško shvatljivi. Opasan je to i beskrupulozan mafijaški šljam velikog kalibra koji već dugo vlada tim poljem. A tek grozni adrenalinski učinci, identitetska prepoznavanja i svrstavanja, podjele na 'nas i njih' i mržnje koje iz toga nastaju. Nema kraja popisu negativnosti vezanih uz nogomet.

Znamo sve to, ali jok. Gledam nedavne snimke divljanja mladića, izbezumljenih dječaka koji smisao egzistencije u svijetu trenutno pronalaze pod okriljem kolektiviteta zvanog Torcida. I dok smo medijski svjedočili njihovom nekontroliranom bijesu, rasturanju i mlaćenju svega što im se te večeri u Splitu našlo na putu, iznebuha su me zaskočila sjećanja na isti taj, a opet neki drugi, već davni Poljud. Svaki mi se trenutak tog sjećanja razlistao do detalja. Bio je to valjda najpoznatiji 4. svibanj ikad na ovim prostorima. Takvog ranije bilo nije, a vjerojatno ga neće biti ni poslije. Nedjelja popodne, nogometni dan. Gradovi, oni s kasarnama JNA, prepuni vojnika u klasičnom vikend izlasku. Kada je nogometni derbi na Poljudu prekinut – igrao je Hajduk protiv tadašnjeg najvećeg rivala koji je došao iz tada najveće nam 'metropole' – odmah smo znali da je umro. Bilo mi je jasno, iako sam imao tek osam godina.

Najupečatljiviji detalj sjećanja na taj TV-prijenos jest komorno zamrznuti trenutak, jedan od onih u kojima nastaje dojam da je vrijeme stalo. Prvo kratkotrajan muk pedeset hiljada ljudi, potom kolektivni plač i jecaji, a onda gromoglasna pjesma kojom se gordo zaklelo da se s Njegovog puta skrenuti neće. Svega desetak godina kasnije, na tom istom mjestu prvi je put javno zapaljena zastava zemlje u kojoj je taj isti bio Najveći Sin. U međuvremenu je plasiran najjeftiniji revizionistički šund, širenje tobože istinitih priča o agentima tajne službe koji su navodno bili ubačeni na stadion da s prijateljima natjeraju publiku na plač 4. 5. 1980. Mo'š misliti.

Ne, iskreno se plakalo. Ali iskreno se i pailo, sigurno ne i zadnji put. Bit će zastava. Kada danas razmišljam o tome, nakon četrdeset i četiri godine i s naknadnom pameću, sve mi se više čini da su prisutni na Poljudu tog dana spontano i podsvjesno komemorirali vlastitu budućnost.

■ Hajrudin Hromadžić

Бобу боб, а попу?

Измотавајући се након очитог и умногоне проблематичног напада Јустисије ет пакс – комисије Хрватске бискупске конференције – Зоран Милановић једноставно бира избјећи сукоб с Каптолом

ТАКОРЕЋИ све центре моћи у Хрватској напао је Зоран Милановић у протеклих неколико тједана, уз оне који су добили своје и прије тога: Уставни суд, о Влади да не говоримо, банке, велике трговце, главне медије, ПР-сервисе, некретинско-мешетарске лобије, и још понеку мету. Све је осудио и свима је запретио како ће их довести у ред кад се опет дохвати извршне власти, а није му на то затим одговорио нитко од њих. Баш нитко, осим једног субјекта који уопће није био на предсједничкој листи за одстрел – Каптола. И тек што је на ускрсни понедељак Милановић судјеловао у свечаности паљења тзв. Вузмице испред Жупне цркве Рањеног Исуса у Градецу, међу људе је пуштена ријеч самог водства хрватског клера. Касније ће предсједник РХ казивати да то ипак нису бискупи чије именоване аменује папа Фрањо, него некаква тамо црквена комисија, али није у то увјерио никог, а ваљда није ни очекивао да хоће.

Да подсетимо: Јустисија ет пакс – комисија Хрватске бискупске конференције дакле – иступила је прошли тједан с препорукама уочи избора, као што то чини редовно, осим што интензитет и набој свог исказа прилагођава ситуацији у којој се налазе њезини фаворити. Уочи прошле смјене власти, рецимо, док хдз-у реално није пријетила никаква конкуренција, остали су на посве суздржаној и концилијантној позицији. У два наврата прије тога, бацали су клетве и грозили се мукама пакленим, отприлике казано, а овом пригодом су зорно разграничили тко ваља и кога се жели, те зашто сви они други на челу с Милановићем значе опасност по хрватски народ и католичку паству.

Црква, дабоме, није то изрекла посве експлицитно, као што мало кад и поступа, него увијено, мада тако да не буде забуне. Сви који су затим у јавном простору коментирали тај црквени иступ, читали су га једнако, укључивши мјесто гдје праведњачко-миротворачки комисионари имплиците, али наочиглед, савјетују Домовински покрет и Мост да напосљетку ипак стану уз хдз. Но добро, Милановић се није окомио на Цркву, да поновимо, а сад јест она на њега, па је дошла на ред и његова тако изнуђена реакција, у ријетком примјеру гдје се нашег предсједника – с, иначе, увијек ниско спуштеним револверима – из неког разлога требало демонстративно ћушнути рукавицама по фаци.

А он, као да су му свемирци украли и населили тијело, благо се насмијешо чим су га новинари приупитали о томе, окренуо други образ и још придодео мало аутоироније за бољу рецепцију. Милановић занемарио провокацију – могла је гласити агенцијска ударна вијест, само кад се не би радило о Цркви коју он већ годинама пропушта критизирати, иако није било сасвим тако у његову премијерском мандату, као што ћемо видјети. Углавном, није их преко медија запитао оно што сви тамо јесу, с обзиром на окосницу каптолских предизборних смјерница – упозорење о нарушавању 'уставноправног поретка', поред већ уобичајене тачке која се односи на 'вриједносни сустав већине Хрвата'. Није ни зучнуо у погледу оног што су остали унисоно гракнули: та гдје сте били док су хдз и партнери годинама исмијавали Устав РХ, него се јављате сад кад га је Милановић гурнуо до руба па му жустро истражује акцијске могућности.

Хрватски предсједник је притом у свом одговору примијенио једну посве црквену тактику избјегавања препрека и скретања пажње окупљених – измотавање. То кад он каже да комисија јеп није хвк, у бити није ништа него покушај да се направи лудим, онако како у правилу Црква поступа кад неки појединачни њезин представник изведе какву гадост иза које Каптол ипак не може једнозначно и отворено стати, нпр. у вези с усташама или са женским правима или с оптужбама за педофилију. Увијек су то онда издвојени случајеви, не честа и систематична пракса саме институције, наине, или коју та институција неформално штити. Тако и Милановић, измотавајући се након очитога црквеног напада на њ, и то проблематичног у многим смислу, једноставно бира избјећи овај сукоб, не стати на ту црту обране.

У овом часу не може бити јасно хоће ли му се изабрана тактика исплатити у функцији прагме, док имамо прилику евоцирати неке раније примјере односа Милановићева с Црквом, и обрнуто. Кад је био премијер, настојао је задржати некакав средњи курс, од таквих који су својствени СДП-у и с којим се најчешће затекну у јарку. Нагласио је тада како његова влада неће дирати у тзв. Ватиканске уговоре, темељем којих Римокатоличка црква у Хрватској реализира своја екстраправа. С друге стране, морао се конфронтирати с њима око здравственога школског курикула, али и око вањскополитичког односа према оптуженима за ратне и друге злочине. Потоње се тицало изручења Јосипа Перковића и Здравка Мустаћа њемачком правосудју, а на то је истакнуо да су 20 година злочинце штирили примарно Црква и хдз.

Остао је негдје између, налазећи утјеху у аудијенцији код папе Фрање, што код хрватског клера, посебно у то доба, нипошто није била омиљена позиција. Крајем 2015., уочи избора, изјавио је да би папа свој глас поуздано дао њему. Заузврат су му послали Здравка Томца у медијско-казнену експедицију; изгледало је то и накарадно и жалосно, али Милановић је на тим изборима неславно пропао, а Црква тријумфално потврдила свој утјецај у друштву и на политичкој сцени. Отишао је потом да би се вратио унеколико друкчији, размјерно јачи, с дорадом на поставкама односа према играчима који су га коштали пада, а ускоро ћемо посвједочити докле га је то довело.

Хрватски предсједник себи данас ни случајно неће допустити да се оклизне према фронталној борби с Црквом, док

посјећује благданско-ритуалне манифестације или одликује Каритас за оно што је свакако опћеприхватљиво. И у праву је Зоран Милановић кад пригодно, након бискупско-конференцијске денунцијације, овлашно успоређује Римокатоличку цркву у Хрватској са Српском православном црквом у Србији, па каже да је СПЦ 'тамо државна агенција'. Но само мало раније, почетком ове године, уплео се у калкулантску заврзламу с доласком његова изасланика, генерала Маријана Марковића, на једну свечаност Хрватске православне цркве. Марковић је ту опскурну сједбеницу веома конкретне ендехазиске и антисрпске подвале частио тад у друштву с – Марком Скејом.

Најслабији пак аспект Милановићеве компаративне анализе двију цркава јест чињеница да самопрозвана Црква у Хрвата свеједно ужива енормне погодности. Ватикански уговори несумњиво су главно упориште тог статуса надомак институту конкордата, гдје Црква посредством државног апарата гарантирано убире своју 'десетину' из јавног прорачуна. Склопљени су 1996. и 1998. године, редом: Уговор о правним питањима, Уговор о сурадњи на подручју одгоја и подручју културе, Уговор о душобрижништву католичких вјерника, припадника оружаних снага и редарствених служби РХ те, посљедњи, Уговор о господарским питањима. Не зна се прецизно с коликом укупном апанажом Црква располаже кад су на ствари господарски одговори, али у посљедње доба говорило се о износу од милијарду куна годишње.

Преостала три уговора садрже много истински спорних мјеста, попут јако редуцираних државних овласти над судски гоњеним свећеницима, обавезе уврштавања вјеронаука у школе, јавног запошљавања и плаћања катехета у школама те капелана у војсци и полицији, немогућности државног утјецаја на увелике ревизионистички свјетовно-тематски садржај у вјеронауочној литератури, уплива Цркве на јавноздравствени сустав код нпр. питања доступности абортуса итд. Све то је с временом дошло у још изразитију колизију с уставноправним поретком Републике Хрватске него је било већ у старту, па напросто вапи за темељитом ревизијом, а посљедично и раскидом тих четирију уговора. Но то би значило и директни сукоб с Ватиканом, не само Каптолом, и несумњиво би за собом повукло огорченост комплетне Цркве, с безбројним њезиним лаичким испоставама. Зоран Милановић, политичар који знаде бритко рећи бобу да је боб, али попове не именује лако, ипак не дјелује спремним да се упусти у тако садржајну заштиту Устава РХ. ■

Зоран Милановић на миси у Дервенти, БиХ (Фото: Ивица Галовић/РИХСЕЛЛ)

Ima ograničenja

Alternativa kapitalizmu danas je nezamisliva. Ideja limitarijanizma, odnosno gornje granice bogatstva, pokazuje međutim da je alternativa alternativni intelektualno otužna

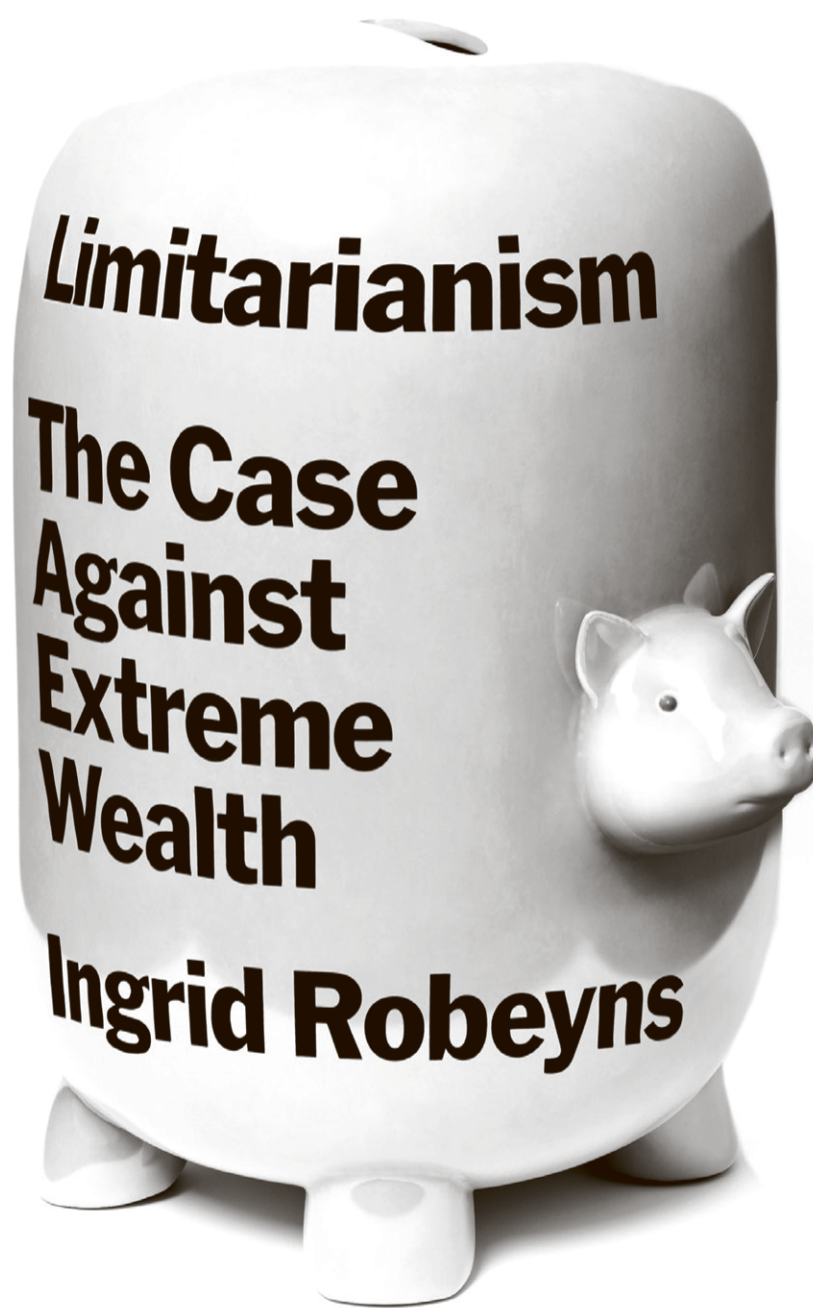
VREMENA su neizvjesna. Slijedi serija izbora – hrvatskih, evro-parlamentarnih, američkih – s perspektivom žešćih desnih skretanja. Inflacija se ne zaustavlja. Međunarodni poredak škripi, mediji pišu o atomskim bombama. Klimatske promjene pratimo, evo, s prozora. Ali u svemu tome barem je nešto sigurno: broj milijardera veći je nego ikada.

Kako javlja ugledni Forbes, 2023. bila je 'fantastična godina za najbogatije ljude na svijetu'. Dobili smo čak 141 novog dolarskog milijardera pa ih sada imamo 2.781. I njihovo ukupno bogatstvo ruši rekorde. Samo u prošlih deset godina naraslo je za 120 posto: danas nadmašuje BDP svake države osim SAD-a i Kine. Ili, da bude posve jasno: broj milijardera uvećao se toliko da sada ondje, na globalnoj listi najbogatijih, imamo čak i jednog predstavnika Hrvatske. Gospodin VASILJ ANISIMOV – koji je hrvatsko državljanstvo dobio prije 20-ak godina na preporuku tadašnjeg ministra ANDRE VLAHUŠIĆA – živi doduše u Švicarskoj, još do jučer je važio za ruskog oligarha, a osim našeg, zlu ne trebalo, nabavio je i državljanstvo Dominike po diskontnoj cijeni od 60 hiljada dolara. Ali ipak, nije mala stvar: lista svjetskih milijardera i na njoj Hrvatska.

E sad, ne znamo da li je gospodin Anisimov već pročitao knjigu 'Limitarianism. The Case Against Extreme Wealth' ili to tek planira, ali teško da mu se ono što tamo piše može sviđati. U studiji objavljenoj početkom godine – baš nekako uoči Forbesovog izvještaja – nizozemska filozofkinja INGRID ROBEYNS kaže da je upravo praksa kupovine državljanstva najočitiiji primjer toga kako ultrabogataši podrivaju demokraciju. A tu su još i korupcija, lobiranje, financiranje kampanja. Multimilijarderi kontroliraju medije, po potrebi kroje zakone, zagađuju planetu... U redu, sve smo to manje-više znali. Ali šta nam je činiti? Rješenje, izgleda, nije naročito komplicirano. Upoznajte limitarijanizam: ideju da se bogatstvo stopostotnim oporezivanjem ograniči na sumu koju nijedan pojedinac ne smije premašiti. Jednom kada postavimo gornju granicu imetka, uvjerena je Robeyns, nestat će većina naših problema. Pa kaže: 'Svijet koji bi prihvatio da nebo nije granica – da postoji točno određen iznos koji bi jedna osoba smjela imati – bio bi preobražen. Demokratske vrijednosti bile bi obnovljene, postigla bi se ekonomska pravda; ljudi bi dobivali ono što svojim radom zaista zaslužuju. Ne bismo više trpjeli katastrofalne posljedice nejednakosti na društveni život i mentalno i fizičko zdravlje ljudi. Golema bi sredstva bila oslobođena, omogućujući nam da se borimo protiv siromaštva, da zaustavimo globalno zatopljenje i da financiramo bolnice, škole i knjižnice.'

Zvuči obećavajuće. A koliki bi točno bio gornji limit limitarijanizma? Robeyns nije sigurna, do konkretne cifre trebala bi nas do-

vesti kolektivna rasprava, ali čisto, eto, da raspravu otvori, nabacuje prijedlog: deset milijuna eura. Uz obaveznu preporuku bogatašima da se, iz moralnih razloga, ako ikako mogu zadrže na jednom milijunu. Zamisao je dovoljno *catchy* i *flashy* da privuče pozornost vodećih svjetskih medija, pa o knjizi ovih dana izvještavaju mnogi, od Guardian-a do Atlantica, a doktrina limitarijanizma ima već i svoju stranicu na Wikipediji. Tako nekako izgleda, dakle, filozofski doprinos borbi protiv nejednakosti po medijskoj mjeri našeg prezenta. Mimo središnje zamisli, inače, 'Limitarianism' ne donosi ništa što u suvremenim lijevim raspravama nije dobro poznato – malo kritike *trickle down* ekonomije, malo osporavanja kulta poduzetničkog genija, poneki prijedlog na tragu *degrowth* pokreta i tako dalje – pa preostaje da se pozabavimo centralnim konceptom.

Borba protiv nejednakosti po mjeri našeg vremena

Ne čeka nas, doduše, naročita zabava. Na stranu Robeynsino nasumično nabacivanje argumenata, na stranu urnebesni pokušaj da bogatašima objasni kako će limit na bogatstvo koristiti i njima pošto više neće biti izolirani od 'običnog svijeta', na stranu čak i osnovna zabuna po kojoj se strukturno zadani ekonomski problem nejednakosti rješava tako da apeliramo na moralnu savjest milijardera. Jer ionako se sve svodi na jednostavno pitanje: zar je doista neophodno nekoga danas uvjeravati da ovakva nejednakost nije poželjna? I da, eto, nije OK to što se planeta kotrlja u propast dok nekolicina gomila nezamislive sume? U Novostima smo već pisali o golemoj popularnosti tzv. *eat-the-rich* žanra, svih onih filmova i serija poput 'Parazita', 'Nasljedja' i 'Bijelog lotosa' u kojima posljednjih

godina srednjoklasna publika s užitkom promatra nevolje trulih bogataša. Sama Robeyns navodi sociološka istraživanja koja pokazuju da velika većina ispitanika redovno podržava pravedniju raspodjelu materijalnih resursa. Kvragu, čak su i sami milijarderi prošle godine sa svog tradicionalnog minglanja u Davosu svjetskim vladama poslali otvoreno pismo u kojem zahtijevaju da ih političari ozbiljnije oporezuju. Da li su nam uistinu trebali opsežna filozofska studija i deset godina istraživanja – koliko je Robeyns, prema vlastitom priznanju, u studiju uložila – da nas uvjere u nešto oko čega malo tko ima dilema?

Čini se da jesu, i to iz jednostavnog razloga: fokus na najbogatije, ma koliko njihovo bogatstvo bilo perverzno, pomaže da se iz vida izgubi kompletan sistem koji je perverzno bogatstvo omogućio. A taj se sistem – ja se ispričavam – zove kapitalizam. I kod njega će Robeyns, neustrašiva otimačica novca najmoćnijih, ipak povući crtu. 'Više puta su me novinari otvoreno pitali nije li limitarijanizam samo prikriveni komunizam', žali se. 'A kada novinari ili obični ljudi spominju komunizam, obično ne razmišljaju o teorijskom konceptu ili utopijskom svijetu u kojem vlada više nije potrebna jer se sve odluke donose kolektivno, imajući na umu opće dobro. Umjesto toga, misle na komunizam u stilu sssr-a: despotsko centralno planiranje ekonomije.' I nije da Robeyns nije u pravu. Obični ljudi i novinari pri spomenu komunizma odmah pomisle na totalitarizam i gulage: potpisnik ovog teksta, recimo, samo je žalosna iznimka koja potvrđuje pravilo. Problem je u tome što se posao filozofkinje sastoji točno u tome da ne misli ono što misle 'obični ljudi'. Ova filozofkinja međutim na njihov stereotip rado pristaje, pa dodaje kako je optužba za prikriveni komunizam 'rastužuje, čak i ljuti' jer pokazuje da protivnici progresivnih ideja 'ne žele istinsku diskusiju', nego stvari 'svode na karikaturu'. Interesantan intelektualni luping: neistomišljenike optužiš za karikiranje, ali tek nakon što si ih prethodno karikirala sama.

Pošto smo se riješili prijete crvene aveti, kao ideal društvenog uređenja nužno preostaje nešto nalik na tzv. zlatnu eru kapitalizma, od 1945. do početka sedamdesetih, pri čemu Robeyns, kao i toliki drugi, gubi iz vida da je razdoblje snažnije socijalne države i pravednije raspodjele resursa u povijesti kapitalizma predstavljalo tek kratkotrajnu iznimku, a ne njegovo 'pravo lice', kao i da ta iznimka nije nastala iz solidnijeg bogataškog morala, nego iz pritisaka sindikalnog pokreta, popularnosti komunističkih partija u zemljama poput Italije i Francuske, a naposljetku i iz realne alternative kakvu je nudio blok socijalističkih država. Takva alternativa, znamo, danas je nezamisliva. Ideja limitarijanizma, usprkos svojim plemenitim ciljevima, pokazuje međutim da je alternativa alternativni intelektualno otužna: ako je limitarijanizam po nečemu ipak zanimljiv, onda je zanimljiv isključivo po tome što otkriva limite današnje političke imaginacije.

I šta nam na kraju preostaje? Ništa posebno: dok se svijet kotrlja u nepoznatom smjeru, čekamo da Forbesov popis milijardera iduće godine postane dulji za još nekoliko imena. Netko se u takvom svijetu ne snalazi najbolje, netko se snalazi još lošije. Dominika je, recimo, gospodinu Vasiliju Anisimovu – možda ga se sjećate – prodala državljanstvo za pišljivih 60 hiljada dolara. Hrvatska mu je, s druge strane, svoje državljanstvo uručila besplatno. Čovjek je naprosto prije 20 godina obećao da će kod nas investirati nekoliko milijuna. Do danas nema dokaza da je uložio ni cent. Ali nema veze: sada barem i mi možemo reći da imamo svog delegata na listi najbogatijih ljudi svijeta. ■

Отворење Српског
културног центра у
Книну (Фото: Иниа
Херенчић)

Рука сурадње и пријатељства

Српски културни центар у Книну је ‘висок’ два ката и у њему се већ одвијају програми; дјеца уче о својем језику и култури, али и да свирају. У Центру се смјестио и Одјел за правну помоћ Српског народног вијећа

НАКОН Славонског Брода и Удбине, нови по реду Српски културни центар у актуалној серији, отворен је 6. травња у Книну, у средишњој улици Краља Звонимира. Узваника и осталог свијета за ту прилику било је подоста, прије свега политичких, почевши од државних до оних локалних, док је на почетку освештење тог простора обавио епископ далматински Никодим.

Центар је ‘висок’ два ката и у њему се већ одвијају одређени мањи програми; као што смо могли чути у представљању, али се и особно увјерити, одржавају музички програми у којима дјеца уче свирати хармонику. Такођер уче о својем језику и култури: затекли смо у једној просторији разнолике и маштовите дјечје цртеже. Надаље, у Центру се смјестио и Одјел за правну помоћ Српског народног вијећа, а тек се очекују већи

програми. Српски културни центар је међу четрдесетак сличних пројеката које је СНВ покренуо у посљедњих пет година. Отварајући службено Центар, председник СНВ-а МИЛОРАД ПУПОВАЦ казао је да ‘култура и културно дјеловање у свим својим аспектима спадају међу највише домете у којој се људски род, односно човек остварује’.

— Ми бисмо хтјели да овај Центар буде мјесто у којем ће се припадници српске заједнице и сви који ће овдје долазити, управо на тај начин остваривати овдје у Книну и овом дијелу Далмације. Управо је то смисао и сврха отварања овог Центра — казао је Пуповац.

Подсјетио је притом окупљене на 6. април, на судбоносан датум прије 83 године за све народе на простору бивше Југославије, а нарочито за Хрвате и Србе. И то не само по страдањима, казао је Пуповац, већ по размјерима укупне

деструкције која је успједила након тога. Не само зато што је једна велика сила тог времена — Немачка — кренула на једну малу земљу и разорила значајан дио тадашњег Београда, казао је, додавши да не треба ни то, као нити једно друго страдање које је успједило након тога заборавити, укључујући и оно које је пролазило овај град у првој половини ратних деведесетих година.

— Центар је значајан због тога што се овдје отвара дом културе, дом друштвених догађања, дом сусрета људи који имају што међусобно подијелити. Срби који би могли његовати за њих карактеристичне културне вриједности или би заједно с цијелим градом и његовом околицом дијелили вриједности шире културе на простору на којем живе, а истовремено би врата центра била отворена за све друге могуће културне доприносе самог града, припаднике већинског

хрватског народа у овом граду и жупаније Шибенско-книнске, али и шире од тога — казао је председник СНВ-а.

Занимљива је околност да новоотворени Центар засад није именован. Подсјетивши на ‘драматичне односе у појединим раздобљима између Хрвата и Срба на том подручју у којима су удаљености и дистанце постојале веће него што стварно јесу и дубље него што требају бити’, Пуповац се присјетио оних који су значајно допринесли смањењу тих удаљености, као и истакнутих представника Срба који су као градоначелници значајно допринјели Книну.

— За ову прилику ми бисмо се жељели сјетити једног од истакнутих политичких првака из Далмације, а то је САВА БЈЕЛАНОВИЋ, који је рођен у Ђеврскама, а добар дио свог вијека, као члан Далматинског сабора дјеловао је и живио у Задру. Он ће остати упамћен и по томе што је у завршној фази свога недугог вијека од 47 година допринио да се размирице које су у оно доба створене овдје, не увијек вољом самог народа, да се оне претворе у причу не само о сурадњи већ и јединству око заједничких политичких циљева. Када будемо одлучивали у имену које ће понијети овај Центар, сасвим сигурно је да ће Сава Бјелановић бити међу онима чије име ће се бирати — закључио је Пуповац.

Кнински градоначелник МАРИЈО ЂАЊИЋ, осим добродошлице окупљенима, казао је пак да је особно дао подршку Центру будући да се тај пројект уклапа у планове за развој старог дијела града како би се у њега вратио живот.

— Ово је један културни центар у којем се неће одвијати само културна догађања него и различита друштвена збивања чему се веселим, као и другим пројектима те врсте у овом граду — истакнуо је Ђањић.

Рођена Книњанка и потпредседница Владе РХ АЊА ШИМПРАГА нагласила је да је најљепше ипак бити у својој кући у — Книну, подсјетивши да су српска заједница али и сам град, прошли пут од трауматичне 1991. до 1995. године до данас. — Вечерас смо сви овдје заједно да славио различитост, сурадњу али и будућност. Овај Центар замишљен је као мјесто сусрета, учења и размјена идеја и пријатељства. Книн и околица исходишта су многих наших прича, понешто ружних, али и пуно више лијепих, а ова кућа и Центар залог је тим лијепим причама, пријатељствима и дружењима. Када смо кренули обнављати ову кућу која је била у рушевном стању, радили смо то с мишљу да ће она потакнути и обнављање односа међу људима. Да ће дати нови полицај да се и глас мањинске заједнице у Книну чује, али и да дјелује као пружена рука сурадње и пријатељства према свим људима добре воље. Вјерујем да Книн, и знам да је томе тако, може бити примјер многим у Хрватској, како се с једне стране, чувају се овдје обичаји и култура и како се граде односи с већинским хрватским народом — казала је Шимпрага.

Уз домјенак и пјесму Книн је испратио овај догађај у топлу прољетну вечер и ноћ. Међу виђенијом публиком били су присутни и жупан Шибенско-кнински МАРКО ЈЕЛИЋ, саборски заступници СДСС-а ДРАГАНА ЈЕЦКОВИЋ и БОРИС МИЛОШЕВИЋ, равнатељ уреда за људска права и права националних мањина АЛЕН ТАХИРИ, државни тајници, чланови Српског демократског форма, али и чланови Книнског умјетничког друштва КУД Доситеј Обрадовић у препознатљивим ношњама. ■

Tanke gradske linije

Riječki Autotrolej od februara održava reducirani vozni red na gradskim linijama, a iz uprave se pravdaju da nemaju dovoljno vozača, iako ne ulažu napore u smjeru poboljšanja radnih uvjeta u poduzeću. Najavljen je i dolazak radnika iz Nepala i Indije

RADNICI i radnice riječkog Autotroleja najavili su da će u ponedjeljak, 15. aprila prosvjedovati ispred Gradske vijećnice u Rijeci. Nedavni pregovori sindikata i uprave Autotroleja o povećanju plaća i novom kolektivnom ugovoru za radnike tog komunalnog društva nisu rezultirali dogovorom. Radnici su i ranije istupali u medijima, najavljivali štrajk, na razne načine ukazivali na probleme u poduzeću o kojem ovisi javni prijevoz u trećem najvećem gradu u Hrvatskoj.

Promet Autotroleja odvija se na pedesetak linija sa 180 autobusa, koje povezuju 12 gradova i općina u okolici s Rijekom. U februaru je broj polazaka na gradskim linijama radnim danom smanjen za devet posto, sa 495 na 453 polaska dnevno, a nedjeljom je ionako mali broj dnevnih polazaka autobusa prepolovljen. Autotrolej od tada održava reducirani vozni red na gradskim linijama, a iz uprave se pravdaju da nemaju dovoljno vozača, iako ne ulažu napore u smjeru poboljšanja radnih uvjeta u poduzeću.

Sindikalni povjerenici lokalnim medijima kazuju kako je broj vozača spao na manje od 250 (prije 20 godina bilo ih je više od 400), a među njima je i desetak umirovljenika, od kojih su trojica starija od sedamdeset godina. Navodi se kako čak i stariji radnici u penziji rade puno radno vrijeme, iako po zakonu ne bi smjeli imati više od osamdesetak sati mjesečno, kao i da velik dio vozača do kraja juna neće stići iskoristiti neiskorištene dane godišnjeg odmora iz prošle godine, premda na to po zakonu imaju pravo.

— Trenutno stanje radničkih prava u Autotroleju je neodrživo. Radnici, prvenstveno vozači, odlaze, a oni koji nisu otišli u potrazi su za boljim plaćama izvan Autotroleja. NSRH zahtijeva povećanje plaća u rasponu od 300 do 400 eura u neto iznosu. Jedini način kako zadržati trenutačne vozače i privući nove je povećanje plaća i poboljšanje uvjeta rada – govori za Novosti **MARINA PALČIĆ** iz Nezavisnog sindikata radnika Hrvatske (NSRH), jednog od četiri sindikata aktivna u Autotroleju.

Objašnjava nam da je osnovna plaća većine radnika u Autotroleju ispod propisane minimalne plaće.

— Pojedini radnici primaju milostinju naziva 'dodatak do minimalne plaće'. Taj dodatak nigdje nije formalno ugovoren, propisan ni utvrđen. Radi se o tome da poslodavac takvim dodatkom pokušava zadovoljiti zakonske zahtjeve, pritom poručujući radnicima da ne vrijede ni minimalca. Drugim radnicima pak pojedini dodaci ulaze u iznos minimalne plaće i na taj način gube dio dodatka – kaže Palčić.

O tome da u riječkom javnom gradskom prijevozu nedostaje vozača počelo se javno govoriti 2021., a Autotrolej je posljednjih godina putem javnih natječaja nudio prekvalifikacije za vozače i njihovo zapošljavanje. Pokazalo se da odaziv radnika nije dovoljan za osiguravanje cjelovite usluge javnog gradskog i prigradskog prijevoza.

— Nedostatak, pa slobodno ću reći 50 vozača, jasan je pokazatelj stanja kod ovog javnog prijevoznika. U plaćama vozača velik je broj prekovremenih sati, često veći i od zakonom dozvoljenih. Ti vozači ulažu maksimalan napor kako bi održali minimalno funkcioniranje voznog reda, često dolazeći voziti linije i u svoje slobodne dane. Unatoč njihovom predanom radu, uprava i Grad ne poduzimaju dovoljno napora da adekvatno financijski vrednuju taj rad i trud – ističe Palčić.

Suvlasnicima Autotroleja, Gradu Rijeci koji ima 86 posto vlasničkog udjela i okolnim jedinicama lokalne samouprave, uprava je nedavno predložila povećanje iznosa subvencija na godišnjoj razini, ali odluka o tome još je na čekanju. Iako su sva četiri sindikata u Autotroleju mjesecima tražila veće plaće, smatrajući da će se time lako riješiti problem nedostatka vozača, uprava predvođena direktorom **ROBERTOM MRVČIĆEM** posegnula je krajem lanijske godine za uvozom radnika iz Nepala i Indije. Tada je najavljeno da će prvih dvadesetak stranih radnika započeti s radom

do kraja februara. April već dobroano teče, a tih vozača na radnim mjestima još nema. Navodno je zapelo na procesu izdavanja viza.

— Nije zapravo riječ o zapošljavanju stranih radnika od strane Autotroleja, ono što se sprema puno je gore. Radi se o ustupanju radnika iz trećih zemalja, konkretno Nepala, Autotroleju. Naše stajalište po tom pitanju je jasno i nedvosmisleno: dovođenje radne snage iz trećih zemalja ne smije biti prvi korak, već posljednji – komentira Palčić.

Agencija za ustupanje radnika, Bosak employment d.o.o., odabrana je preko javnog natječaja, a pri odabiru agencije gledao se kriterij najniže ponudene cijene, u ovom slučaju agencijske provizije. NSRH je tražio od svih predstavnika osnivača društva, koji čine skupštinu, da raskinu ugovor s agencijom i izjasne se oko rješavanja problema kroz povećanje plaća i poboljšanje radnih uvjeta. Nakon najave dolaska stranih radnika održali su sastanak s upravom Autotroleja i dobili odgovore koji su ih dodatno zabrinuli. — Saznali smo da Autotrolej nije postavio uvjete smještaja za te radnike, da nemaju informacija o tome koliko će agencija naplatiti uslugu dovođenja u Hrvatsku od samih radnika, tko će im platiti dozvole i hoće li biti bilo kakvih umanjenja plaća tih radnika od strane agencije. Uprava nam je također potvrdila da nisu planirani tečajevi jezika, iako je direktor tvrtke u medijima najavio

Sindikati u Autotroleju mjesecima su tražili veće plaće (Foto: Goran Kovačić/PIXSELL)

osnovni tečaj hrvatskog jezika za te radnike – ističe Palčić.

Ako se na radnim mjestima uskoro i pojave, radnike iz Nepala u Autotroleju evidentno očekuju teški i neizvjesni radni uvjeti, i to u atmosferi u kojoj se nezadovoljne domicilne radnike huška da njihov dolazak vide kao glavni problem. Sindikati ipak usmjeravaju pažnju na suštinu problema, odavno poznatu i s vremenom sve bremenitiju, a ta je da je u Autotroleju potplaćivanje i iscrpljivanje radnika postalo *modus operandi* poduzeća. To naročito brine kad je u pitanju javni prijevoznik o čijim uslugama itekako ovise životi i kvaliteta života brojnih ljudi u Rijeci i okolici. Iz NSRH-a podcrtavaju da se ovdje ne radi samo o borbi za radnička prava, već i o borbi za ulaganje u javnu infrastrukturu i javne usluge.

— Radnici su ti koji javnu uslugu čine mogućom i to uvijek treba imati na umu. Oni trenutačno daju sve od sebe, ali stanje je neodrživo pod ovim uvjetima. Nedostaje velik broj vozača za očekivano funkcioniranje javnog prijevoza. Linija nema dovoljno jer ih nema tko voziti i zato računamo na podršku građana. Pozivamo sve građane da dođu na prosvjed – zaključno nam kazuje Palčić. ■

Кроз ЕУ-фондове добили смо 25.000 еура за узгој
— Предраг Мандић

Пожурите коњи моји

За узгојну сам пасмину одабрао тзв. хрватског хладњокрвњака, јер ми се та врста врло интелигентних животиња највише свиђа. У мојим је шталама 13 коња, каже Предраг Мандић из Вељуна

Кроз дугу повијест човјечанства коњи су били незамењиви помагачи људима. Уз њих се орало и ловило, ратовало и путовало, градило и трговало; без њих, цивилизацијски би развој вјеројатно био успорен или битно другачији. Данас, са технолошким и индустријским развојем, њихова је улога миноризирана, сведена углавном на улогу својеврсних љубимаца и 'забављача'. Само се све рјеђи љубитељи тих племенитих животиња, барем у нашим крајевима, боре с вјетрењачама и узгајају те племените животиње с поштовањем и пажњом какву заслужују. Поред пуно времена које захтијева тимарење и друга свакодневна брига о коњима, такви

се људи углавном односе према тим сложеним четвороножним створењима као према равноправним члановима својих заједница.

— Одувијек волим коње. Они су обиљжили моје дјетињство: обављали су с нама пољопривредне радове, извучили дрва из шуме, превозили сијено. Свако путовање мојих дједава започињало је упрезањем или седлањем коња — каже нам ПРЕДРАГ МАНДИЋ из кордунског Вељуна. На свом ОПГ-у бави се узгојем коња.

— За узгојну сам пасмину одабрао тзв. хрватског хладњокрвњака, јер ми се та врста издржљивих а врло интелигентних животиња највише свиђа. У мојим је шталама тренутачно 13 коња, а план ми је,

мало по мало, повећати крдо. За сада не размишљам о продаји или заради, само и даље све потицаје, властита средства, знање и љубав улажем у коњогојство. Син и ја смо кроз ЕУ-фондове добили 25.000 еура, које смо уложили у неколико грла те нужну опрему и алате. Посједујемо петнаестак хектара земље која углавном служи коњогојству, јер се не могу помирити с чињеницом да је коња овдје све мање. Прије се ни Кордун ни Банија нису могли замислити без њих. Наши су дједови и прадједови добро знали колико та племенита животиња значи за њихов опстанак — каже Мандић.

Желећи дознати каква је у овом крају Хрватске развојна перспектива по питању коњогојства, обраћамо се директору

Ветеринарске станице у Гвозду. ЗДРАВКО СТИЈЕПОВИЋ доказани је стручњак који већ десетљећима ради и прати узгајиваче коња у њихову послу.

— Само на подручју ове ветеринарске испоставе, у коју спадају Ласиња, Гвозд и Топуско, било је око 1990. више од 3.500 коња, а данас нема ни педесет грла, вјеројатно тек тридесетак. На цијелој Банији и на цијелом Кордуну било је некоћ око 15 хиљада коња, а сада би сви стали у мало већи зоолошки врт. — објаснио нам је Здравко Стијеповић.

ПРЕДРАГ МАНДИЋ, који кроз коњогојство жели сачувати и кордунашку традицију и овдашња села од изумирања, каже да би било неправедно не споменути допринос његове супруге Горанке у цијелој тој вриједној причи и племенитој намери. И она попут њега жели очувати богатство завичајне баштине, али кроз фолклор: стога је још прије рата 1990-их, годинама била чланица крњачкога куд-а Браћа Рибар, а данас је предсједница фолклорашке секције Просвјетина пододбора у истом мјесту.

— Фолклор је мој живот, баш као што су то коњи за мог супруга; обоје тако настојимо да важне ствари и обичаји народа овога краја не падну у заборав. Редовито гостујемо и играмо по цијелој регији, а посебно сам сретна што у Просвјетином куд-у имамо пуно младости. То значи да да наше пјесме, плесови и ношње неће изумријети. Деведесетак чланова пододбора ради унутар фолклорне, музичке и драмске секције, а посљедњи запажен наступ имали смо средином сијечња, кад је овдје у поводу 'наше' Нове године одржана српска вечер. Почев од маја, цијело ћемо касно прољеће и љето готово свакодневно наступати што по ближе, а што даље околице — тумачи нам сама Горанка. Чувајући традицију, крњачки огранак Просвјете брижно његује и обнавља народне ношње своје заједнице.

— Имамо врло добру кројачицу у Загребу, која ношње шива и обнавља, а плаћамо је кад стигнемо и колико већ можемо, дијелом из углавном скромне Просвјетине касе, а дијелом кроз донације наших људи распршених по свијету — каже госпођа Мандић, која је већ други мандат заредом предсједница ВСНМ-а Слуња. Горанка је, на функцији коју обнаша али и особно, дала немали допринос и обнови зграде вељунског Мјесног одбора. Судјеловала је у организацији асфалтирања многих путева, што неразврстаних, што жупанијских, укључена је у постављање расвјете на многе путеве и дала је велики допринос у реновирању зграде Мјесног уреда у Вељуну.

— У Слуњу, гдје сам и градска вијећница из редова СДСС-а, већинско становништво је хрватске националности, али могу рећи да је сурадња унутар управних тијела и изван њих на завидној разини. Слуњска градоначелница Мирјана Пушкарчић има велико разумијевање за нашу српску заједницу, па се међусобно допуњујемо и помажемо. Значајну помоћ имамо и од СНВ-а, који нас редовито прати и подржава у раду — објаснила нам је.

Горанки и Предрагу родни је крај толико у срцу да све што раде чине у знак сјећања на своје претке, који су подједнако уживали у галопу коња и у народним играма. Стога, барем у овом дијелу Кордуна, нема веће бојазни да ће традиција и обичаји српске заједнице ускоро изумријети; овај пар вриједних занесењака засигурно то неће тек тако допустити. ■

nada

Društveni
magazin
Srpskog
demokratskog
foruma

**NOVOSTI
HOBOĆIA**

#1269, petak 12. 4. 2024.

NENAD KOVAČIĆ Muziku svijeta usvajao sam kroz žive ljude

Ne bojim se sam sebi postaviti pitanje – ima li sve to još smisla. Sjećam se da sam si ga postavio i prije prvog klupskog solo koncerta nakon pandemije. Nakon njega sam shvatio da osjećaj koji imam s Antenatom i dalje drži vodu, daje mi snagu

NENAD KOVAČIĆ je udaraljkaš, pjevač i skladatelj. Diplomirao je etnologiju i sociologiju u Zagrebu, a glazbom se aktivno bavi od 1997. U tom periodu je svirao u raznim bendovima, a danas je aktivan u Antenatu, kvartetu DAMIRA IMAMOVIĆA, Truth ≠ Tribeu, Mimika Orchestrau i Chant Electroniqueu. Preko petnaest godina radi i kao autor kazalište i filmske glazbe te kao glazbeni pedagog. Godine 2006. dobio je strukovnu nagradu 'Status' za najboljeg instrumentalistu u kategoriji etno glazbe. Kovačićev muzički i pedagoški doprinos domaćoj glazbenoj sceni teško se može sažeti u par sati razgovora koji smo vodili u jednom zagrebačkom kafiću, a još teže na dvije novinske stranice. Tome usprkos, dali smo sve od sebe.

●
Glazbom se bavite 27 godina. Toliko je star i Antenat, vaš prvi bend. Startali ste u osnovnoj školi, a danas, evo, radite na četvrtom albumu. Međutim, prije Antenata bio je – folklor. Niste kao dijete imali averziju prema njemu kao nečem zastarjelom?

Kroz cijelu osnovnu školu sam pjevao i plesao u jednom KUD-u i sam sebi sam jako zahvalan zbog toga. Treninzi, probe, učenje tehnika pjevanja, držanja ritma – sve to mi je stvorilo prva iskustva sa scenom, a vjerojatno i udarilo temelj interesa za etno glazbu općenito. U osmom razredu to prestaje biti kul, od BOJANA HORVATA, bubnjara i utemeljitelja Antenata, dobivam poziv da pjevam u bendu i tada kreće rock'n'roll faza života.

Hodanje po rubu

●
U dugom stažu i s tri albuma, 'Subing', 'Karavana' i 'Izlet', Antenat je prošao kroz više žanrovskih transformacija. Uvijek je imao snažnu bazu lokalne publike, ali nikad niste imali jak PR, nego ste je gradili i zadržavali kao terenci kroz koncerte. Možete li u par rečenica protrčati kroz bendovsku povijest?

Antenat je u samom startu krenuo raditi svoje stvari koje su, iako dječji pank-rock, imale neku autentičnost. Nakon faze grungea u srednjoj, počeli smo nagingati na dub, reggae i roots zvuk i shvatili da nam to jako leži. Prvi album je imao dosta ska zvuka, a kasnije je postao veći utjecaj duba. Pošto nas je puno u bendu, naša je glazba uvijek bila melting pot raznih ukusa, od panka do afro beata. Do kraja ove godine ćemo snimiti novi materijal, ali mi ga je još teško definirati riječima. Što se publike tiče, začeli smo je prije booma društvenih mreža. Ne da nam se to forsirati pa pomlađivanje publike ide sporo, od usta do usta.

●
Antenat obilježava i nadimak 'najpoznatijeg nepoznatog benda'. Je li vas ikad frustrirao taj vječni 'nepoznati' status?

U nekim periodima sam imao ambicija i vjere da možemo probiti u mainstream, ali se sjećam kada mi je legendarni HRVOJE NIKŠIĆ rekao da treba smanjiti svoja očekivanja. Koliko god moglo zvučati kao floskula, na primjeru Antenata je to jako rezoniralo i shvatio sam da je to što smo postigli na nezavisnoj

sceni već predivno. Koncerti su nam uvijek bili glavna aktivnost, njima smo se hranili i bili aktivni i živi. Shvatio sam da u Antenatu zbog toga rastem na način koji sa sobom nužno ne vuče veću popularnost i vidljivost.

●
Što vas nakon toliko godina, uz broje druge bendove, još drži s Antenatom?

Ne bojim se sam sebi postaviti to pitanje – ima li to još smisla. Sjećam se da sam si ga postavio i prije prvog klupskog solo koncerta nakon pandemije. Nakon njega sam shvatio da osjećaj koji imam s Antenatom kao kolektivom na stejdžu, oko stejdža – da to sve i dalje drži vodu, daje mi snagu, puni me. Na kraju krajeva, Antenat mi je jedini isključivo autorski bend i jedini bend u kojem pjevam. To ispoljavam samo tu.

●
U drugim bendovima ste u ulozi udaraljkaša. Izdvojila bih, za početak, Sevdah Takht koji uživa ugled, mada nišni, na svjetskoj sceni. U njemu svirate s Damiirom Imamovićem i Ivanom Đurić iz Sarajeva te Ivanom Mihajlovićem iz Beograda.

Imamović, MIHAJLOVIĆ i ja smo kliknuli prvo kao ljudi pa onda i muzički. U toj interpretaciji sevdaha ima puno hodanja po rubu, improvizacije i bacanja u nepoznato. To nam je svoj trojici bitno. Sjećam se kada sam na jednom davnom koncertu u Beogradu u bekstejdžu dobio plejlistu, a na njoj je bila stvar 'Kraj tanana šadrvana' koju nikad nismo svirali uživo. Dado je rekao: 'Znam da nismo, zato ćemo je i svirati danas.' U tom me trenu bilo jako strah baciti se u to, a s vremenom mi je postalo potpuno normalno da na stejdžu uvijek postoji jedan dio u kojem ne znam što će se desiti. Prije drugog albuma, 'Dvojke', nam se priključila IVANA ĐURIĆ i digla naš zvuk na višu razinu. Taj je album izdan na čuvenom Glitterbeat Recordsu, a producirao ga je CHRIS ECKMAN. Trenutno promoviramo Damirov posljednji album 'World and all that it holds' koji je objavio Smithsonian Folkways.

●
Spomenuli ste hod po rubu. Možete li malo pojasniti što vas u takvom pristupu sevdahu najviše privlači?

Izrazito cijenim Damira jer je veliki teorijski i praktični poznavao sevdaha, ali također uvijek volim reći da u njegovoj interpretaciji sevdaha ima jako puno panka. Taj pank je nešto što nastojim prenijeti i kroz sve svoje druge muzičke izričaje – neka sirovost, autentičnost i beskompromisnost. Ako etno glazba

U osmom razredu folklor prestaje biti kul, od Bojana Horvata, bubnjara i utemeljitelja Antenata, dobivam poziv da pjevam u bendu i tada kreće rock'n'roll faza života

nema toga, za mene nema vrijednost. Imamovićev kvartet je platforma koja jako podržava to neko crnilo. Ako priče koje se pojavljuju u tim pjesmama, ljubavne, obiteljske i političke, staviš u kontekst u kojem su nastale, shvatiš da su izrazito hrabre i teške. Velika je snaga toj starini dati suvremeno relevantan glas.

●
Udaraljke ste dugo svirali i u bendu Afion. Zadnjih ste godina pak dio bendova Mimika Orchestra i Truth ≠ Tribe, oba vezana uz glazbenika i kompozitora Maka Murtića i mlađu jazzersku scenu. Sjećam se da me MAKOVA kompozicija 'Forgiveness Day' iz ranije, london-ske faze Mimike jako privukla jer je progresivna i kompleksna, ali sam u istom trenu uz nju htio popiti rakiju i razbiti čašu o pod. Ulazak u to mi je bio muzički intenzivan i izazovan jer nikad prije nisam svirao u big bandu niti svirao tako zahtjevan materijal. Trebalo mi je barem dvije godine da se riješim nota. Kroz Maka i ljude oko njega sam došao u doticaj s mlađom generacijom muzičara, počeo više muzicirati i s odmakom vidim koliko je to bilo korisno za moj muzički razvoj. Truth ≠ Tribe u kojem sviram drumset je nastao pod jakim utjecajem benda Sons of Kemet. U njemu je dosta jaka doza divljanja i, opet – hodanja po rubu. To je niša žestokog, ali plesnog zvuka.

Kod kazališta obožavam reference

●
Uz perkusionista Krešimira Oreškog, najzaslužniji ste za uvođenje zapadnoafričke ritmičke tradicije na domaću glazbenu scenu. Kako ste došli u prvi doticaj s tom tradicijom i djembe bubnjem koji svirate u raznim bendovima? OREŠKOG sam upoznao jedno ljeto u Dubrovniku. Svirao je sa Shamrock Roversima, pukla mu je koža na djembeu i zamolio me da mu posudim svoj, a za uzvrat mi je ponudio besplatno pohađanje njegove radionice zapadnoafričkog ritma u Zagrebu. Prvi doticaj s izvornim sviračem, legendarnim MAMADY KEÏTOM, bio je na radionici u Njemačkoj 2005. To je bila svojevrsna inicijacija tijekom koje sam shvatio 'aha, ovako se to svira i treba zvučati'. Prvi put smo otišli u Afriku 2008. kod Mamadyja u Conakry u Gvineji na inicijativu prijatelja MARTINA TURŠIĆA. Nakon toga sam saznao i za druge majstore i još par puta odlazio u Afriku: 2010. u Mali kod FAMOUDOU KONATE pa 2012. kod SEGE SIDIBE u Mali i ZOUMANE DEMBELE u Burkinu Faso.

●
Nakon prvog povratka iz Afrike 2008. pokrenuli ste svoju školu zapadnoafričkog ritma u Zagrebu koja je, usudila bih se reći, ostavila zamjetan trag na lokalnoj etno sceni. Kako ste iz uloge muzičara prešli u ulogu pedagoga i što vam je ona donijela nazad kao muzičaru?

Ranije sam sporadično podučavao kroz privatne sate i tako shvatio da imam žicu za to i da se u tome dobro osjećam. Podučavanje muzičaru jako pomaže jer, da bi nešto prenio, mora prvo to jako dobro objasniti samom sebi. Tek kad

Najveća mi je nagrada uvijek bila kad bi se ljudi nalazili mimo mojih satova, svirali, osnivali bendove. Zadnjih godina ne podučavam, ali vjerujem da ću se opet vratiti tome

sam svaki ritam samom sebi objasnio na svim razinama, mislio sam da ga smijem podučavati dalje. Jedna je razina analitička, tiče se mozga i shvaćanja onoga što se događa na notnom papiru. Druga razina su feeling, mikrotajminzi i zvuk. Treća je razina kontekst u kojem se nešto izvodi. Vjerojatno sam zbog studija etnologije shvaćao da treba zagrebat i ispod površine i postaviti si pitanje zašto, kada i tko nešto izvodi. Najveća mi je nagrada uvijek bila kad bi se ljudi nalazili mimo mojih satova, svirali, osnivali bendove. Zadnjih godina ne podučavam, ali vjerujem da ću se opet vratiti tome. Čak mislim da se, od svih mojih glazbenih uloga, možda najviše kao riba u vodi osjećam kao pedagog, kao učitelj ritma.

●
Pošto ste kao muzičar i glazbeni pedagog obišli cijeli svijet, što kroz nastupe, što kroz brojne etno kampove, došli ste u doticaj s raznim drugim ritmičkim tradicijama, recimo indijskom. Kako ste i koje utjecaje usvajali? Najviše sam toga usvajao kroz žive ljude. Tradicije koje su na mene najviše utjecale su magrepska, bliskoistočna i perzijska, a onda i tradicije južne Italije, Španjolske i Portugala. Na kraju, tu je Indija. Na prvom etno kampu tamo sam kroz neobavezne jammove počeo ulaziti u zakonitosti indijske ritmike. Trebao bih cijeli jedan život da duboko uđem u to, ali sam zagrebao dovoljno da znanje mogu primijeniti na svoje sviranje i razumijevanje, a najviše čitanje ritma. Kad komponiram neki ritmički uzorak često ću se poslužiti konaklom (tzv. konnakol), indijskim načinom zapisivanja i interpretacije ritma.

●
Iza sebe imate i rad na nizu filmskih i televizijskih projekata, recimo na dokumentarnoj seriji 'Betonski spavači'. Od 2007. kontinuirano skladate i kazališnu glazbu.

Prvi dokumentarni rad za koji sam radio muziku je bio 'Bojan' ĐURE GAVRANA, a nakon toga sam radio mjuzi za dokumentarnu seriju 'Mijenjam svijet', pekao znat i kroz tu suradnju bio pozvan da radim na legendarnim 'Betonskim spavačima'. Film 'Sedmo nebo' JASNE NANUT prvi je igrani film za koji, zajedno s Makom Murtićem, potpisujem soundtrack. Što se tiče kazališta, s ANICOM TOMIĆ i JELENOM KOVAČIĆ surađujem od 2007. Puno je predstava iza nas, evo posljednja u Deutsches Theatru u Berlinu, 'Nora – or how to digest the masters house'. S vremenom sam postao dio njihovog tima, iako povremeno radim i s drugima, primjerice

nedavno s režiserkom IVANOM VUKOVIĆ na predstavi 'Možeš biti sve što želiš' u KunstTeatru i SELMOM SPAHIĆ u Kerempuhu na predstavi 'Kroćenje goropadnice'.

Postoji li u radu za kazalište nešto što vam je osobito izazovno?

Ono što me u kazalištu jako rajca je to da je uvijek na početku procesa u jednom malom dijelu mene ogromna nesigurnost. Taj mi je početak uvijek malo zastrašujući, kao da ovo prvi put radim. Ali ta pozicija je ujedno i snažno gorivo. Druga stvar koju obožavam kod predstava su reference, bilo da su eksplicitne ili ih moram sam tražiti. Te reference mi omogućuju da istražim neka područja s kojima inače vjerojatno nikad ne bih bio u doticaju i isproduciram ih na način na koji predstava to traži. Sebe sam uvjerio da su zvuk i moja uloga bitni jer jedino tako mogu dati neki svoj maksimum. Na kraju onda fakat zvuk bude jako sugestivan. Svaki *soundtrack* za predstavu je svojevrсни mali album. Bez obzira je li u pitanju neki zvučni minimalizam ili složena

kompozicija – bitno je da uvijek radi za dobrobit predstave. Svi su ujedinjeni za zajednički cilj.

Navikao sam se na nesigurnost

Dugo ste aktivni i na suvremenoj, eksperimentalnoj glazbenoj sceni. Kako se to nadovezalo na vaš prethodni rad i što vam je donijelo?

Kazalište je zapravo primarno polje u kojem sam počeo eksperimentirati sa zvukom, a to je na neki način povezano s novcem. 'Kučkini sinovi', moj početak rada u teatru, vjerojatno su bili prva i zadnja predstava na kojoj su postojala dva budžeta, za skladanje i za studio. Ubrzo su se budžeti sveli samo na jedan honorar za finalni proizvod – nije bitno kako ćeš ga snimiti. Bio sam prisiljen da naučim snimati, producirati i kako iz, recimo, akustične gitare napraviti zvuk velik kao kuća. U mom ulasku na eksperimentalnu scenu su prije dese-

Ako izuzmemo muziku, nadu mi daju šuma, obzor, dječja mašta, očajništvo svijetom i naivnost. I još – nadu mi daje snaga prijateljstva. Na to se fakat bitno podsjetiti

tak godina veliku ulogu imali DAVORKA BEGOVIĆ i NENAD SINKAUZ te razne radionice i koncerti u Puli u organizaciji NEVENA RADAKOVIĆA i ALENA SINKAUZA. Kroz njih sam se našao u *live* izvedbama improvizirane eksperimentalne glazbe i pridružio se ekipi Croatian Improvisers Orchestra. Impro koncerti su također

stalni hod po rubu i rizik jer je puno faktora koji jedan takav koncert mogu učiniti najboljim na svijetu, ali i katastrofom. S vremenom stekneš imunost da te to ne deprimira – ok, dao sam najbolje, zvijezde se nisu poklopile, ali već će nas idući koncert lansirati u sve-mir. Puno je magije u eksperimentalnoj glazbi koja je jako velika hrana.

Ima li nešto među vašim najnovijim glazbenim projektima što biste istaknuli i što vas osobito veseli?

Nedavno sam sudjelovao u snimanju solo albuma REMI, s njom i producentom EDIJEM CUKERIĆEM, pulskom legendom. Na tome sam radio s jako puno slobode i povjerenja od njih dvoje. Proces – čista uživancija! To je prvi put da sam u nekom, uvjetno rečeno, pop projektu. Također ulazim u završnu fazu produciranja novog albuma kolektiva Chant Electronique i pripremam se za francusku turneju.

Glazba vam je kruh, od nje živite. Je li situacija na vašoj razini profesionalne karijere u Hrvatskoj i dalje neizvjesna kad su u pitanju lova i angažmani?

Kako se nosite s tim?

Moja velika sreća je da sam dosta mlad krenuo u kazališnu i filmsku glazbu jer mi je ona izvor većine prihoda. Zna biti frustrirajuće ako uspoređujem to kako glazbenik mog profila živi tu, a kako npr. u Francuskoj, kao što je frustrirajuće ako kreneš zbrajati odrađene sate i sav minuli rad. To je nesabrojlivo i s tim sam se pomirio, kao što sam se pomirio i s onim kad ljudi kažu 'ma boli te k..., ti samo sviraš i putuješ i super ti je'. U tom je poslu puno stresa koji vrlo lako dovede do *burnouta* ako se ne znaš zaštititi. To je ono kad se potrefi: nema posla i onda moraš prihvatiti tri velika projekta čiji su rokovi unutar istog tjedna. To mi se desilo par puta u životu. I dalje se učim nositi s tim, ali sam napredovao i došao do toga da mogu procijeniti kad je nešto pametnije odbiti, kao i do nekog nivoa da, iako sam i dalje nekad potplaćen, za svoj rad mogu tražiti cijenu koju zaslužujem. Navikao sam se na nesigurnost i generalno, ok živim. Imam dijete koje ide u vrtić, priuštimo si tu i tamo neko putovanje, nitko nije gladan. Kad bih se osvrnuo unazad, na periode kad sam imao manje ili više para, nekako sam uvijek ipak imao dovoljno. Uvijek ti fali, ali živi se.

Što vam je još važno osim muzike? Postoji li nešto što ste naučili od muzike, a prenosi se i u ostatak vašeg života?

Muzika je kontekst unutar kojeg sam, kad sviram, apsolutno sada i ovdje. U glazbi mi je to lako. Međutim, važno mi je tu razinu prisutnosti prenijeti i u druge sfere života, osobito odnose – s partnericom, sinom, prijateljima, sobom. To je u suštini to. U bilo čemu što radim trudim se biti jednako prisutan kao u glazbi.

Za kraj, htjela bih ispoštovati pitanje koje se ustalilo kao tradicija u ovakvim intervjuima. Što vam daje nadu?

Ako izuzmemo muziku, nadu mi daju šuma, obzor, dječja mašta, očajništvo svijetom i naivnost. I još – nadu mi daje snaga prijateljstva. Na to se fakat bitno podsjetiti.

Политичарке мијењају политику

Предрасуде према женама и сексистичке увреде још више су мотивирале Драгану Јецков да се јаче и сигурније укључи у мањинску политику. Катарина Немет каже да сами политичари и политичарке имају важну улогу у политичкој афирмацији жена

Сједница Одбора за људска права и права националних мањина (Фото: Патрик Мацек/PIXSELL)

ЖЕНЕ у мањинским заједницама су вишеструко дискриминисане, првенствено због чињенице што су Српкиње и жене. Неретко су дискриминисане и унутар саме српске заједнице, каже Драгана Јецков. Као саборска заступница Самосталне демократске српске странке у десетом сазиву Хрватског сабора и чланица Одбора за људска права и права националних мањина, Јецков истиче да се никад није двоумила којој политичкој опцији ће се придружити. Сдсс је, говори, доминантна политичка опција на подручју из којег долази. — Увек сам била укључена у друштвена догађања средине, од најраније младости сам имала став о свему што ме се тицало. Због природе посла, наставила сам пратити сва друштвена и политичка дешавања у окружењу. Осећај припадности заједници и жеља да помогнем њеној афирмацији резултирао је политичким активирањем прво на општинском нивоу, а након тога и даље. Важно је да жене освесте да политика није баук и да је све што се око нас догађа, заправо итекако политика. Чим изађете из куће важно је да станете на стазу, да сте цестовно повезани, да имате како отићи на посао или здравствени преглед. Где ћете оставити децу, имате ли вртић или школу, како до посла, како доћи до одговарајуће здравствене заштите – све је то политика – говори Драгана Јецков.

Заступљеност жена у високој политици стално расте, али још увек није досегнута квота прописана Законом о равноправности сполова (најмање 40 посто). На претходним парламентарним изборима она тако није била није испоштована на 20 посто листа, а на крају посљедњег сазива Сабора заступљеност жена износила је нешто више од 33 посто. Разлози за то крију се у политичким, социоекономским и социокултурним факторима. Притом се уз жене у политици често вежу предрасуде и стереотипи. Оне су често баш те које су на удару окрутних коментара и сексистичких изјава.

— На моју велику жалост било их је поприлично. Од предрасуда типа 'Шта ће она на листи', до оних 'неће нама сукња водити политику', па све до вређања на личној разини када ме је један локални шериф окрутно описао 'Да је ваљала, до сада би се удала'. Врло често спомињем ту увредљиву реченицу и врло јасно памтим осећај који ме је тада обузео. Та жеља да њему и сличнима покажем колико могу, зачињена са мало ината и зрном љутње, била је пресудни фактор да се још јаче и сигурније укључим у мањинску политику. Данас, када јасно осетим сав терет представљања 'омражене заједнице', осећам истовремено и понос јер припадам својој, српској заједници – каже Јецков.

КАТАРИНА НЕМЕТ, саборска заступница Истарског демократског сабора (идс) и такође чланица Одбора за људска права и права националних мањина, политиком се бави дуги низ година. Њени политички почеци били су на локалној разини где се активно укључила у креирање локалних политика као градска вијећница. Од тада па све до данас обављала је низ различитих дужности, од председни-

це Градског вијећа Града Новиграда, преко чланице скупштине Истарске жупаније, па све до саборског ангажмана. Уз неколико страначких колегица допринела је оснивању Клуба жена идс-а.

— Чланица сам идс-а већ тридесетак година и то првенствено зато што је то странка која заступа свјетоназоре у које особно вјерујем, до којих особно држим. У оквиру којих важно мјесто имају либерални ставови који промичу поштивање мултиетничности и

мултикултуралности. Темелј политике идс-а су људска права, и то неовисно о народности, подријетлу, раси, spolu, језику, вјери, политичком или другом увјерењу, образовању, друштвеном и материјалном положају. Уз неколицину страначких колегица придонијела сам оснивању интересне скупине жена унутар наше странке, Клуба жена идс-а. Тада сам постала његовом првом предсједницом. Улога Клуба жена на афирмацији чланица идс-а и њихова активнијег укључивања стра-

Драгана Јецков (Фото: Сандро Лендлер)

Катарина Немет (Фото: Игор Зиројевић)

Осећај припадности и жеља да помогнем афирмацији заједнице резултирао је политичким активирањем прво на општинском нивоу, а након тога и даље. Важно је да жене освесте да политика није баук, каже Драгана Јецков

начке тијекове отад је изнимно велика – каже Немет за Наду.

Према њеним речима, у Хрватској постоји релативно добра законска регулатива када говоримо о правима жена и мањинских заједница, али у пракси ствари често изгледају другачије.

— Вјерујем да ћемо се сложити како као друштво још нисмо досегли разину равноправности којом би могли бити задовољни и ту ће свакако требати уложити додатне напоре. У том правцу сматрам да је једна од задаћа нас политичара и политичарки с лијевог политичког спектра стално понављање и позивање друштва на безрезервно поштивање права националних мањина и права жена, као основних људских права. О тим темама треба непрестано јавно проговарати. Колико је год могуће држати их у фокусу јавног дискурса, мијењати јавну свијест и паралелно дјеловати, институционално и на друге расположиве начине. Једино тако се стање може унаприједити и побољшати – говори Катарина Немет.

Глобалне статистике показују да су младе жене образованије и школованије од младића те да се чешће одлучују за нова, али и наодградњу постојећег знања. Драгана Јецков сматра да када постоји заинтересована млада жена у политици, да је то заиста благо. Зато што она може бити покретач озбиљних политика, како у руралним, тако и урбаним срединама. Према њеним речима једнакост није 'истост'. У контексту да једнакост не би требало да буде апсолутно уклањање разлика, јер је то напросто немогуће. Односно да мушкарци и жене не би требало да буду исти, већ равноправни у својим различитостима. — О проблемима треба разговарати, нипошто пред њима жмурити. На њих треба скретати пажњу, а то сам у протеклом мандату константно радила. Жене у мањинским заједницама су вишеструко дискриминисане, првенствено због чињенице да су Српкиње и жене. Неретко су дискриминисане и унутар саме српске заједнице. Оне су често дискриминисане и због своје вере, свог социјалног порекла, свог језика, одређеног степена инвалидности. Ти се изазови највише огледају кроз неједнакост у запослењу и приступу здравственој заштити, али то нису једини сегменти. Мислим да се и о менструалном сиромаштву премало говори. Без обзира што су показале своју способност за велике досеге, женама се данас још увек постављају традиционалне друштвене улоге, као и оно чувено 'држање три ћошка куће' – објашњава Јецков.

Катарина Немет је макође сличног става по питању улоге жене у политици, као и важности наставка борбе против предрасуда. Сматра како је потребно јаче и гласније промицати равноправност, солидарност и владавину права као уставне и темелјне друштвене вредности. Константно наглашавају особиту важност права младих те старијих жена, припадница националних мањина, али и социјално осјетљивих скупина.

— Важно је и константно заговарати равноправно судјеловање и заступљеност жена у политичком одлучивању. Почевши од господарства, културе и знаности, па све до увјета демократског развитка нашег друштва. У таквим напорима врло важну улогу имају сами политичари и политичарке, али и сви остали актери јавног живота који имају утјецај на јавно мњење. Сваки јавни дискурс, сваки јавни иступ утемељен на стереотипима и предрасудама треба недвосмислено и јавно осудити – говори чланица идс-а те наставља да је солидарност са колегицама у политици неопходна.

— Сурадња с колегицама и колегама из Одбора за људска права и права националних мањина увијек је била коректна. На дневном реду сједница Одбора често су се налазила извјешћа правобранитељица, разних министарстава, законски приједлози који су улазили у сфере људских права, као и низ других тема које смо с посебном пажњом ишчитавали, разматрали, анализирали и на концу достављали своје приједлоге за њихово побољшање и унапређење.

Важно је константно заговарати равноправно судјеловање и заступљеност жена у политичком одлучивању. Почевши од господарства, културе и знаности, па све до увјета демократског развитка, каже Катарина Немет

Рад Одбора има своје законитости и одређена ограничења, даје простора онолико колико даје. Но представља добру платформу за додатни ангажман свих оних који су у његов рад укључени, па је онда на свакоме особно да ту прилику искористи – говори Немет.

Оснивање женских удруга, укључивање кроз културно-уметничка друштва и иницијетиве у већим и мањим срединама само су неки од начина јачања капацитета жена. Један од њих је Актив жена сдсс-а, који је интензивније покренуо ангажман жена у мањинској политици. То све може да буде увертира у ангажман жена не само на локалном, него и на националном нивоу.

— На свим листама сдсс-а заступљене су жене у завидном броју и истичем да руководство странке о томе јако води рачуна. Сада имамо значајнији број жена на различитим позицијама од локалног, регионалног, али и државног нивоа. Сећам се огромне подршке жена када сам прву пут ушла у саборске клупе. Колегица Ања Шимпрага је потпредседница хрватске Владе, начелница општине Јагодњак је Данијела Млинаревић. Неколико мојих пријатељица су директорке школа, вртића, радио-станица, на челу једне институције Срба у Хрватској, Српског демократског форума, први пут имамо жену, Јелену Несторовић. И сама сам била прва заступница сдсс-а у Сабору. Имали смо у једном тренутку две заступнице од три заступника представника српске заједнице, што је за очекивање и на предстојећим парламентарним изборима. Мислим да је све наведено добро, а што је још важније нисмо ту да се задовољи пука форма, већ зато што то желимо и вредно радимо. Имамо слуха за проблеме, другачије им приступамо, прагматичније смо. Морам јасно и гласно рећи како заступљеност још увек није довољна, како у нашој заједници, тако и у друштву уопште – каже Драгана Јецков, а Немет закључује да би вољела да једнога дана живимо у друштву које је досегло такву разину равноправности да нам квоте заправо не буду ни потребне. ●

Урбани глас Ријеке

Прошле су године провели низ кварталских фестивала, 'Поздрава из Ријеке', којим су истицали специфичности Млаке, Кантриде, Замета и Пећина, а како говори Мара Прпић, програме су осмишљавали с групом људи из кварта

Прије десет година група мајки окупила се на великом бетонском тргу испред једне од ријечких основних школа и покренула грађанску иницијативу данас познату под именом Урбани сепаре. У почетку је њихов рад био потпуна герила – садиле су цвијеће и фарбале клупице, све с циљем сређивања јавних површина у Ријеци. Године 2016. организовале су акцију прања кипа ивана пл. зајца у Казалишном парку чиме су указале на статус културе у граду, а 2020. године у склопу епк у Ријеци настао је Мјесни одбор Хартера – пројект развоја заједнице којим се по-

Урбани сепаре
(Фото: Мара Прпић)

крећу расправе о будућности постиндустријских остатака. Тада се у рад удруге као дизајнер укључује марин нижић, а убрзо се прикључују и мара прпић и тања блашковић. Прошле су године провели низ кварталских фестивала, 'Поздрава из Ријеке', који су истицали специфичности Млаке, Кантриде, Замета и Пећина, а како говори Мара, програме су осмишљавали с групом људи из кварта. Иако се радило и на појединим недостатцима, истицале су се и бројне позитивне ствари. — Ту је некад било кино, ту је некад био плесњак – то су ствари које ми не знамо јер не живимо у тим кварталима и онда скупа са становницима оживљавамо квартал. То увијек добро

иде јер људи чим схвате да могу, дођу до момента гдје их занесе тај вал и сви се прикључе – говори Мара, док Тања додаје како су грађани увијек спремни подржати, а сви су програми заправо нека врста школице активирања јавног простора за грађане.

— Ми смо ту као подршка, али хтјели бисмо да се људи организирају у свом кварту, било да је у питању неко заједничко кухање, шетња или акција уређења. Надам се да ће се код људи развити тај осјећај за активизам и да ће касније то примијенити у својим кварталима и онда када пројекти заврше – говори Тања.

Укупно је у прошлогодишњим кварталским фестивалима судјеловало око 5000 људи, а једна од највидљивијих промјена које је овај пројект донио везана је уз Кантриду гдје се тијekom фестивала потписивала петиција за уређење плаже крај лучице 3. маја, а које ће се ове године провести под водством Грађанске иницијативе Кантрида. Како нам говори Марин, сматрају да томе увелике помаже њихов позитиван приступ који има здраву дозу критике.

— Наравно да је нетко крив за лоше стање јавног простора, али иако је кривац познат, без њих и сурадње с њима тешко је ишта промијенити, тако да једноставно сви скупа морамо конструктивно ићи напријед. Жеља нам је ове године бити мало критичнији управо због тога што сада покривамо двије теме које захтијевају доста велике промјене, а то су Рјечина и морска обала – објашњава Марин.

Парк природе Ричина и Поздрав с Ријечке ривијере два су програмска правца која се проводе ове године. Рјечином ће се бавити дуж цијелог тока те указати на природне, културне, друштвене, урбанистичке и друге потенцијале живота и бивања уз ријеку, док ће ривијера живнути уз активности попут изложби, радионица, маренди, гласбе и филма. Премда су активности наизглед чиста забава, са-

Хартера – мјесна ћакла
(Фото: Мара Прпић)

држе добру дозу критике – прошлогодишње бацање сјемених бомбица на плажи на Пећинама директан је коментар на посјечену шуму која је тамо стварала једини хлад. У посљедње се вријеме у Ријеци доносе бројне одлуке које ће значајно промијенити град – од небодера на Кантриди до новог Порто Бароша. Како нам објашњава Мара, пуно је ту фрустрације и непознаница, али се труде да им то не буде примарни покретач.

— Разни развојни и просторни планови нису донесени у дијалогу са становништвом које ће, на крају дана, највише осјећати такве промјене. Опет, мислим да смо у супер позицији да гурамо тај приступ одоздо и да широј јавности указујемо и на добро и на лоше, да видимо какав ће утјецај промјене или пак не-промјене имати на људе и питати их како они то виде. Пуно људи такав развој града види као позитивну ствар и не може им се замјерити – објашњава Мара.

Незаобилазно ријечком темом индустријске баштине Урбани сепаре бави се посјетима, попут оног базенима на Шкољићу којима управља Аутотролеј, а који су затворени за јавност, па је организовани посјет био ријетка прилика да их шире грађанство види.

— Посјетима се таква мјеста поновно отворе барем на један дан, али се тиме отвори и та тема. Зна се често десити да се теме које се нашим догађањима ставе на видјело претворе у вијећничка питања у Граду или чак Жупанији. То никада нису питања на која утјечемо, али се догоде јер теме постану медијски присутне или на крају крајева и ти људи на неки начин прате што се догађа – говори Марин.

Један од начина којим Урбани сепаре пропитује стање појединих мјеста је и поигравање с називима – Мјесни одбор Хартера није прави Мјесни одбор, а Парк природе Ричина заправо је замишљен. Тако се играњем формалним називима јасно даје до знања другачија визија и изражава жеља за другачијим животом у граду.

— У Поздраву с Ријечке ривијере играмо се другим идејама, примјериче, како се туристички уопће може презентирати хрпа металног отпада, паркинзи уз море, ограде које блокирају пролаз, море упитне чистоће, јахте које се практички бесплатно привезују. Кроз тај ријечки парадокс позивамо људе да дођу јер је то 'најбоље на свијету', 'најбоља ривијера' или 'најбоља туристичка сензација икад' – објашњава Тања.

Рад у цивилном сектору увијек је борба с финансијама, а Урбани сепаре ове је године успио пронаћи средства за једну пуну плаћу, но теже ка томе да у будућности сви буду равноправно плаћени. Управо су им због ограничених финансија од великог значаја волонтери, људи који организирају и воде радионице и шетње те се залажу у локалној заједници.

— Занимљиво је да је то што ми радимо кроз нормална ствар у остатку Европе, а у задњих пар година отовара се све више финансирања за такве пројекте. Нама је некада тешко директно се уклопити само у културу или екологију, а сада постоје натјечаји попут Новог Еуропског Баухауса који је намијењен иницијативама попут наше, која је микс свега и свачега. Тако да – једнога дана! – закључује Марин. ●

VRZINO KOLO

Bolje sutra

PIŠE Marija Andrijašević

Kako u vremenu najžešće trampe imati dovoljno kapaciteta, pritom mislim i na fizičke, psihičke i ekonomske, da u sebi i drugima odnjegujemo maštu, ljubav prema životu, duh?

KAD bi mi za vrijeme studentsko-radničko-usamljeničkih dana u Zagrebu bilo teško, nazvala bih mater da me utješi. Ne zato što mi je bila mater i imale smo neki duboki prijateljski odnos, nego zato što moja mater posjeduje dovoljno mudrosti da mladoj osobi može lagati u facu bez da trepne. Ona to tako ošine, izgovori riječi uvjerenom kao da ih je sama taj tren izumila. Nešto bi se tu ostvarilo, nešto ne bi, ali kako ne povjerovati osobi koja uzima hranu na veresiju u lokalnoj nefiskaliziranoj pekari, jamci zovu na telefon, a da nikad rata okasnila nije, a ona pjeva dok čisti? Ta gospođa bi, na pitanje kad će ove muke proći, kad će mi bit bolje, kad će se sve posložiti, smireno odgovorila: bit će bolje sutra. Ne nužno sutra sutra, ali sutra. Ja bih utješena zaspala, taj bi unutarnji mir potrajao neko vrijeme i onda bismo krenule ispočetka.

Ti naši ciklusi... Nisu bili izborni četverogodišnji ili petogodišnji, kako je u našoj vrloj demokraciji organizirano, i kako ćemo 17. travnja ove godine većinski odrediti, nego mjesečni, nekad i tjedni. Ovisno o monetarnim neprilikama. Naše su socijalne politike održivosti bile nešto udarnije i tet-a-tet, jer su se bavile filozofskim pitanjima i prezerviranjem nečeg integralnog osobi.

Njoj je bilo važno, ako gledamo mater kao državicu u malome, da u meni sačuva nešto što bih ja na zagrebačkim ulicama izvrtjela kao netko lakovjeran, prvi put pušten u svijet, kao zadnje pare pred šibicarima, potrajbala na vašar dok si rekao keks, a to je bila ljubav prema životu. Ukratko, duh.

I dalo se to nekako očuvati, ali ne sasvim. Neki dijelovi mene rade besprijekorno, neke se više iz pijeska ni uz jako visoku točku tališta ne bi dalo rekonstruirati ni u šta smisleno. Jer ta moja kućna državica u malome ne može ništa kontra prave države koja nam je svima proskribirala poprilično zaje...zeznute živote. Sad kad sam starija, i evo, u petom desetljeću s jedva pune četiri godine radnog staža upisanog u knjižicu i vjerojatno vrlo zaje...zeznute starosti, mogu reći da je socijalna pravda privremeno izvan funkcije, ili je na dopustu, ili je zamračena do kraja, što god da bilo, nema je. I bez nje se teško zamišlja i vježba ikakav ideal. Zato ga prepjevaš, poput moje matere, jer ti je preotet u tržišnoj utakmici na koju si izašao točno u trenutku kad je tržište reklo da mu ništa tvoje zapravo ne mirita, ili ih se naprosto odrekneš jer ti je u samom startu ukazano kome što u klasnom smislu pripada.

Osim toga, ideal kao pojam danas zvuči dovoljno besmisleno da je pristati misliti na takav način, o idealu pravde, društva, života, gotovo radikalni čin. Ne mogu se sjetiti kad sam zadnji put sjela, osim evo danas dok pišem ovaj tekst, i zamišljala svoj idealni društveni poredak u stvarnom svijetu. U fikcionalnom, to je nešto drugo. Ali u stvarnom, ovom živućem i tjelesno bivajućem...

Većinski o njemu ne mislim jer po pitanju ideala spadam u prvu skupinu ljudi, kad sam već gore napravila čistu podjelu, i to je teška egzistencija unatoč nekom obrazovanju i djelovanju na nekoj, nazovimo je tako, kulturnoj sceni, kulturnom kapitalu uopće. Ovo malo socijalne države što je nominalno propisano u našem najvišem zakonodavnom aktu, a što je kod nas bilo zaživjelo pa otišlo prema tržištu i tamo se usidrilo, osiguralo mi je većinu mojih današnjih socijalnih i egzistencijalnih prava. A ona su: da uz krpež preživim od prvog do prvog, da sam kreditno nesposobna, da mi je blokiran minus na karticama jer se iz toga nikad izvukla ne bih, da imam punomoć na materinu penziju za krizne situacije, i nekoliko književnih nagrada na policama koje lijepo izgledaju, i prostor da to napišem.

Tkogod da me je zastupao na političkom i ekonomskom polju, napravio je stvarno trajav posao.

Tko god me želi zastupati na političkom i ekonomskom polju, morat će stvarno podmetnuti leđa, a ove male atomske jedinice u koje smo se formirali ne bude mi previše nade.

Naime...

S jedne mi je strane obrazovanje dalo, osiguralo pravo da se bavim svojim radom, ali je s druge bivalo i devalviranim kao i mnoge druge društvene kategorije kako bi se uspostavile neke druge, profitabilnije, tako da sam ja, vjerujem kao i mnogi moji kolege komparatisti generacije 2008., svoje znanje iz struke na području Zagreba zasad aktivno koristila isključivo na pub kvizovima.

Tamo se, otprilike kao i na tržištu, vježba kompetitivnost i (momentalna) satisfakcija. Da sve, kao, nije bilo tako uzalud, ipak smo pili direktno s potoka literarnog *jouissancea*. Jačali smo duh! Vježbali!

Ali zdravlje duha, ja bih to rekla i ne ispravljajte me ako griješim, jer teško, vježba se zdravim tijelom, a zdravo tijelo vježba se zdravim životnim uvjetima, a zdravi životni uvjeti vježbaju se zdravim životom, zdrav život vježba se zdravom egzistencijom, zdrava egzistencija vježba se zdravim društvom, zdravo društvo vježba se donošenjem zdravih socijalnih politika, zdrave socijalne politike vježbaju se zdravim razumom, zdrav razum vježba se zdravim očima, a zdrave se oči vježbaju u zdravim životnim uvjetima, koji su sve ulančano u ovoj jako dugoj rečenici i da se ubaciti još koja karika.

Da dalje ne karikiram, a dalo bi se, zamišljati neko socijalno pravedno društvo ne mogu bez da ne zamišljam Svarogov čekić kojim razara tržište i kuje neko novo, pravednije sunce za sve nas.

Nego, i to je postala radikalna ideja i luksuz, pokraj organizacije svakodnevnice, zamišljati neku bolju budućnost, kako bi rekla moja državica u malome, bolje sutra. Kako u vremenu najžešće trampe imati dovoljno kapaciteta, pritom mislim i na fizičke, psihičke i ekonomske, da u sebi i drugima odnjegujemo maštu, ljubav prema životu, duh. Da ih u konačnici sačuvamo i uz njihovu pomoć zamislimo neko bolje sutra.

Gledajući unazad i ovo malo oko sebe, nisam optimistkinja.

UHRVATSKOJ navodno živi 29 posto ljudi koji su zadovoljni našim demokratskim poretom, a 53,6 posto građana uopće nije izašlo na prošle parlamentarne izbore. Bacite oko na istraživanje o tome tko to u nas (ne) glasa, zanimljivo raščlanjuje problematiku zatečenu na terenu i detektira da kod nas, u pravilu, u taj velebni postotak spadaju mladi, slabije obrazovani i radnička klasa. Međutim, DORA LEVAČIĆ i MARKO KOSTANIĆ ponudili su super interpretaciju toga zašto slabije obrazovani i radnička klasa ne izlaze na izbore. Sigurno nije zato što su glupi i ne znaju pronaći biračko mjesto, dapače, odavno znaju da su prepušteni tržišnoj utakmici i da njihove interese nitko nije zastupao.

Gledajući unaprijed i slijepo kako i moji sugovornici iz kratke ankete, ima neke nade.

Na pitanje kakvo im je stanje duha, 90 posto ih se dupkom nasmijalo, da kakav duh.

Na pitanje hoće li izaći na predstojeće izbore, 90 posto njih odgovorilo je da nego dašta će.

Na pitanje imaju li jasnu ideju zašto će glasati za nekog, 100 posto je reklo da. Ispostavilo se da su u pitanju razna neka manja, veća zla i tome slične čarke barke. Na nadopunu: jeste li pročitali/e politički program stranke za koju ćete glasati, 100 posto je reklo ne.

Tu mi se dalje više nije dalo baviti konkretnim stvarima, nego tržišnom utakmicom. Na pitanje bi li se učlanili u moj fitness centar za zdravlje duha, 100 posto je odgovorilo da bi probalo. Ali i da 100 posto vjeruju u bolje sutra. ●

DVOKORAK NAPRIJED

Nogomet koji voli Gazu

PIŠE Ivana Perić

PRIJATELJI nogometa diljem svijeta u martu su se oprostili od palestinskog nogometaša MUHAMEDA BARAKATA. Barakat je ubijen u izraelskom zračnom napadu na stambenu zgradu u Han Junisu u južnoj Gazi 10. marta, prvog dana ramazana. Tijekom 10-ak godina profesionalnog bavljenja nogometom igrao je za palestinsku reprezentaciju i nekoliko klubova u Gazi, Jordanu i Saudijskoj Arabiji. Suigrači su ga od milja zvali Lav.

Etablirao se u nastupima s palestinskom muškom reprezentacijom nogometa na pijesku, koja je 2012. osvojila brončanu medalju na Azijskim igrama na pijesku. Prvi mu je klub bio Šabab Han Junis u rodnoj Gazi. U njemu je postao prvi igrač u povijesti palestinskog nogometa koji je postigao sto golova za jednu momčad. U Šababu je igrao do 2016., a kasnije ga je put vodio u klubove po Palestini i regiji. Barakatovu smrt obilježili su i u Čileu, zemlji u kojoj živi oko 500 tisuća potomaka palestinskih izbjeglica. Čileanski nogometni klub Deportivo Palestino odao mu je počast na društvenim mrežama.

U priopćenju o Barakatovoj smrti, Palestinski nogometni savez (PFA) još jednom je podsjetio na više od sedam desetljeća dugu izraelsku okupaciju. Naveli su i da je od oktobra u Gazi ubijeno najmanje stotinu sportaša i sportskih radnica. Ubijeni su palestinski odbojkaši HASAN ZUITER i IBRAHIM KASIA, igrači nacionalne odbojkaške reprezentacije. Ubijen je trener Ultimate frizbija Palestine MUHAMED ŠAKIR SAFI. Nogometaš i pomoćni trener nogometne reprezentacije HANI AL MASDAR. Košarkaš BASIM AL NABAHI. Nogometaš RAŠID DABUR. Više od 30 pozadinskih radnika i radnica – oružara, tajnica, čistačica različitih klubova.

Stranica Football Palestine, posvećena praćenju svih aspekata palestinskog nogometa, kritizirala je krovne svjetske nogometne organizacije jer nisu ni zucnule u vezi ubojstava palestinskih nogometaša i drugih sportaša. Kritiku je na društvenim mrežama iznijela i sportska autorica LEJLA HAMED, napisavši među ostalim: 'Izrael nastavlja s atentatom na lijepu igru. FIFA, tvoja šutnja je zaglušujuća.' Ona i drugi aktivisti pozivaju da se izraelskim momčadima zabrani sudjelovanje u natjecanjima zbog genocida u Gazi i napada na Zapadnu obalu. Podsjećaju na dvostruke stan-

Muhamed Barakat,
1984. – 2024.
(Foto: Facebook)

darde, činjenicu da su FIFA i UEFA ruskim i bjeloruskim momčadima hitro zabranile sudjelovanje na natjecanjima zbog ratovanja u Ukrajini.

Osim brutalnih posljedica najnovijih genocidnih praksi, izraelska politika je desetljećima kočila razvoj palestinskog sporta. Sportašima je ograničavana sloboda kretanja, uskraćivani su im materijalni resursi, sportska infrastruktura sustavno je ciljana i uništavana. Legendarni stadion Jarmuk u Gazi samo je jedan od recentnih primjera. Stadion je izgrađen 1952., a osim sportskih događanja, na njemu su se održavali koncerti i druge kulturne manifestacije. Krajem decembra izraelska vojska pretvorila ga je u logor za Palestine.

Na tom je stadionu nekad igrao i palestinski nogometaš MAHMUD VADI. Imao je sreće da se lani zatekao izvan Gaze, oporavljao se od ozljede u Egiptu. Taj 29-godišnjak iz Han Junisa u nedavnom je intervjuu za Al Jazeera kazao kako je proteklih pola godine proveo očajnički tražeći vijesti o prijateljima i obitelji u opkoljenoj enklavi. 'Uvijek smo gajili snove i ambicije, ali okupacija pokušava slomiti naš duh', rekao je. Duh se lomio i lomi, ali Vadi zaključuje: 'U Gazi volimo nogomet.' I nogomet – onaj nogomet koji pamti da je igra rođena iz plesa robova, igra sirotinje i potlačenih – voli Gazu. ●

ГОРСКИ КОТАО

ПИШЕ ВАЛЕНТИНА ВУКАДИНОВИЋ

Ролада од мркве и ораха

ПОВРЋЕ се може наћи и у колачима, а мрква и сластице се баш јако воле па вам пишем рецепт за ролладу од мркве и ораха. Вјеројатно сте већ чули за тарту од мркве, а уколико више волите колаче у облику ролладе, овај је врло сличан торт, само једноставнији за припрему. Мрква у бисквиту даје баш фини дозу сочности и ароме, а зачини попут цимета, мушкатног орашчића те корица наранче допуњују се с орасима. Крему сам припремала од крем-сира и маслаца и она даје баланс ароматичном бисквиту. Ако нисте љубитељ ораха, можете их замијенити бадемима или љешњацама, бит ће једнако укусно, нарочито ако орашасте плодове мало тостирате на сухој тави или у пећници. Заине прилагодите властитом укусу, а у крему можете додати и мед.

Састојци за бисквит

3 јаја
120 г глатког брашна (можете 20 г глатког замијенити оштрим)
100 г шећера
1 ванили шећер (још боље стругана махуна ванилије)
1 жличица прашка за пециво
2 жлице уља
80 г сјецканих ораха
120 г ситно рибане мркве
прстохват соли
жличица мљевеног цимета

прстохват мушкатног орашчића и ђумбира
мало рибане наранчине корице (нетретиране)
мало мљевеног кардамом (врло лијепо иде с наранчом)

Припрема

Дуго миксајте јаја и обје врсте шећера па додајте уље. У брашно додајте заине, прашак за пециво па промијешајте. Спојите са смјесом јаја и шећера. Ручно умијешајте мркву и орахе. Смјесу истресите на лим (28 x 40 цм) обложу папиром за печење и пеците 10 мин на 180 ступњева. Врућ бисквит заролајте с крпом и оставите да се охлади.

За крему

100 г шећера у праху
1 ванили шећер
60 г омекшалога маслаца
175 г крем сира
100 г врхња за шлаг (млијечног)

Израдите врхње за шлаг. Добро измиксајте маслац с обје врсте шећера да постане пјенасто па умиксајте сир. Ручно сједините крему и израђено врхње за шлаг. Крему ставите мало у хладњаку да се охлади. Охлађени бисквит одмотајте, намажите с 2/3 креме па заролајте и украсите остатком креме. Ролладу охладите и уживајте.

Добар тек! ●

IMPRESSUM

Godina IV / Zagreb | petak, 12. 4. 2024.

Nada #056

Друштвени magazin

SDF srpski
demokratski
forum

IZDAVAČ
Srpski
demokratski
forum

ZA IZDAVAČA
Jelena Nestorović

GLAVNA
UREDNIKA
NOVOSTI
Andrea Radak

UREDNIKA NADE
Tamara Opačić

REDAKCIJA
Nikola Bajto, Vedrana Bibić,
Katarina Bošnjak, Nina
Čolović, Anja Kožul, Ivana
Perić, Olja Savičević
Ivančević, Anja Vladisavljević
i Valentina Vukadinović

GRAFIČKI UREDNIK
Ivica Družak / Finalizacija

DIZAJN
Parabureau /
Igor Stanišljević
i Tena Križanec

Nada je financirana sredstvima
Savjeta za nacionalne manjine
Vlade Republike Hrvatske

REDAKCIJA
Draškovićeva 25
10 000 Zagreb
nada@sdf.hr
www.sdf.hr

Let dug trideset godina

U prvim danima izdavanja dječjeg lista Bijela pčela 1994. godine, jedini način dostave bio je uz pomoć hrabrih pojedinaca koji su se u vihoru rata suprotstavljali masovnom širenju mržnje

PUNIHI trideset godina traje let Bijele pčele, lista za svu djecu koji izdaje riječki Pododbor Srpskog kulturnog društva Prosvjeta. Bijela pčela je vremenom postala

simbol SKD Prosvjete upravo zbog svoje dosljednosti u izdavaštvu i njegovanja dugogodišnje tradicije. Edukativno-informativni i zabavni sadržaji ovog lista usmjereni su razvijanju duha tolerancije, mira i poštivanja

različitosti kulturnih tradicija. 'Sadržajem iznad zla jezikom tolerancije, poštovanja drugoga i drugačijega, jezikom humanosti, Bijela pčela je neugasiva iskra života koja svjetlošću spaja prošlost, sadašnjost i budućnost', govorio je o listu njen osnivački kum JOVAN SAVIČIN PRICA.

List je u devedesetim godinama u Rijeci pokrenula TATJANA OLUJIĆ MUSIĆ (1940. – 2013.), nekadašnja novinarka i urednica Radio Rijeke. Kako nam govori idejni pokretač lista i donedavni predsjednik riječkog Pododbora DRAGIŠA LAPTOŠEVIĆ, Bijela pčela je dokaz da u svakoj nesreći ima i sreće.

— Dječji list Bijela pčela nastao je nakon gašenja Srpskog glasnika, prvog mjesečnika na srpskom jeziku u samostalnoj Republici Hrvatskoj, pokrenutog pri Zajednici Srba Rijeka 1993. godine. Malo je znano da je Bijela pčela u samom idejnom začetku izašla u nekoliko navrata kao dodatak Srpskom glasniku i kao pilot-projekat, ali bez sadašnjeg naziva. Prekidom rada u redakciji Srpskog glasnika tadašnja urednica lista Tanja Oluić Musić, dobila je slobodan prostor i vrijeme da se zauzme za realizaciju ovog hrabro zamišljenog projekta – prisjeća se Laptošević.

— Osim vrhunskih saradnika; doktora BOGOMILA KARLAVARISA, grafičkog urednika ĐURE BUDISAVLJEVIĆA i neponovljivog BORIVOJA DOVNIKOVIĆA BORDE, drugih olakšavajućih okolnosti nije postojalo, ali opet se pokazalo da gdje ima volje, ima i načina, te je usred rata, u septembru 1994. godine, zašlepršao prvi broj Bijele pčele – govori Laptošević. Dodaje da je ratno vrijeme zahtijevalo veliku mudrost u osmišljavanju koncepcije lista jer je bio namijenjen najmlađim čitateljima, a put do njih vodio je kroz sito i rešetozbog velike kontrole sadržaja i ograničenog pristupa dijelu države.

Jedno od velikih pitanja koje je uredništvo moralo postaviti bilo je upravo pitanje jezika. Svjesni da će ih pod lupom zasigurno čitati jezični čistunci tražeći izraze nepodobne u vremenu razdvajanja država i naroda, tekstove i priloge vezali su isključivo uz dječje stvaralaštvo za koje su smatrali da ne bi smjelo povrijediti ničije osjećaje. Tada im se nametnulo i pitanje pisma – kako izdavati

list jer je ćirilica ukinuta iz školske nastave? — S obzirom na to da su brojni genijalni dječji pisci i pjesnici pisali na ekavici, dovoljno je bilo u list prenijeti tekstove onako kako su napisani, a nove tekstove onako kako su ih pisali dopisnici i autori – objasnio je Laptošević te dodao da su se naposljetku radi lakšeg čitanja odlučili objavljivati kratke tekstove na ćirilici i duže na latinici, dok su autorske priloge objavljivali na pismu na kojem bi ih i dobili. Naslovna stranica je na ćirilici, što im je umanjilo mogućnosti prodaje na kioscima. No zato su kroz godine stvorili odličnu mrežu distribucije lista, tako da ga svako dijete na vrijeme dobije u svojoj školskoj klupi.

KAKO se Laptošević prisjeća, u prvim danima jedini način dostave lista bio je uz pomoć hrabrih pojedinaca koji su se u vihoru rata pokušali svojim ličnim angažmanom suprotstaviti masovnom širenju mržnje i međusobnom zavađanju naroda. Dostava dječjeg lista do zainteresiranih predstavljala je tek kap zdravog razuma u hrpi zatrovanih tiskovina, a glavni oslonac za distribuciju lista imali su u Prosvjeti i Srpskoj pravoslavnoj crkvi.

— Neke su škole imale samo po četiri učenika i za ta četiri bi uspijevali dostaviti list na vrijeme. Mnoga od te djece odrasle uz Bijelu pčelu i danas primaju naš list za svoju djecu. Za Beograd i Ljubljanu list smo slali redovnom autobusnom linijom pomoću vozača, a kako se štampa u Zagrebu, i sami smo godinama dočekivali autobuse na stanici i preuzimali pakete s novim brojevima – kaže Laptošević.

Novca je znalo manjkati i tiskara se dovičala kako je znala, pa su iz redakcije nemali broj puta dočekivali kombije na proširenjima autoputa, ručno izdvajajući primjerke Bijele pčele iz paketa drugih izdanja. Svaki novi broj doživljavali su kao malo čudo, a kontinuitet izlaženja povremeno su spašavali dvobrojevima. Nekim čudnim putevima, vijest o dječjem listu Bijela pčela stigla je i do Južne Afrike odakle su do redakcije dolepršali pozdravi iz sličnog časopisa naziva Solo Mongololo, a od kojeg je preuzet sada im zajednički podnaslov – 'list za svu djecu'.

Osnovne rubrike 'Učimo ćirilicu', 'Rukovanje ispod duge', 'I bi svjetlost' i 'Tako je govorio Hiperborejac' zadržane su do danas, a list sadrži i kreativne dječje radove, mozgalice i razne druge sadržaje. List je od Ministarstva prosvjete proglašen pomoćnom gradom za učenike dodatne nastave, a svojim sadržajem nije samo za svu djecu već za sve koji su, bez obzira na godine, sačuvali dijete u sebi. Bijela pčela osvojila je Nagradu Grada Rijeke 2005., Nagradu Sime Cucića 2011., Zmajevu nagradu 2012., i Povelju SKD Prosvjeta 2014. godine, sve za popularizaciju književnosti za djecu i razvoj njihove kreativnosti.

Prvu urednicu Tatjanu Oluić Musić naslijedila je LJERKA RADOJČIĆ koja je list uređivala punih deset godina, a koja je na veliku žalost redakcije i Pododbora, preminula u rujnu prošle godine. Kroz redakciju Bijele pčele prošli su još i IVO MUSIĆ, lektorica DUŠANKA STARČEVIĆ, književnik VUKOMAN RADOSAVLJEVIĆ, profesori RATKO RELIĆ i BORISLAV BOŽIĆ, a kojima su se pridružili i značajni umjetnici iz svih krajeva Jugoslavije – beogradski profesor na Akademiji primijenjenih umjetnosti ZDRAVKO MIĆANOVIĆ, ilustrator ZDRAVKO ZUPAN i slikar MILUTIN DEDIĆ, književnici GORDANA MALETIĆ, MILENA SEVEROVIĆ, UROŠ PETROVIĆ, ĐURO MARIČIĆ i brojni drugi. Nakon 30 godina, Bijela pčela nastavlja da leti – iz mjeseca u mjesec, iz jednih dječjih ruku u druge. ■

Naslovnice Bijele Pčele

ИНФОРМАТОР

Уручивање уговора партнерама

Од нове Владе очекује се више

У просторијама СНВ-а потписано је 59 уговора за капиталне инвестиције за пројекте уређења и опремања објеката намијењених српској заједници

У ПРОСТОРИЈАМА СНВ-а у Загребу, потписано је 59 уговора у капиталним инвестицијама за пројекте уређења и опремања објеката намијењених српској заједници које ће користити и остали становници на тим подручјима. Уговоре су потписали представници мањинских српских вијећа, опћина и српских организација, као СНВ-ових партнера.

— Износ који се додјељује већи је него ранијих година и износи 1,1 милијуна еура. Повећање је резултат политике Владе, а вјерујемо да ће се наставити и у наредне четири године, односно да ће овакав програм бити саставни дио нове владе која ће осигурати новац и наредне четири године и то у већим износима – рекао је председник СНВ-а и саборски заступник МИЛОРАД ПУПОВАЦ.

— Та средства помажу у стварању добре атмосфере и на корист су свим грађанима, без обзира на националност, вјеру и политичко опредељење, што је СНВ одувјек радио и остат ће му смисао дјеловања – нагласио је Пуповац.

— Уз овај програм капиталних инвестиција, које реализујемо на бројним локацијама и уз помоћ људи на терену, постоји програм градње српских културних центара у Карловцу, Глини, Вуковару и многим другим мјестима. Оба програма корисна су за нашу заједницу – навела је водитељица Одјела за капиталне пројекте Емина Ђурашевић. Невен Ивошевић, који је потписао уговор за обнову фасаде Мјесног одбора Поникве, казао је да

је било више пројеката на подручју Огулина. Истакнуо је да су набављали справе за игралишта, те за обнову и унутрашње уређење дома у Пониквама, као и да је било сличних пројеката у другим опћинама Карловачке жупаније.

— Битно је да се у тим објектима скупају људи. Код нас није толико критично, као у неким другим дијеловима државе гдје живе Срби. Ситуација на подручју Огулина је стабилна, нема смањивања броја становника – рекао је Ивошевић.

— За Бјеловар и Бјеловарско-билогорску жупанију овакви пројекти значе јако пуно због уређења простора које користимо – рекла нам је потпредседница вснм-а Бјеловара Данка Јарић. Жупанијско Вијеће повукло је укупно 70 тисућа еура за уређење спортских игралишта, простора крај цркви и читаоница. Ове године је и градско Бјеловарско Вијеће осигурало средства за уређење просторија – казала је Јарић.

■ Ненад Јовановић

Ипак се разумијемо

Многи говорници хрватског могу разумјети исказе на српском и обрнуто, али се праве да се не разумију, речено је на стручном скупу у Загребу

ТРОДНЕВНИ стручни скуп 'Језик који нас спаја – очување и надградња српског културног идентитета', у организацији Агенције за одгој и образовање (АЗОО), у сарадњи са СНВ-ом, одржан је у Загребу. Истичући да је у раду учествовао велики број просвјетних радника и стручњака из Хрватске и Србије, виша савјетница за српску националну мањину у Агенцији за одгој и образовање НАТАЛИЈА КОПРЕНИЦА, нагласила је да су очекивања испуњена.

— Скуп је показао да се сви јако добро разумијемо којим год језиком говорили. С обзиром на вишекултурност и вишејезичност, треба отворити простор за чување материјег језика, за расправу о уметању туђица због глобализације, о архаичним ријечима које треба чувати због богатства, а нарочито о чишћењу језика од неких 'непожељних' ријечи. Сматрам да говорим хрватски језик, с обзиром да сам у Хрватској одрасла, завршила школу и факултет, исто као што мислим да су моји родитељи говорили српски – рекла је Копреница.

— На истоку земље већина дјеце говори српском екавицом, док на Кордуну, Банији, Лици и Далмацији користе српску ијекавицу. Али како често не знају ћирилицу, поготово на западним подручјима, учитељи морају учити и родитеље и дјецу језику који је за дио њих стран. Зато приступ учењу српског језика у дијаспори не може бити исти као у матици, нити учбеници смију бити једнаки, већ се морају узети у обзир све околности – казала је Копреница.

— Довољна је једна генерација да се изгуби језик који умире кад с њим престане да се служи задњи говорник – казала је, подјетивши да су многи Срби из Хрватске током 90-их избјегли у Србију да би по повратку донијели са собом тамо стечене говорне карактеристике. Копреница је нагласила да мијешање ијекавице и екавице није грешка, већ богатство. Про-

Учесници скупа

фесор лингвистике и председник СНВ-а Милорад Пуповац установио је да многи говорници хрватског могу разумјети исказе на српском и обрнуто, али се праве да се међусобно не разумију. Значајем дијалеката и оснаживањем дјеце као мањинских говорника у настави бавила се Нина Чоловић из СНВ-а.

— Дјецу од најраније доби окружују дијалекти и локални говор њихових средина, док се стандардни језик обично упознају тек почетком формалног образовања. Дијалекти чине темељну лингвистичку основу за разумијевање свијета око себе. Иако су незаобилазан дио свакодневног живота, често заузимају маргиналну улогу у формалном образовању, па је њихова интеграција у наставу кључна да се језична разноликост користи као ресурс у учењу – казала је Чоловић.

Међу предавачима су били НЕВОЈША РАДИЋ, професор универзитета у Кембриџу који се бавио темом вишејезичности, вишекултурности и идентитета, РАНКО РАЈОВИЋ с Педагошког факултета у Копру те ИВАНА КОВАЧЕВИЋ и МАРИНА ПАНИЋ које су говориле о могућностима унапређења образовања у Србији.

■ Н. Ј.

Успјешна презентација

Презентирани су идејни пројект и градња два нова српска културна центра у Глини и Петрињи

У ОКВИРУ предизборне кампање Самосталне демократске српске странке, кандидати и њихови замјеници на изборима за сабор у 12. изборној јединици – МИЛОРАД ПУПОВАЦ, АЊА ШИМПРАГА, БОРИС МИЛОШЕВИЋ и ДЕЈАН МИХАЈЛОВИЋ – обишли су Банију, а цјелодневни посјет започео је у центру Петриње: уз обновљену православну цркву, прошетали су тереном на којему ће врло брзо никнути Српски културни центар.

— Неће ово бити простор резервиран само за Србе. Не градимо их да би смо били одвојени од остатка друштва јер тада то не би имало никакву сврху. То ће бити, а неки већ јесу, мјеста гдје ћемо примити наше суграђане и широм отворити врата за стваралаштво већинског народа и других мањинских народа у Хрватској. Већ су отворени Центри у Вуковару, Удбини и Славонском Броду. У наредних неколико дана бит ће отворен Центар у Рогожану крај Кутине и бит ће ускоро постављен камен темељац за велики културни центар у Ријеци. До средине свијета бит ће отворен дио будућег културног центра у Загребу, а крајем српња бит ће отворен центар у Глини – обавијестио је новинаре саборски заступник Милорад Пуповац.

Презентација идејног пројекта СКЦ-а у Петрињи одржана је у препуној дворани

Уређење куће Летић у Глини

мјесног дома у Горњој Бачуги, а након тога кандидати су пружили подршку младој повратничкој обитељ Товарлажа у Брезовом Пољу. Боро и Јелена одлучили су се са троје малољетне дјеце, вратити на Борину дједовину и започети нови живот, управо тамо гдје су стали њихови стари. У двије године Товарлаже су успјели доћи до стада од тридесетак оваца и 14 крава.

Главни догађај била је презентација готово обновљене куће познате глирске породице Летић, чија ће врата бити отворена крајем српња. За ову презентацију владао је велики интерес Глињана, а млади архитект Милош Ушљебрка потанко је објаснио све детаље овог здања у којем ће бити СКЦ. Нема сумње да ће ово бити једна од најљепших зграда у граду.

— Пренамјена 1200 четворних метара углавном стамбеног простора, за потребе културног центра био је прилично захтјеван задатак. У великом дворишту предвиђено је гледалиште из којег ће се пратити представе, филмске пројекције и концерти. У самој згради бит ће много разноврсних садржаја у којима ће грађани Глине уживати – рекао нам је Ушљебрка.

У још увијек недовршеној дворани, велики број знатижељних грађана помно је пратио Милошеву презентацију у којој је објашњено да ће Глина добити јединствен простор намијењен младима и старијима, а стални и повремени постави умјетничких остварења бит ће под једним кровом. — Сјећам се добро ове лијепе куће кад сам био школарец и сретан сам да ће поново оживјети. Дошао сам да видим како ће све то изгледати, а морам и професору Пуповцу рећи да ћу за овај објект даривати неке старе плугове и алатке мојих дједова које сам сачувао – рекао је Стојан Јелић из Бијелих Вода. Након Глине кандидати су посетили Опшину Гвозд гдје су се сусрели с грађанима Вргинмоста.

■ Владимир Јуришић

Митрополит који је лечио ране

Од 1977. па све до упокојења 2014. године, митрополит Јован водио је цркву и вјернике

У САБОРНОМ храму Преображења Господњег у Загребу, 6. априла служен је помен митрополиту Јовану (Павловићу), преминулом прије десет година.

— Митрополит Јован је био ‘пастир стада у времену тешком’. Преживео је рат 90-их, а кад су се умирале страсти, није пао у депресију или очајање, већ су он и његови сарадници уложили још више труда како би оживели цркву – рекао је владика буеносаирески и јужноамерички те администратор загребачко љубљанске митрополије Кирило. Из књижице ‘Митрополит Јован (Павловић) – Вјечан спомен’ изда-

Помен за митрополита Јована

ној поводом десет година од упокојења, прочитани су изваци текста патријарха Порфирија који је био Јованов наследник на мјесту митрополита.

Након дјетињства у селу Мединци код Подравске Слатине и школовању, од Богословије до постдипломског усавршавања у Белгији и Њемачкој те професори и монашењу у манастиру Крка, Јован је 1977. једногласно изабран за викарног епископа лепавинског, а касније и за митрополита загребачко-љубљанског.

— Од 1977. до 2014. године, митрополит Јован као архипастир загребачки, остаје упамћен по духовној и материјалној обнови храмова, парохија и свештеничког кадра. Немогуће је не споменути велике обнове саборног храма у Загребу, цркве Светих Кирила и Методија у Љубљани, као и обнову манастира Лепавина и Преподобне мати Параскеве у Загребу. Истовремено се очински старао и духовно бринуо за свештенство митрополије, а у послератним годинама посећивао је прогнанике – нагласио је патријарх.

— Пуних 37 година митрополит Јован лечио је ране, брисао сузе, крчио огњишта и припремао терен за повратак прогнаног народа и за долазак нових архијереја у Далмацији, Лици, Кордуну, Банији, Горском Котару, Истри и Славонији. Залагао се за обнову наших вишевековних светиња, а посебно за обнову рада славне Богословије у манастиру Крки. У више мандата био је члан Светог Архијерејског Синода, председник Епископског савета Српске Православне Цркве у Републици Хрватској, члан разних Саборских и Синодских комисија, а 1989. и 1990. и намјесник на трону патријарха. Написао је неколико књига и стручних радова који су објављивани у разним црквеним часописима те се заједно са покојним Слободаном Милеуснићем, тадашњим управником Музеја спц-а, трудио да прикупи отуђене

црквене предмете, рукописе и књиге, и да их похрани у Музеју Митрополије загребачке, подсјећа патријарх у свом тексту. Као круну Јовановог дјеловања истиче његово иницирање и покретање Српске православне опште гимназије, а 2011. пресељење у велебни комплекс на брду Свети Дух на западу града. О митрополиту је говорио свештеник и љубљански парох Александар Обрадовић.

— Где год прошли митрополијом, у Словенији или Хрватској, одише његов дух. Увек је показивао скромност и живео с народом, а кад је добио манастир Лепавину који је тада био скоро рушевина, обавио је животни задатак да обнови манастир заједно с архимандритом Гаврилом и братством манастира, успевајући да направи духовну оазу – казао је о. Александар.

■ Н. Ј.

Заједничка акција

Наглашена је потреба око планирања медијских, културних, просвјетних и других програма

ПРОТЕКЛЕ четири године, захваљујући сурадњи са саборским заступницима СДСС-а, остварене су претпоставке за активности ‘Просвјете’ и њених подбора, укључујући питање рјешавања питања простора, рекао је предсједник ‘Просвјете’ Миле Радовић на састанку с представницима подбора у Загребу. Нагласио је потребу заједничког дјеловања српских институција око планирања медијских, културних, просвјетних и других програма за наредне четири године те нужност наставка градње културних центара и домова културе по Хрватској. Предсједник СНВ-а МИЛОРАД ПУПОВАЦ подсетио је да се кроз подборе, у сурадњи са СНВ-ом и ВСНМ-овима у јединицама локалне самоуправе, проводе капиталне инвестиције и програми активности. У протекле четири године средства за капиталне инвестиције су повећана, а саграђено је или се гради преко 40 српских културних центара и домова.

— Желимо да се у наредне четири године за те намјене издвоје још већа средства, јер стварамо претпоставке да Срби добију

Састанак у Просвјети

оно што годинама нису имали – рекао је и подсетио да је ‘Просвјета’ са 1.800 чланова у 57 подбора велика снага у српској заједници која се бави програмима културе и образовања, нагласивши да би у свакој средини требало организирати најмање четири културна програма годишње.

Борис Милошевић, замјеник предсједника СНВ-а, подсетио је на бројне пројекте којима се олакшава живот људи на терену, од програма Зажели до пријезова ученика у школе те Програма плус, додатног садржаја уз наставу српског по моделу Ц, који је у врло кратком року добио јако добре резултате па има све више полазника.

■ Н. Ј.

Живјети нормално

Положај Срба у Хрватској још увијек није на задовољавајућој разини, истакнуто је у Врбовљанима

У Врбовљанима код Окучана одржани су оснивачка Скупштина Активна жена СДСС-а Бродско-посавске жупаније и предизборни скуп на којему је представљен изборни програм СДСС-а за предстојеће парламентарне изборе. О изборној кампањи говорили су кандидати на изборима за Хрватски сабор у 12. изборној јединици Драгана Јецков, њен замјеник и начелник општине Ердут Југослав Весић те предсједник СДСС-а Милорад Пуповац. Говорници су устврдили како су у протеклом мандату направљени значајни искораци у рјешавању вишедесетљетних про-

Скуп у Врбовљанима

блема, али да положај Срба у Хрватској још увијек није на задовољавајућој разини. Весић је нагласио важност изласка на биралишта и гласања на мањинској листи како би саборски заступници СДСС-а наставили с радом на јачању положаја заједнице у друштву. Драгана Јецков је издвојила проблем додјеле државног пољопривредног земљишта, прометне изолације и бриге о старијим људима те инфраструктурне потребе руралних подручја настањених српским становништвом.

— Живимо у слободној земљи и не треба да се бојимо. Имамо необичну кампању која, као и увек, изазива различите ре-

ИНФОРМАТОР

акције, углавном негативне. То што нам кидају плакате и пишу по билбордима не треба да вас плаши. Важно је да створимо услове да наш народ живи нормално – рекла је Јецков. Милорад Пуповац је најавио скоро отварање Српског културног центра у Окучанима у којему ће дјеца имати прилике додатно учити о националној историји, књижевности, језику и писму. — Наша дјеца требају сву могућу едукацију на пољу широке културе и дигиталне писмености, али и роботике – казао је Пуповац. На оснивачкој Скупштини Актива жена за предсједницу је изабрана Елена Шеатовић, а за њену замјеницу Николина Николић Тајић. Четрнаести је то жупанијски Актив жена сдсс-а чије су чланице активне у раду странке, али и шире на пољу очувања културе и традиције српске заједнице. Предсједница Актива жена Мирјана Олујић нагласила је велики допринос жена у структурама власти на државној и локалној разини.

■ Г. Газдек

‘Капиталци’ на истоку

Три општине и два мањинска већа у Вуковарско-сремској жупанији добили су 712.000 евра

ЗА 2024. годину Заједничко веће општина је од Уреда за људска права и права националних мањина Владе РХ добио 1,84 милиона евра, од чега се 483 хиљаде односе на пројекте и активности Већа, док је остатак средстава намењен за капиталне инвестиције у општинама те жупанијским, градским или општинским већима са подручја Вуковарско-сремске и Осјечко-барањске жупаније. Уговоре су 4. априла у зво-у потписали начелници општина Негославци, Борово и Маркушица те председници Жупанијског и градског већа српске националне мањине. — Потписани су уговори у износу нешто већем од 712.000 евра. Остатак новца биће додељен општинама Јагодњак, Ердут и Шодоловци, те мањинским већима са подручја Осјечко-барањске жупаније, а уговори ће бити потписани у Белом Манастиру – најавио је председник зво-а Дејан Дракулић. Намера је, како је рекао

Потписивање уговора у зво-у

Дракулић, истакнути Барању као важан део заједнице.

Начелник Зоран Баћановић рекао је да је општина Борово средства добила за изградњу зграде фудбалског клуба, са стадионом, свлачионицама, трибинама, спортским центром и пратећим објектима. Напоменуо је да је ово други Уговор за исту намену, с обзиром да је реч о износу од 945 хиљада евра.

— Сада смо на половини изградње и очекујемо завршетак пројекта у наредној години – изјавио је Баћановић. Саборска заступница сдсс-а, Драгана Јецков истакла је важност капиталних инвестиција за општине, већа и удружења са већинским српским становништвом, која додељује Уред за националне мањине Владе рх. Истакла је да је истовремено Уред, са својим строго формалним условима, постао ‘уско грло’ и све теже се реализују пројекти. Додала је да ће, уколико поново освоји повеће грађана, једна од будућих активности сдсс-а бити уређивање правила, која ‘требају да буду животнија и да омогуће реализовање потреба које заиста постоје’.

■ С. Недељковић

Дан барањског меда

Организатори су припремили сајам меда, изложбу опреме те медни доручак

ПРОШЛЕ суботе, у беломанастирском Етнолошком центру барањске баштине, одржан је ‘2. дан барањског меда’ у организацији Пчеларске удруге ‘Барања’ под предсједништвом Стипана Ковачића и у партнерству с Центром за културу, ЛАГ-ом Барања, Туристичком заједницом Барање и Градом Белим Манастиром. Догађај је замисљен као промицбена, едукативна, продајна и будућа туристичка манифестација намијењена члановима пчеларских удруга, љубитељима меда и пчела. Уз пчеларе који су на продају понудили своје производа, на скупу су се окупили бројни грађани свих узраста и занимања. Организатори су за њих припремили сајам меда, изложбу пчеларске опреме те медни доручак и кушање оцијењених медова. У препуној конференцијској дворани, пчелар Зденко Вебер из Славонског Брода одржао је презентацију на тему ‘Мој начин продаје меда ван кућног прага’.

Агилни славонскобродски пчелар се пчеларењем бави преко 50 година, па јој се са својим синовима и њиховим породицама, те с пет запосленица нарочито посветио након одласка у мировину. Сваки пчелар може годишње на кућном прагу продати до двије тоне меда, а ако га произведе више, онда га треба продавати ‘ван кућног прага’, од изложби и сајмова до онлајн-продаје и доставе на кућну адресу.

Пошто Зденко Вебер с породицом годишње произведе од 15 до 22 тоне меда, развили су велику палету производа од меда. То значи да се мора стећи и задржати

Зденко Вебер с палетом производа од меда

повјерење купаца јер на тржишту увозни лобији нуде и јефтинији мед често упитног квалитета. Послије презентације прочитани су резултати и подијељена признања са 17. оцјењивања медова Пчеларске удруге ‘Барање’.

‘2. дан барањског меда’ завршио је ручком за све присутне. На менију је био ‘трах у земљаним ћуповима’ који је скухао Марко Хорват, познати љубитељ барањских старина из Дубошевице и предсједник удруге ‘Тако је то некад било’. За вријеме ручка присутнима је приређено и додатно изненађење: наступ младог и већ афирмираног гајдаша Филипа Голубова Цара из Дража.

■ Јован Недић

Зажели 4 у Карловцу

Укупно је запослено 180 особа које су пружиле помоћ за 1.260 корисника

ПРОГРАМ помоћи старијима, болеснима и немоћним становницима Карловца ‘Зажели 4’ требао би почети почетком маја. Ово је четврта фаза тог пројекта, а трећа је завршила лани у марту. Носилац пројекта је Градско друштво Црвеног крижа Карловац, а партнери су Град Карловац и Општинско друштво Црвеног крижа Војнић. Сви формални послови су обављени и средства су осигурана. У четвртој фази, према ријечима равнатељице карловачког Црвеног крижа Бранке Хастор, бит ће запослене 32 особе, а осим жена посао ће добити и мушкарци. Они ће помоћ пружати за најмање 220 корисника старије животне доби.

Уговор о пројекту је потписан на три године. Вриједност пројекта је готово милион и пол еура. Кроз ове четири фазе пројекта укупно је запослено 180 особа средње животне доби које се воде као теже запошљиве, а оне су пружиле помоћ за 1.260 корисника. Свеукупна вриједност тих пројеката је око 3,5 милиона евра. Средства за ове пројекте добивена су из еу фондова.

Превенција институционализације, како гласи назив ове фазе, значи да је за ста-

рије, болесне и немоћне боље да остану у свом дому, јер већина њих управо то и жели, него да их се смјешта у старачке домете којих иначе нема довољно.

Водитељ програма у Карловцу је Саша Ђурчија (телефон: 047/422-586 или 422-587). У карловачком Црвеном крижу постоји списак корисника у прва три пројекта али се могу јавити и нови корисници.

■ М. Ц.

25 година ‘Чворковца’

Комунално предузеће Општине Ердут прославило је јубилеј на којем су истакнути досадашњи резултати

КОМУНАЛНО предузеће Чворковац је прославом у даљском Дому културе обележило 25. годишњицу рада. Директорка Чворковца Анђелка Томашевић на свечаности је истакла важност овог комуналног предузећа за локалну заједницу. Услуге које проводе су одвоз комуналног отпада и бриге о самом отпаду, димњачарској служби, зеленим површинама, неразврстаним цестама, гробљима те мањим и већим нискограђевинским радовима.

— Једно мало комунално предузеће развило се у замајак на подручју пословања наше општине. Четрдесет и три породице са подручја наше општине остварују своју егзистенцију захваљујући Чворковцу – истакла је директорка Томашевић. Информисала је присутне да су од почетка године до данас седам пројеката усмерили на националне изворе финансирања. Сви пројекти су везани за мању инфраструктуру на подручју Општине Ердут и побољшање животних услова грађана.

У плану је даљња интензивна едукација мештана Општине о разврставању отпада, али и усклађивању са стандардима које је прописала Европска унија. Смањење трошкова на том подручју ће омогућити још боље опремање, бољи рад на другим услугама, као и активности на побољшању уређења гробља. Власник Чворковца је Општина Ердут, чији је начелник Југослав Весић задовољан радом комуналног предузећа.

Представљање учињеног

— Дочекали смо да наш првенац напуни 25 година и крећемо у даље његово развијање. Много људи је прошло кроз ову фирму, а ми као оснивач водимо бригу о комплетној инфраструктури. То је мала екипа људи која пуно, ради и поносни смо што су кроз ових 25 година учествовали у животу наших грађана – рекао је начелник.

■ С. Н.

У посети Вуковару

Чланови Већа српске националне мањине Копривничко-крижевачке жупаније у Вуковару

ЧЛАНОВИ Већа српске националне мањине Копривничко-крижевачке жупаније посетили су 7. априла Вуковар, где су разговарали и дружили се са представницима жупанијског мањинског већа, као и осталим представницима српске заједнице на истоку Хрватске. Циљ посете био је да се упознамо са организацијом рада градског и жупанијског већа, те на који начин делују за добробит српске заједнице – рекао је председник српског Већа Копривничко-крижевачке жупаније, Јово Манојловић. Многе ствари које су им презентоване у Вуковару, како је рекао, у будућности ће настојати да примене у раду свог мањинског већа. Гости из северозападне Хрватске посетили су Српски дом, где им је рад установе у култури представио директор Небојша Видовић. Са заменицима градоначелника Вуковара и вуковарско-сремског жупана,

Крижевчани у Вуковару

Срђаном Коларом и Срђаном Јермићем, разговарали су о политичкој организованости Срба. Током разговора у Заједничком већу општина, председник Дејан Дракулић упознао их је са досадашњим резултатима рада, као и с активностима Српског културног центра те библиотеке Захарије Орфелин, који делују унутар ове српске институције. Боравак у Вуковару, представници Копривничко-крижевачког већа искористили су да присуствују јутарњој служби у цркви светог оца Николаја, а завршили га посетом храму Преподобне матере Параскеве на Доброј води.

Председник ВСНМ-а Вуковарско-сремске жупаније СВЕТИСЛАВ МИКЕРЕВИЋ и секретар Већа ДУШАН ЛАТАС су у име домаћина, исказали захвалност гостима што су показали интерес за живот на овом подручју те најавили узвратну посету.

■ С. Н.

Маратон осјечких Топаловића

Осјечки хнк извео је чак 18 представа Ковачевићевих 'Маратонаца' у два мјесеца

ОСМОГ марта у осјечком Хрватском народном казалишту премијерно је изведена драма 'Маратонци трче почасни круг' ДУШАНА КОВАЧЕВИЋА, у адаптацији и режији ОЉЕ ЂОРЂЕВИЋА. Колико је занимање осјечке и славонско-барањске публике за ту представу најбоље показује број репризирања: девет пута у марту и осам пута у априлу, укупно 18 изведби у два мјесеца. На свим представама публика се смије до суза и на крају громогласним аплаузом испраћа ансамбл, док су на премијери били и гости из управе Града Осјека и Осјечко-барањске жупаније, као и равнатељи казалишта из регије. хнк је постављање те представе на казалишни репертоар образложио овако. — Већ при самом спомену наслова култне комедије 'Маратонци трче почасни круг' јављају се бројне асоцијације и у сјећање нам навиру слике, глумци и цитати из једног од најгледанијих филмова ових простора. Топаловићи, погребно подузеће, ликови стари 150 година, читање опорукe и многи слични мотиви пронашли су своје мјесто у опћој културној свијести нашег времена. Можда је мање позната чињеница да је филму претходила драма коју је Ковачевић написао на трећој години студија драматургије ('72.). Она је потом постављена у београдском Атељеу 212 у режији Љубомира Драшкића, а непуних десет година касније Слободан Шијан према њој режира легендарни филм. Све остало је повијест. Године пролазе, а популарност 'Маратонаца' не опада па та прича континуирано стјече нове обожаватеље. Изврсни дијалози, фантастични ликови и свакако зачудан заплет у којем се исмијава смрт и лажни морал. Прича је то о 'најстаријој балканској обитељи', толико старој да јој – по ријечима аутора – ни смрт не може ништа.

Осјечка представа почиње изласком двију јединих глумица пред публику и упозорењем да представа није римејк филма те да је треба гледати другим очима, што баш и није лако јер се на питање ко је гледао филм дижу многобројне руке, а на питање ко га није гледао, тек покоја рука. Улоге које су у филму овјековјечили Мија Алексић, Павле Вуисић, Бата Стојковић, Богдан Диклић и други, у представи на оригиналном српском језику глуме осјечки глумци: АЉОША ЧЕП

Глумци играју на српском језику (Фото: хнк Осјејек)

(Мирко Топаловић), МИРОСЛАВ ЧАБРАЈА (Лаки Т.), ДУШКО МОДРИНИЋ (Милутин Т.), АНТОНИО ЈАКУПЧЕВИЋ (Аксентије Т.) те ИВИЦА ЛУЧИЋ (Максимилијан Т.). У улози Ђенке Ђавола наступа ВЛАДИМИР ТИНТОР, Билија Питона глуми МАТИЈА КАЧАН, улогу Кристине игра ПЕТРА БЕРНАРДА БЛАШКОВИЋ, а Оље ИВАНА СОЛДО ЧАБРАЈА.

Пододбор скд-а Просвјета Бели Манастир повео је на једну од реприза осјечких 'Маратонаца' педесетак чланова бело-манастирских српских организација, који су на тај начин имали прилике успоредити филм и представу. Изразили су задовољство што се представа игра у Осјеку и што за њом влада толики интерес, поготово што се игра на оригиналном језику. Ако су српски и хрватски различити језици – преводиоци им очито нису – потребни.

■ Јован Недић

Викторија се 'поновила'

Симпатизери и навијачи сами су уредили свлачионицу и купаоницу клуба из Војаковца

ФУДБАЛСКИ клуб Викторија из Војаковаца код Крижеваца, заслугом чланова и симпатизера, може се похвалити новим изгледом клупског простора. Ријеч је о уређењу свлачионице и купаонице. Ово реновирање било је више него потребно, а осим утрошеног времена и материјала, тражило је прије свега знање и несебичну љубав према овом мјесном клубу богате спортске традиције. Својим стручним и волонтерским радом учествовали су тако керамичар Дамир Игрић, Иван Швагел који је био задужен за грађевинске захвате, Перо Остојић који је обавио електричарске радове те Светислав Мијић као председник клуба и главни организатор уз велику помоћ играча Мирослава Мањића те навијачица Александре Мијић и Желке Брница. Осим ове активности, клуб из Војаковаца може се похвалити добрим резултатима у регионалној лиги у којој се такмичи као и чињеницом да је недавно од Града Крижеваца добио посебно признање за остварена постигнућа у 2023. години.

■ З. В.

Stogodnjak (733)

12. 4. – 19. 4. 1924: Došli su! Hrvati su došli u Beograd! Živjela braća Hrvati! Jugoslavenski Beograd je oduševljen vašim dolaskom! Tim uzvicima dočekani su delegati Stjepana Radića koji su doputovali u glavni grad države na konačno bratimljenje 'radićevaca' i Davidovićevih demokrata... Dolaskom Hrvata u Skupštinu završen je akt narodnog ujedinjenja, bez obzira hoće li to ujedinjenje biti pokriveno formom centralizma ili decentralizma. Kompletna Jugoslavija sjedi u punom parlamentu... Plemenska borba sada je svedena na partijsku... kaže uz ostalo novinar.

* u zadnjem broju beogradske književne revije Pokret, književnik Ljubo Wiesner objavljuje prilog o svom idolu A. G. Matošu, njegovoj ljubavi prema Srbiji i njezinim ljudima, citirajući najprije Matoša i njegov autobiografski roman 'Za novim Bogom' (1902.) i članak 'Uspomene' (1910.): 'Roditi se u Zagrebu, umjesto recimo u Londonu, jako je nezgodno, kao roditi se škrofulozan. Otići ću, jer je ovo gnijezdo odviše monotono. Tu ne možeš biti ni srećan ni nesrećan u velikom stilu: ni velik karakter, ni velika hulja. Sve tu vonja na budavost, na rđu, na plijesan, idem u Srbiju i tamo se barem neću gušiti u jezuitizmu kao ovdje...'

* novine se opširno bave optužnicom protiv Jove Stanislavljevića – Čaruge i hajdučke družine: 'Bandu koja dolazi pred sud sačinjavaju četvorica pravoslavaca, dok su ostali katolici. Po regionalnoj pripadnosti osmorica od njih su Ličani, pet je Slavonaca i jedan Zagorac. Desetorica su mlađa od 30, a samo četvorica starija od 30 godina. Najmlađi je 23-godišnjak, a najstariji je 46-godišnjak... Za vrijeme prevrata godine 1918. udružili su se neki elementi, nastavljajući otimanje tuđe imovine. To su bile razbojničke bande koje su ubijale i robile sve pod tobožnjim vidom oslobođenja ljudskog roda od kapitalizma. Takvu bandu na čisto komunističkim principima osnovao i Božo Matijević, seljak iz Gorjana, koji je za vrijeme svjetskog rata bio u Rusiji i tamo se zadiojio boljševizmom... Njemu se pridružio Jovo Čaruga, koji je 1919. pobjegao iz mitrovičke kaznonice gdje je izdržavao kaznu zatvora zbog ubojstva seljaka Stanka Bošnjaka 1918. godine. Družina je iz dana u dana bila sve veća, pa su je Matijević i Čaruga nazvali 'Kolo gorskih tića', a sam Čaruga je napisao pravila društva... Nakon što je Matijević ubijen u jednom sukobu sa žandarima, na čelo 'društva' stao je Čaruga. S vremena na vrijeme primao je nove članove, a one starije jednostavno bi likvidirao, pod izlikom da su prekršili pravila društva... Treba reći da su se nosioci komunističke ideje javno odricali Čaruge i njegovih drugova, tvrdeći da je riječ o običnim razbojnicima i hajducima koji ubijaju i siromahe, a ne samo bogataše. To je istina, ali istina je i da su Čaruga i družina sva ta umorstva i sva ta zlodjela činili u ime komunizma, pokrivajući se boljševičkom ideologijom...'

■ Đorđe Ličina

Bubica izvan uha

Dragan Đilas demonstrativno je napustio emisiju Utisak nedelje. Nakon što je opozicija pritisnula vlast i uspjela postići da se s njom razgovara kako nije deset godina, Đilas zagovara bojkot izbora. Za čelnika Zeleno-levog fronta Kostića to je još jedan put u opozicijsku katastrofu

NEOKRUNJENI lider srpske opozicije DRAGAN ĐILAS demonstrativno je u nedjelju zašutio pri kraju emisije Utisak nedelje. Nervozno skidanje mikrofona i slušalice Đilas je odbio objasniti. Na upit voditeljice OLJE BEČKOVIĆ zašto je skinuo 'bubicu', predsjednik Stranke slobode i pravde tek je promrmljao: 'Nisam glup, znam šta govori BOBAN STOJANOVIĆ. Mislim da je sramota i ne želim da učestvujem u tome do kraja emisije.'

Što je to tako strašno prethodno izgovorio politolog Boban Stojanović što je Đilasa isprovociralo da se 'samougasi' u emisiji? Kao treći sudionik Utiska nedelje, uz Đilasa

i predsjednika koalicije NADA MILOŠA JOVANOVIĆA, profesor politologije Boban Stojanović puna dva sata je od svojih sugovornika pokušavao iskamčiti uvjerljivo objašnjenja što žele postići bojkotom ponovljenih beogradskih izbora koji su naprasno počeli zagovarati nakon što je vladajuća koalicija odbila opozicijski zahtjev da se beogradski izbori održe istoga dana kad i preostali lokalni izbori u Srbiji. Umjesto toga, Stojanović je dobio Đilasovo i Jovanovićevo dvosatno prelijevanje iz šupljeg u prazno. Za njih je bojkot beogradskih izbora navodno jedino ubojito političko oružje za kojim opozicija sada može posegnuti da bi Srbiju spasila od 'VUČIĆEVE diktature'. Đilas bi usto bojkotirao

i sve preostale lokalne izbore, a Jovanović bi zasad bojkot zadržao samo u beogradskom gradskom ataru.

Ne dobivši odgovore na svoja pitanja o strateškim i taktičkim planovima i ciljevima koje Đilas i Jovanović namjeravaju postići bojkotom beogradskih izbora, Stojanović je u svojoj završnoj riječi pomalo rezignirano poručio da se nada da 'bojkot izbora u Beogradu i lokalnih izbora u Beogradu (opštinama) nije u stvari sredstvo za konzerviranje položaja opozicije u ovom trenutku. Ako nema izbora i na njih ne ide i neće izaći niko ko je opozicija, onda odnosi moći u opoziciji ostaju isti i onda nema odgovornosti za prethodne godine, nema odgovornosti za proteste, izbore i borbu u Evropi, silna obećanja. Ja se samo nadam da nije to.'

Nakon dramoleta u Utisku nedelje ni Đilas ni Stojanović nisu željeli javno protumačiti što se zapravo u emisiji dogodilo. No čir je pukao i iz opozicijske koalicije Srbija protiv nasilja krenule su informacije da su se barem neke od stranaka u njoj usprotivile izbornom bojkotu koji im nameće Đilasova Stranka slobode i pravde. Đilas je Stojanovićevo 'nadanje' očito protumačio kao optužbu da zagovaranjem bojkota on i njegova stranka žele cementirati predvodničku ulogu koju su ishodili u procesu ujedinjavanja šarolike i mnogobrojne lijevo-liberalne opozicije za izvanredne prosinačke parlamentarne, vojvodanske i beogradske izbore. I Stojanovićevo nada da bojkot izbora nije samo izgovor da 'odnosi moći u opoziciji ostaju isti', međutim, nije pala s neba. Đilas i Jovanović, naime, nisu ni trepnuli kad je u emisiji izgovorio da mu se nameće zaključak da su Vučićevi naprednjaci unatoč tome što su mogli skrpati vijećničku većinu u gradskom parlamentu pristali na ponavljanje izbora u Beogradu upravo zbog toga da bi isprovocirali opozicijski bojkot izbora i bez prevelike muke dobili još četiri godine da neometano vladaju Beogradom.

Da svi u koaliciji Srbija protiv nasilja ne namjeravaju tek tako dopustiti naprednjačkoj koaliciji da vlada u Beogradu ukazuje i to što je Zeleno-levi front početkom ovoga tjedna objavio sljedeći poziv građanima: 'Pomozite nam da na biralištima sačuvamo slobodnu volju građana i građanki. Kako bi se suprotstavili kriminalnom režimu Srpske napredne stranke, moramo da razvijemo mrežu obučanih i pouzdanih kontrolora na svim izbornim mestima u Beogradu! Zato postani deo tima Zeleno-levog fronta (Ne davimo Beograd) za kontrolu izbora!'. Pritom se lideri Zeleno-levog fronta još uvijek ne izjašnjavaju hoće li podržati bojkot izbora, nego tek najavljuju da će 'odluku doneti demokratski'.

Njihova suzdržanost je razumljiva jer je Beograd njihovo političko ishodište i uporište bez kojega kao politička stranka ne bi ni

postojali. Za Zeleno-levi front bojkot izbora i napuštanje beogradskog parlamenta praktično bi bio samoubilački potez. ZLF zapravo začuđujuće pomirljivo zasad reagira na Đilasovo nametanje bojkota. Uvijek, naravno, ima izuzetaka. Prvi je rukavice skinuo SVETISLAV KOSTIĆ, profesor beogradskog Pravnog fakulteta i dužnosnik Zeleno-levog fronta. Svojim stranačkim kolegama na svojoj je Facebook stranici poručio: 'Ako moja partija ZLF i ostatak koalicije Srbija protiv nasilja ima bilo kakav instinkt za samoodržanjem, ona će se maksimalno boriti za bolje uslove, ali će na izbore izaći.' Kostić je svoj apel da ZLF i ostatak opozicije izađu na izbore u poduljem tekstu potanko objasnio. Podsjetio je da je koalicija Srbija protiv nasilja 'proizvod moranja' jer je 'izlazak na jednoj listi bio predušlov za veću izlaznost, za ostvarivanje efekta sinergije, za sprečavanje da se opozicioni glasovi uzalud daju listama koje će ostati ispod cenzusa. U taj brak se ušlo bez mnogo ljubavi, ali sa veoma jasnim ciljem.' Kostić ne krije da se u koaliciji Srbija protiv nasilja ni u međuvremenu 'ljubav' nije rodila. Ustvrđio je da je kampanja Srbije protiv nasilja, prije svega na parlamentarnim izborima bila 'potpuna katastrofa. Fijasko epskih razmera' za što je odgovoran SSP. U Beogradu je kampanja 'bila nešto manje očajna'. Na zahtjev SSP-a kandidat za gradonačelnika je bio onaj kojeg je poslije izbora odbacio i SSP. Razlog zašto su imali tog kandidata bio je taj da kandidat ne bude DOBRICA VESELINOVIĆ, 'kako ZLF ne bi suviše profitirao od ovih izbora'.

Uz sve probleme koje je Srbija protiv nasilja nosila u svojoj prtljazi, Kostić ipak konstatira: 'Posle 17. decembra opozicija uspeva da se sabere i da krene u uspešno delovanje. Ona je primorala vlast na više ustupaka nego što smo ih imali u proteklih deset godina. Ovakvo se nije razgovaralo sa opozicijom jako dugo. Neki pomaci se mogu napraviti. Oni su teški, bolni, mukotrni, ali opozicija sve ovo vreme ide napred.' A onda opet grom iz vedrog neba: 'I sada se dolazi ponovo do genijalne ideje da se ide na bojkot', ironično zaključuje Kostić. Nabroja zašto se po njegovu sudu zagovara bojkot, od puke geste bez ikakve vrijednosti, preko želje da se spriječi 'rast nekog drugog a ne onog ko sada glumi prvaka opozicije', pa do toga da se 'zamrzne stanje u opoziciji i sebi očuva primarna pozicija koja je na prvom mestu zasnovana na uticaju koji se ima, ili za koji se veruje da se ima, na opozicione medije, naročito one tv. Ovde je Boban Stojanović potpuno u pravu.'

S druge strane, Kostić tvrdi da 'bojkot može da ima smisla samo ako je širi od političkog. Profesori i studenti idu u štrajk, ne snimaju se serije i filmovi, zatvaraju se pozorišta, sve se zatvara, ide se u građansku neposlušnost, u opšti generalni štrajk. Ako to nije moguće sprovesti onda je bojkot sulud i osuđen na propast. I to jednostavno zato što na svetu nema primera uspešnog samo političkog bojkota. U Srbiji za ovakav pokret građanske neposlušnosti trenutno nema ni naznaka da je realan. Ni naznaka.'

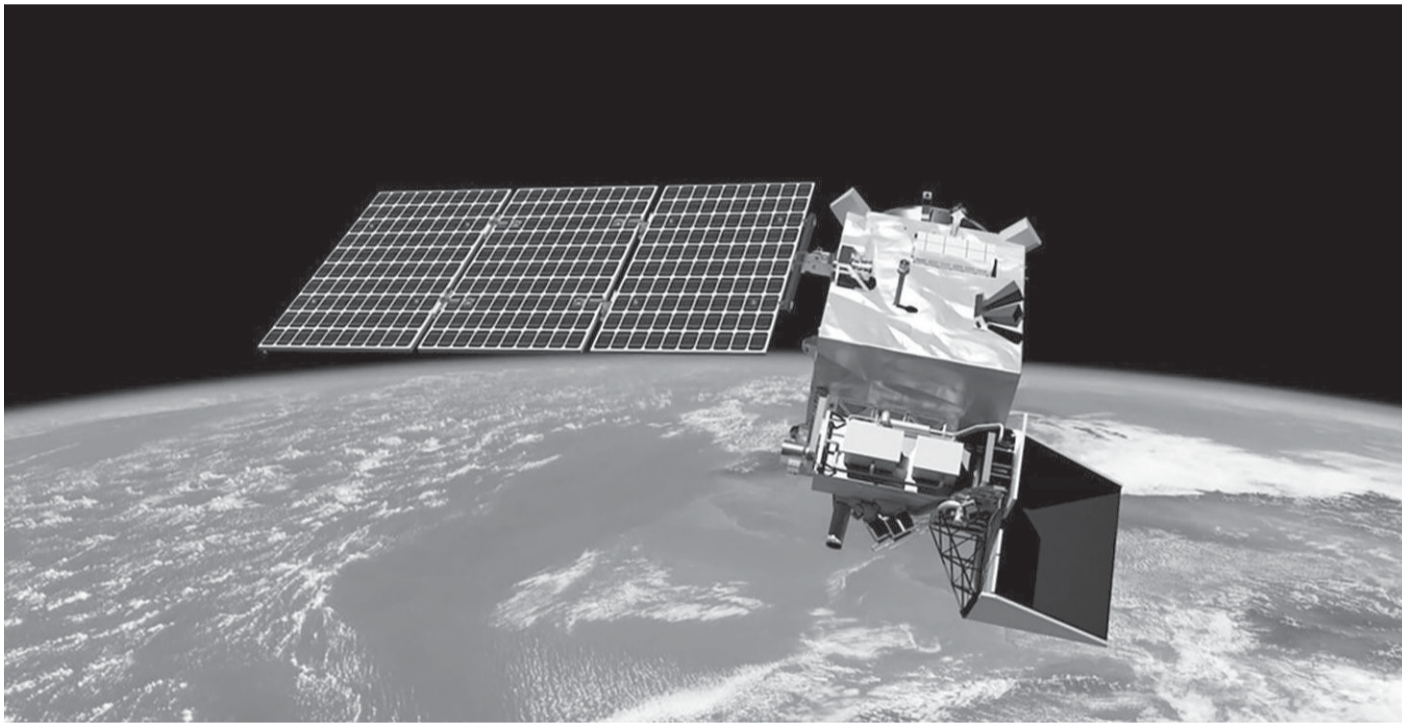
Kostić ne šteti ni koaliciju DSS-POKS jer 'umesto da se prvo dokažu kao opozicija njima se daje primat'. Do prije nekoliko meseci 'su bili potencijalni saradnici ove vlasti', podsjeća Kostić, a sada su 'prvi da građanima daju lažna obećanja kako su spremni na organizovani otpor. I još uzimaju sebi za pravo da određuju ko je prava opozicija.' Nakon što konstatira da 'plan za posle bojkota ne postoji. Laž je da postoji. Kao što nije postojao ni 2020. On je formula za propast.' ■

Dragan Đilas (drugi slijeva) u emisiji Utisak nedelje prije nego što je skinuo bubicu
(Foto: Screenshot/YouTube)

Modeliranje klime

Kada se pokazalo da je 2016. godina najtoplija od početka mjerenja, to nije osobito iznenadilo znanstvenike koji se bave modeliranjem klime na globalnoj skali. No onda se dogodila 2023. i oborila sve rekorde. To neki modeli nisu bili predvidjeli, na primjer oni koje su razvili u NASA-i. Međutim, modela ima jako puno

Ilustrativni prikaz satelita PACE u Zemljinoj orbiti (Foto: NASA)

KADA se pokazalo da je 2016. godina najtoplija od početka mjerenja, to nije osobito iznenadilo znanstvenike koji se bave modeliranjem klime na globalnoj skali. Porast temperature u odnosu na prethodne godine bio je unutar očekivanih granica. Onda se dogodila prošla, 2023. godina, koja je oborila sve rekorde, ne samo u visini prosječne temperature nego i po iznosu porasta u odnosu na 2016. To neki modeli nisu bili predvidjeli, na primjer oni koje su razvili u NASA-i i koji su se do sada pokazali prilično pouzdani. Međutim, modela ima jako puno i neki dobro opisuju prošla klimatska događanja, a neki su u tom području lošiji, ali zato bolje prate novija ponašanja klime.

Ljude pomalo zbunjuje kada im netko govori o zagrijavanju Zemlje, a kod njih je palo dva metra snijega i temperatura se spustila debelo ispod nule. Prvo i osnovno, treba razlikovati vrijeme i klimu. Vrijeme je ono što vidimo sada i prognoziramo za sutra ili koji dan više. Klima je globalno ponašanje kroz dugi niz godina, decenija i stoljeća.

Pogledajmo na velikoj vremenskoj skali gdje se mi danas nalazimo. Uzmimo za planetu posljednjih skromnih 2,58 milijuna godina. Taj period zovemo kvartar i on traje do danas. Njega karakteriziraju ciklička ledena doba koja su se pojavljivala otprilike svakih sto tisuća godina. To se povezuje s MILANKOVIĆEVIM ciklusima u promjeni Zemljine putanje oko Sunca. Ona se mijenja od gotovo sasvim pravilne kružnice do izdužene elipse.

Kada je putanja eliptična, dolazi do velikih razlika u količini primljenog Sunčevog zračenja, ovisno o tome da li se Zemlja nalazi u najbližoj ili najudaljenijoj točki od Sunca. Jedan puni ciklus traje oko sto tisuća godina. Mi se trenutno nalazimo u Zemljinoj orbiti bliskoj kružnici.

Na količinu energije koju Zemlja prima od Sunca utječu još i oscilacije kuta osi rotacije Zemlje. Zemljina os je u svakom trenutku

NASA je u veljači ove godine lansirala satelit PACE, što je akronim za Plankton, Aerosol, Cloud, ocean Ecosystem. Satelit će mjeriti stanje atmosfere, prvenstveno oblake i aerosole i mora, prije svega koncentraciju planktona

nagnuta pod nekim kutom u odnosu na okomicu. Ti kutovi su u rasponu od 22,1 do 24,5 stupnjeva. Trenutno taj kut iznosi 23,5 i smanjuje se. Vrijeme potrebno da se prođe od najmanjeg do najvećeg kuta iznosi oko 41 tisuću godina, a za puni krug oko 82 tisuće godina. Zašto je važan taj kut? Što je kut manji, Zemlja prima više Sunčeve energije.

Pored ovih efekata, na stvaranje i nestajanje ledenog pokrivača (glacijacija i deglacijacija) utječe i precesija osi rotacije. Ona oscilira u periodu od 19 do 24 tisuće godina. Posljednje ledeno doba završilo je prije nekih 11.200 godina i time je završio prema našem knjigovodstvu period pleistocena, prve epohe kvartara i započela je epoha holocena. Holocen je ime koje smo dali periodu deglacijacije u kojem se sada nalazimo. Tehnički smo još uvijek u ledenom dobu i to u njegovom periodu odleđivanja. Holocen je karakteriziran relativno konstantnom i blagom klimom na velikom dijelu planete. To je omogućilo razvoj mnogih civilizacija i dovelo do ove u kojoj sasvim ozbiljno razmišljamo kako da upravljamo klimom.

Da li je u principu moguće upravljati klimom? Upravljati klimom znači upravljati tokovima energije u atmosferi i oceanima, kao i faktorima koji na te tokove utječu. Svi smo vidjeli satelitske slike tornada čiji se sustavi protežu preko velikog dijela sjeverne hemisfere (na južnoj hemisferi iste se

pojave zovu cikloni). Tornada nose ogromnu energiju, a njihovo ponašanje se u principu može opisati vrlo kompleksnim jednadžbama, koje se, nažalost, ne mogu točno riješiti. To je zbog toga što i vrlo male promjene u početnim uvjetima dovode do potpuno različitih ishoda. To je u javnosti poznato kao leptirov efekt: neki leptir mahne krilima u Kini, a ta mala promjena izazove oluju u drugom dijelu svijeta. Drugim riječima, sićušni energetske poremećaj izazvan mahanjem krilima može dovesti do enormnog nagomilavanja energije u drugom dijelu svijeta, pri čemu je takav događaj sasvim slučajan i kaotičan. Najnoviji znanstveni rad objavljen u prestižnom fizikalnom časopisu pokazuje da čak i gibanje molekula može izazvati stohastičke promjene odnosno kaotično ponašanje sistema. To zapravo znači da su jedino moguća statistička predviđanja, a ne i precizne predikcije u modelima.

U računalne modele ulaze – pored svega što smo prethodno naveli – i rezultati mjerenja dobivenih iz velike mreže meteoroloških zemaljskih stanica, brodova, balona i plutača. Plutače mjere temperaturu i salinitet tako da zarone na dubinu od 800 m, gdje provedu desetak dana, potom se spuste na 2000 m, i zatim se vraćaju na površinu, kontinuirano mjereći i tako to rade u ciklusima. Ovi su podaci vrlo bitni, jer su dvije trećine Zemlje pokrivene morima, a mora vrlo efikasno upijaju Sunčevu energiju.

U modele ulaze i podaci o Sunčevoj aktivnosti. Otprilike svakih 11 godina Sunce uđe u maksimum aktivnosti. Jedan takav maksimum očekuje se za tri do četiri godine. Pojačana Sunčeva aktivnost ima velik utjecaj na stratosferu, ali relativno malen na površinu Zemlje.

El Niño, povećanje temperature Tihog oceana koje se pojavljuje svakih tri do pet godina, značajno utječe na globalnu klimu. U 2023. godini pojavio se u studenom i predviđalo se da će trajati najmanje do travnja ove godine. Suprotna pojava, hlađenje oceana, nazvana je La Niña, jer se također pojavljuje oko Božića i također utječe globalno na srednju temperaturu Zemlje, ali u suprotnom smjeru. To se, naravno, i vidi kao oscilacije u temperaturi planete.

NASA je u veljači ove godine lansirala satelit PACE, što je akronim za Plankton, Aerosol, Cloud, ocean Ecosystem. Satelit će mjeriti stanje atmosfere, prvenstveno oblake i aerosole i mora, prije svega koncentraciju planktona. Aerosoli su sitne čestice raspršene u zraku čija veličina igra značajnu ulogu, kako za zdravlje ljudi tako i za temperaturu atmosfere i Zemljine površine. Čestice veličine do

2,5 mikrometara ulaze u pluća i tamo ostaju ili prodiru dalje u organizam. Takve čestice u zraku reflektiraju Sunčevu svjetlost natrag u svemir i doprinose hlađenju atmosfere. Vrlo dobro su poznati efekti eksplozije velikih vulkana nakon kojih su nastupale višegodišnje vrlo hladne zime i hladna ljeta, što je izazvalo i oskudice u hrani zbog smanjene proizvodnje agrarnih proizvoda. Vulkanizacija izbacuje velike količine aerosola koji se potom šire zračnim strujama preko cijele planete i reflektiraju Sunčevu svjetlost. Naravno da takvi događaji ne mogu ulaziti u modele jer su nepredvidivi, ali se njihov uprosječni utjecaj kroz duga razdoblja može izračunati. Pokazalo se da je on malen u odnosu na sve ostale faktore koji utiču na klimu.

INTERESANTNO je da je u posljednjih nekoliko desetaka godina sjeverna hemisfera pod utjecajem napora da se smanji zagađenje zraka aerosolima bila toliko uspješna da je njihova koncentracija značajno pala. Time se smanjila reflektivnost i pojačao utjecaj Sunca na temperaturu površine Zemlje. Neki znanstvenici misle da je to jedan od faktora zbog kojih njihovi modeli nisu predvidjeli temperaturni skok izmjeren u 2023. godini.

Kada se pogledaju podaci opažanja temperature Zemljine površine od 1905. godine do danas i usporede s prirodnim utjecajima, kao i s kombiniranim prirodnim i ljudskim utjecajima, vidi se blagi rast u sva tri segmenta sve do 1940. godine. Potom sve do 1970. svi segmenti ostaju više ili manje konstantni. Od 1970. počinje rast opaženih vrijednosti temperature, a prirodni doprinos ostaje isti sve do danas. Kombinirani utjecaji čovjeka i prirode, naravno, prate trend mjerenih vrijednosti.

Godine 2006. dogodilo se nešto vrlo neobično: pojavio se neočekivan maksimum u koncentraciji metana u atmosferi i od tada stalno raste. Pojava naglog rasta koncentracije metana karakteristična je za početak deglacijacije i zaista se to i opazilo prije oko 11 tisuća godina. Otkuda sada taj porast metana koji se ne može povezati s deglacijacijom? Uzroci mogu biti različiti, ali definitivnog odgovora nema, jer se radi o nagloj promjeni. Neki od faktora se ipak mogu navesti. Satelitskim snimanjem Zemljine površine koristeći lasere na frekvencijama na kojima metan apsorbira Sunčevo zračenje dobiva se precizna slika značajnijih izvora metana. Tako je na primjer nađeno da jedno odlagalište smeća u Iranu izbacuje 8500 kg, a naftno polje u Turkmenistanu 50.000 kg metana na sat u atmosferu. Oko 50 posto metana dolazi iz prirodnih izvora: raspad organskih tvari u debelim naslagama na tlu tropskih šuma, močvare, stoka i permafrost. Procjenjuje se da je u permafrostu zarobljeno dva puta više ugljika nego što ga ima u atmosferi. Dio tog ugljika je u obliku metana.

Taj porast koncentracije metana može biti vrlo opasan za naša nastojanja da smanjimo utjecaj stakleničkih plinova i održimo temperaturu na razini koja neće imati fatalne posljedice za civilizaciju. Metan apsorbira Sunčevu energiju u području u kojem ništa drugo to ne čini, za razliku od ugljičnog dioksida koji apsorbira u području u kojem to rade i drugi sastojci atmosfere. Zbog toga je metan mnogo potentniji staklenički plin od ugljičnog dioksida. Na sreću, ima ga nekoliko stotina puta manje, a ima i kraći vijek trajanja, u prosjeku desetak godina.

Ukratko, modeliranja klime, a posebno predviđanja njenog ponašanja u budućnosti je enormno kompleksna zadaća i, kako smo vidjeli, u nekim segmentima u principu nerješiva. A ono što sa sigurnošću znamo je ono što je MARK TWAIN sažeo u jednoj rečenici: 'Ako želimo promijeniti budućnost, moramo promijeniti ono što činimo sada.' ■

Cjepivo i demokracija

Odluka Ureda europskog javnog tužitelja u vezi afere Pfizergate i uloge Ursule von der Leyen u njoj nije važna samo zbog toga što će odgovoriti na pitanje je li šefica Europske komisije korumpirala proces nabave cjepiva, već i zbog činjenice da ishod istrage može preokrenuti cijelu paradigmu odnosa prema stanju demokracije u vrijeme pandemije

POLITICO je 1. travnja objavio da je istragu o načinu i uvjetima nabave cjepiva protiv COVID-a za zemlje EU-a preuzeo Ured europskog javnog tužitelja (EPPO), jedino tijelo koje ima ovlasti agresivnije istražiti navodno uništenu komunikaciju između predsjednice Europske komisije URSULE VON DER LEYEN

i izvršnog direktora Pfizera ALBERTA BOURLE. U godini izbora za EU parlament time je oživjela afera Pfizergate, otvorena 2021. godine otkrićem New York Timesa da je Von der Leyen nabavu cjepiva protiv COVID-a za EU mjesec i pol dana dogovarala u privatnoj komunikaciji s Bourlom. Odluka EPPO-a u ovom predmetu, međutim, nije važna samo zbog

Predsjednica EK-a Ursula von der Leyen (Foto: Benoit Doppagne/BELGA/PIXSELL)

toga što će odgovoriti na pitanje je li šefica EK-a korumpirala proces nabave cjepiva, već i zbog činjenice da ishod istrage može preokrenuti cijelu paradigmu odnosa prema stanju demokracije u vrijeme pandemije. Ukoliko se

Von der Leyen i ostali dužnosnici EK-a nađu krivima za netransparentnu proceduru nabave cjepiva, ugovore s proizvođačima i neodgovornu potrošnju resursa poreznih obveznika EU-a, to će bitno promijeniti prevladavajući stav da stanje zdravstvene hitnosti opravdava sve što se događalo u krizi s COVID-om i da su kritike rezervirane za populističke lunatike i teoretičare zavjere. U epilogu povoljnom za šeficu EK-a, EPPO će verificirati dosadašnje žmirenje na kršenje demokratskih procedura – verificirano u mnogim studijama – što može ostaviti trajne negativne posljedice. Neke od njih već su tu, npr. otpor prema principima solidarnosti i fobija od svakog establišmenta, trendovi koje suspektne politički potezi za vrijeme pandemije potiču.

Podsjetimo, dok je Von der Leyen dogovarala poslove s Pfizerom, COVID je bio prilično nepoznata i devastirajuća prijetnja javnom zdravlju, a pred očima čovječanstva raspadala se iluzija o solidarnosti u vrijeme javnozdravstvene krize. Na to je, između ostalog, ukazivala zatvorenost Kine prema dijeljenju informacija, geopolitički rat oko prvenstva u proizvodnji, promociji i registraciji cjepiva, kao i vakcinalna diplomacija koja se morala upregnuti da bi se došlo do prvih kontingenata doza. Stvorena je fama da korporativna produkcija neće namiriti potrebe svih zemalja za cjepivom, što je na tlu EU-a potpirila objava AstraZeneca o problemima u proizvodnji. Reputacija šefice EK-a našla se na udaru opozicije koja ju je optuživala za loše upravljanje pandemijom, sve dok kroz privatne poruke i telefonske razgovore s Bourlalom nije uspjela osigurati 1,8 milijardi doza cjepiva za stanovništvo EU-a.

Von der Leyen pobjedonosno je otkrila da je ugovorila narudžbu od 900 milijuna doza do 2023. godine, s mogućnošću kupnje dodatnih 900 milijuna, čime je EU postavila kao daleko najvećeg pojedinačnog klijenta Pfizera; u trenutku objave prvog teksta NYT-a korporacija je u Americi prodala samo 300 milijuna doza. Je li u normalnim okolnostima moguće da nabavu cjepiva privatizira jedna osoba? Zašto je to u pandemiji postalo moguće i razumljivo?

Dok je smrtnost od COVID-a bila visoka, prevladavao je stav da nije pristojno postavljati takva pitanja, a otkriće NYT-a prezentirano je kao uspjeh šefice EK-a da se izbori za živote građana EU-a. Idila je trajala dok je nije poremetio zahtjev NYT-a da im EK dostavi komunikaciju Von der Leyen s Bourlalom, tretirajući je – posve ispravno – kao materijal podložan Zakonu o pravu na pristup informacijama. EK je odbio zahtjeve NYT-a uz obrazloženje da je navedena korespondencija 'efemerna' i izbrisana, nakon čega je medij podnio tužbu tvrdeći da uvjeti i način nabave cjepiva moraju biti javno dostupni. 'Komisija može potvrditi da pretraga koju je poduzeo predsjedničim kabinet za relevantnim tekstualnim porukama koje odgovaraju zahtjevu za pristup dokumentima nije dala nikakve rezultate', izjavila je tada povjerenica EU-a za pravosuđe VERA JOUROVA u pismu europskoj pučkoj pravobraniteljici EMILY O'REILLY koja se angažirala na predmetu i 2022. godine potvrdila da je EK 'loše upravljao ovim procesima'. Ni to nije izazvalo posebnu brigu europarlamentaraca i opće javnosti, a ni administracija u zemljama kojima su počele pristizati ogromne doze cjepiva nije morala polagati račune o načinu potrošnje enormnih zdravstvenih resursa.

Potpisnica ovih redaka prvi se put obratila Ministarstvu zdravstva u ožujku 2022. godine, tražeći fakture plaćene uvozničkoj tvrtki Medoka za svako od četiri uvezena cjepiva, kao i podatke o količini, iskorištenosti doza itd. Podatke su odbili dati, iako je Povjerenik za informiranje, prije nego što se službeno uključio u prepisku, neslužbeno podržao ini-

cijativu da se ti podaci traže. Na pitanje upućeno HZZO-u o plaćanju cjepiva iste godine stigla je informacija da je Hrvatskom zavodu za javno zdravstvo (HZJZ) s te osnove do kraja 2021. plaćeno preko 609 milijuna kuna, bez detalja o potrošnji. Nastavak komunikacije s Ministarstvom zdravstva (MZ) završio je tako što je povjerenik prosljedio odgovor MZ-a, s uputom da pregledamo internetske stranice Europske komisije, iako je poznato da su bitne stavke ugovora s proizvođačima cjepiva tamo zatamnjene.

Generalna nezainteresiranost ostalih institucija za taj problem dovela je do toga da je situacija danas još gora – ni MZ ni HZJZ ne žele odgovoriti na naše pitanje koliko je novca do danas potrošeno na cjepiva, koliko je doza bačeno i koliko smo još naručili, ali znamo da je obaveza kupnje neodređene količine na snazi do 2027. godine.

Hrvatska europarlamentarka BILJANA BORZAN (SDP) potvrđuje da ni Pfizergate ni činjenica da su ugovori s proizvođačima cjepiva poslovna tajna nije posebno potresla europske institucije.

— Moja je grupacija bila za to da se cijeli slučaj rasvijetli, ali ne moram reći da je princip demokracije uvijek isti – ako nemate većinu, ne možete napraviti ništa. Specifičnost Europskog parlamenta u odnosu na hrvatski je u tome što je većina fluidna i stvara se od teme do teme, pa katkada u koaliciji budu eurofilni protiv euroskeptika. Nema jasnih granica, a po ovom pitanju nikada nismo uspjeli dobiti većinu. Šanse da se raspravi najava istrage EPPO-a su nikakve, jer imamo jednu plenarnu sjednicu u Bruxellesu pa još jednu u Strasbourgu. Tema nam nije na dnevnom redu, a parlament se raspušta 24. travnja – kaže Borzan za Novosti.

Iako je poznato da su se za ugovore o nabavi cjepiva i Pfizergate u Europskom parlamentu i državama članicama najviše raspitivali radikalni desničari i populist, Borzan ima dojam da su zastupnici iz cijelog političkog spektra povremeno tražili da se ovaj predmet riješi, ali to nikada nije postala prvorazredna tema. Ona se slaže s ocjenom da je time vjerojatno propuštena prilika da se na vrijeme utječe na vakcinalni skepticizam i desni populizam čiji su pobornici u pandemiji prisvojili ljudskopravašku retoriku.

— Liječnica sam i ozbiljno sam zabrinuta zbog ovolikog nepovjerenja u cjepiva, koje opstaje unatoč tome što se jasno vidi da su zemlje s dobrom procijepljivošću imale i nižu smrtnost od COVID-a. Žalosti me što su neki pogrešni politički potezi možda potpomogli da se sumnja u sve, pa i ono što je vrijedno, a to

Moja je grupacija bila za to da se cijeli slučaj rasvijetli, ali ne moram reći da je princip demokracije uvijek isti – ako nemate većinu, ne možete napraviti ništa. Po ovom pitanju nikada nismo uspjeli dobiti većinu – kaže europarlamentarka Biljana Borzan

Faksimil ugovora Europske komisije s Pfizerom

su u prvom redu cjepiva. Na svom primjeru mogu svjedočiti kako to funkcionira, jer sam bila imenovana izjaviteljicom za direktivu koja se tiče patenata farmaceutske industrije. Sve je pripremljeno, no ta tema nikada nije došla na dnevni red parlamenta, a mi nismo mogli doznati razloge. Mogu samo pretpostaviti da se radi o utjecaju korporacija na parlament i demokratske procese, a to neće pomoći u rješavanju nepovjerenja građana – kaže Borzan.

Tajming u kojemu se EPPO aktivirao, kao i kronologija ranijih istraga govore da se ni ova institucija nije aktivirala s ciljem da odgovori na sumnje u moguću zloupotrebu institucija EU-a i time harmonizira društvenu scenu koja je polarizirana oko političkih, etičkih i znanstvenih pitanja povezanih s pandemijom. Budući da Von der Leyen ide po još jedan mandat na čelu EK-a, naš europarlamentarac PREDRAG FRED MATIĆ (SDP) smatra da je inicijativa EPPO-a rezultat predizbornih unutarstranačkih problema.

— Ovo su unutarstranačke aktivnosti, nema govora o nečem drugom. Sve se od prvog dana zna i dosad se nije poduzelo ništa, niti je iko ga posebno briga za cijelu tu priču. Pučani su u prvom valu, prije objave NYT-a, dobili informaciju iz kuće da dasku Von der Leyen sapunaju njezini. Što se tiče samog predmeta istrage, mislim da stvari nisu crno-bijele. Apolutno sam za to da se cijela stvar ozbiljno istraži, a s ugovora s farmaceutskim tvrtkama skine oznaka tajnosti, no s druge strane razumijem da su se neki koraci preskakali u želji da se cjepiva što hitnije nabave. Kao ministar obrane govorio sam da nabava špijunske opreme ne može biti proglašena poslovnom tajnom, nego informacije o tome koga ili što špijuniramo. U ovom je slučaju to još manje upitno, jer je riječ o javnom zdravstvu. No, kao što vidite, ni institucije EU-a nisu nevine; ovdje bi se HDZ dobro snašao – govori Matić.

On u izjavi koristi uobičajeno pravdanje za pandemijsko kršenje demokratskih procedura, principa javne nabave i raspodjele resursa – izvanredne okolnosti traže izvanredna rješenja, a šteta koja je time nastala nemjerljivo je manja u odnosu na štetu koja bi nastala da EU nije dobila cjepiva.

Na to se i danas poziva STELLA KYRIAKIDES, povjerenica EK-a za zdravlje i sigurnost hrane. 'Održavanje strateških zaliha u državama članicama bilo je neophodno kako bi se osigurao pristup dovoljnim dozama cjepiva za zaštitu građana u svjetlu znatne neizvjesnosti u vezi s epidemiološkim razvojem COVID-19. To je uključivalo nabavu cjepiva s novim sojem', tvrdi ona u odgovoru osnivaču neonacističke stranke Zlatna zora IOANNISU LAGOSU. Problem ove teze je u tome što se 'izvanrednost'

ne može automatski primijeniti na proces nabave cjepiva, posebno ne nakon svega što su države napravile da bi omogućile hitnu proizvodnju.

U studiji koja je prošle godine napravljena na zahtjev Resornog odjela za ekonomsku i znanstvenu politiku te politiku kvalitete života EU stoji da su prihodi od cjepiva protiv COVID-a potpuno privatizirani, iako su 'vanjska sredstva osigurana za vrijeme pandemije bila presudna, s bespovratnim ulaganjem od oko jedne milijarde eura po cjepivu'. Autori dodaju da se iznos se penje do 30 milijardi eura kada se ovome dodaju plaćanja prema ugovorima za avansnu kupovinu. To je, vjerojatno, bila više nego dovoljna izvanredna mjera, no i na nju je velikim dijelom primijenjena tajnost. 'Zbog poteškoća u pronalaženju adekvatnih i sustavnih informacija iz službenih izvora, podaci su prikupljeni oslanjajući se na niz javno objavljenih informacija. Međutim, budući da su mnogi dogovori o financiranju povjerljivi, pojedinosti o potrošnji često su nepoznati... Stoga je vjerojatno da će procjene financiranja ovim mehanizmom biti podcijenjene, posebno iz nekih zemalja/institucija s manje otvorenim pristupom objavljivanju podataka', stoji u zaključku.

Samo u SAD-u kompanije su na cjepivima ostvarile profit od oko 90 milijardi dolara, a u zemljama EU-a bačeno je, prema podacima koje je prikupio Politico, najmanje 215 milijuna doza cjepiva vrijednih oko četiri milijarde eura. Hrvatska je, prema istom izvoru, bacila oko dva milijuna i 200 tisuća cjepiva, što otprilike odgovara vrijednosti od 44 milijuna eura.

Za kraj, zabrinjavajuća je zapravo slabo poznata činjenica da je gotovo isti scenarij viđen 2009. godine u pandemiji tzv. svinjske gripe, kada je prvi put primijenjena tajnost ugovora država s proizvođačima cjepiva i zaštita od pravne odgovornosti, što je također završilo istragama i napadima na vjerodostojnost Svjetske zdravstvene organizacije. U tom trenutku Hrvatska i svijet jedva da su čuli za povremene proboje antivakcerskih inicijativa, da bi one konačno 2010. godine najprije intenzivnije zahvatile konzervativne krugove u SAD-u, a zatim se proširile na EU, pa i Hrvatsku, u kojoj je u nekoliko godina zapažen trend pada procijepljenosti protiv zaraznih bolesti. Drugim riječima, najmanje deset godina iskustva s učincima nesmotrenog upravljanja zdravstvenom krizom nije pomoglo da se sve to ne ponovi u najkritičnijem trenutku, s dobrim šansama da ni danas ne bude shvaćeno kao dobra lekcija. Nažalost, epilog će ovisiti o institucijama progona, umjesto o izvršnim i zakonodavnim granama vlasti. ■

INTERNACIONALA

KAMPF-LASSIN Mnogi ne razumiju Trumpovu destruktivnost

Treba jasnije isticati što bi značio novi Trumpov mandat. On tvrdi da će po njegovom osvajanju vlasti sve biti bolje, no njegovi planovi znače blagodat za korporacijske direktore, a katastrofu za radne ljude. Prije svega je potrebna pozitivna vizija novog Bidenovog predsjedništva, što znači reinvestiranje u programe koji su uspješno smanjili siromaštvo i povećali blagostanje građana, kaže izvršni urednik čikaškog mjesječnika *In These Times*

Prema anketama Trump u utrci za američkog predsjednika vodi u šest od sedam takozvanih swing states, saveznih država koje laviraju između republikanaca i demokrata, a koje su 2016. i 2020. odlučile pobjednika izbora. Kako to tumačite?

Politička situacija odraz je oronulog stanja američke demokracije. Prema istraživanjima građani ne žele ponovnu utakmicu BIDENA i TRUMPA. No, upravo se ona nudi, zahvaljujući kompliciranim izbornim pravilima, da i ne spominjemo ulogu novca koji je

praktično zapečatio Trumpovu i Bidenovu nominaciju. Trenutno izgleda da prednost ima Trump. Uglavnom je to posljedica promašaja Bidenove administracije i demokrata da održe krhku koaliciju različitih biračkih blokova koja je 2020. omogućila Bidenovu pobjedu. Riječ je o mladima, obojenima, radničkoj klasi, sindikalistima, ženama i drugim identitetskim grupama. Sve te skupine vidjele su opasnost u Trumpovoj administraciji koja je tijekom četiri godine vlasti opustošila zemlju. Zbog užasnog upravljanja pandemijom koronavirusa živote je izgubilo više od milijun ljudi. Ipak, došlo je do socijalnih ulaganja kakva nismo imali godinama. Prošireno je zdravstveno osiguranje i osiguranje za nezaposlene, obiteljima i pojedincima su dijeljeni čekovi kako bi lakše prebrodili krizu. Sve to poboljšalo je materijalni položaj građana. Međutim, demokrati mnoge od tih politika nisu nastavili, niti su se usredotočili na faktore koji utječu na život građana s niskim prihodima. Rastu cijene, dječje siromaštvo, nesigurnost stanovanja i prehrane. Tu je i kontinuirana nepokolebljiva podrška Bidenove administracije izraelskoj vladi, koja u Gazi provodi ono što brojni

promatrači nazivaju genocidom. Ta podrška uzrokuje urušavanje potpore ključnih dijelova izbornog tijela, prvenstveno među arapsko-američkim i mladim glasačima. U Wisconsinu je na predizborima 50 tisuća glasača radije glasalo neopredijeljeno nego podržalo Bidena. To je poruka da će uskratiti podršku ako ne dođe do promjene politike.

Što bi značila Trumpova pobjeda?

Trump dominira Republikanskom strankom te je konsolidirao podršku korporativne klase, desnice, krajnje desnice i svog pokreta 'MAGA' ('Make America Great Again' – 'Učinimo Ameriku opet velikom', op. a.). Mnogi još uvijek ne razumiju koliko su njegovi planovi destruktivni. On ne namjerava samo nastaviti ono što je radio do 2020., nego želi provesti čistke civilnog društva, otarasiti se državnih regulatornih agencija, svuda imenovati svoje lakeje, vladati autoritarno i osvetiti se svojim političkim neprijateljima, koji ne uključuju samo lijevicu, nego sve koji su mu se usprotivili. Želi ukinuti socijalno osiguranje, Medicare i Medicaid (programe zdravstvenog osiguranja, op. a.) i dodatno ograničiti pristup službama koje se bave reproduktivnim zdravljem. Sudska odluka 'Roe protiv Wade' (presuda Vrhovnog suda iz 1973. da pravo na pobačaj štiti Ustav SAD-a, op. a.) srušena je zahvaljujući sucima koje je on imenovao u Vrhovni sud, dok je odlukom u slučaju 'Dobbs protiv Jacksona' to područje prepušteno savezним državama, što je uvelike utjecalo na dostupnost spomenutih službi. Trump zastupa dodatne ogromne porezne rezove za superbogate i korporacije, kakve je već započeo 2017. godine. To će produbiti ekonomske nejednakosti i navijestiti klasni rat radničkoj klasi. Trump i republikanci zagovaraju sumornu budućnost. Njihovo vodstvo u anketama govori o nemogućnosti Bidena i demokrata da ponude stvarnu alternativu i pozitivnu viziju budućnosti.

SAD nije uložio veto na nedavnu rezoluciju Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda koja zahtijeva hitno primirje u Gazi, a Biden sve oštrije kritizira Netanjahua. Njegova administracija izraelskoj vojsci i dalje šalje oružje. Postoje li šanse za stvarnu promjenu politike prema Izraelu?

Mislim da je to imperativ. Ubijeno je preko trideset tisuća Palestinaca, većinom žena i djece, dok će glad u Pojasu Gaze ugroziti stotine tisuća, uglavnom djece. Proizvedena kriza posljedica je ekstremno desnog izraelskog režima koji je, po svemu sudeći, spreman koristiti glad kao sredstvo u kampanji etničkog čišćenja. Izraelski ministri otvoreno govore da Pojas Gaze žele očistiti od Palestinaca i naseliti ga Izraelcima. To je posve suprotno od onog što navodno zastupa Bidenova administracija – mir i rješenja koje bi uključivalo palestinsku državu i suverenost. Isporuke oružja nastavljaju se unatoč napadu izraelske vojske na humanitarne radnike. Istovremeno se u SAD-u odvija potpuna promjena političke dinamike. Do prije nekoliko mjeseci bilo je nečuveno da pojedinci poput demokratskog senatora CHRISA COONSA zahtijevaju da vojna podrška Izraelu bude uvjetovana. Postupci NETA-

NJAHUOVOG režima ljudima se gade i sve su više voljni otvoreno kritizirati Izrael i tražiti promjenu američko-izraelskih odnosa. Očit je pritisak na administraciju. Kampanja neopredijeljenog glasanja ukazuje na to koliki je uteg taj rat postao, no tek treba vidjeti hoće li zaista doći do promjene politike.

Pomoć Ukrajini, presudnu za njeno preživljavanje, od 60 milijardi dolara republikanci u Kongresu blokiraju mjesecima, no predsjednik Zastupničkog doma Mike Johnson nedavno je ipak najavio da će o tom pitanju dozvoliti glasanje. Kako to komentirate?

Zaista postoji pritisak na republikansko vodstvo oko tog pitanja. No republikansku politiku u velikoj mjeri diktira Trump. Primjerice, predloženi Zakon o nacionalnoj sigurnosti koji bi uvelike ograničio ulaske u SAD i ojačao nadzor granice predstavljao je kompromis demokrata i dijela desnih republikanaca. Bio je na rubu izglasavanja. No potom se umiješao Trump, zato što smatra da mu ta pitanja koriste u kampanji. Poručio je republikancima da zakon ne podrže te ga tako pokopao. I po pitanju pomoći Ukrajini uvelike će odlučiti Trump. Rasprava nije vođena situacijom u Ukrajini, nego činjenicom da kontrolu u Zastupničkom domu imaju republikanci te odnosom s Trumpom i njegovim pokretom. Jasno je da se radi o ruskoj agresiji i postoji razumljiv pritisak da se SAD angažira. Istovremeno je iz antiratne perspektive važno imati na umu da spomenuta pomoć zapravo znači subvencije za tvrtke u američkom sektoru industrije oružja.

Za kraj, vidite li trendove koji bi mogli preokrenuti trenutačnu Trumpovu prednost?

Teško je predviđati, do izbora je još mnogo vremena. U pravilu se izbori shvaćaju kao referendum o politici aktualnog predsjednika. Postoje pozitivni pokazatelji – nezaposlenost je niska, inflacija je znatno usporila, a primanja najmanje plaćenih radnika ubrzano rastu. Taj trend mogao bi utjecati na promjenu percepcije građana, koja je u raskoraku s makroekonomskim podacima. Važno je i da je Biden osobno podupirao sindikate u borbi za radnička prava, a promjena politike prema Gazi također bi pozitivno utjecala. Činjenica je i da su demokrati 2022. dobro prošli na međuz izborima, kao i na dopunskim izborima. Biden je 2020. pobijedio zahvaljujući stvaranju široke koalicije i mobilizacije građana koji inače možda ne bi glasali. Sada je to mnogo teže jer je vladina politika odbila brojne skupine. Potrebno je jasnije isticati što bi značio novi Trumpov mandat. Trump tvrdi da će po njegovom osvajanju vlasti sve biti bolje, no njegovi planovi znače blagodat za korporacijske direktore, a katastrofu za radne ljude. Prije svega je potrebna pozitivna vizija novog Bidenovog predsjedništva, što znači reinvestiranje u programe koji su uspješno smanjili siromaštvo i povećali blagostanje građana. No takva vizija nije izložena. Može se dogoditi i mnogo toga što bi za Bidena imalo negativne posljedice, poput poremećaja opskrbenih lanaca zbog ratova, ili rasta cijena energenata kao posljedice namjerne politike stranih vlada koje ne žele Bidenovu pobjedu.

■ Jerko Bakotin

Miles Kampf-Lassin (Foto: Privatna arhiva)

Tri decenije bez pravde

Do danas nije rasvijetljena smrt novinarkice Dade Vujasinović koja je pisala o sprezi kriminala i vlasti u Srbiji za vreme rata. Sve što je dokazivalo da je počinjeno ubistvo sklanjano je, nije pokazivano interesovanje za bilo šta šta bi moglo da ukaže na bilo koga kao počinioaca, njih to nije zanimalo, kaže Tapušević, advokat porodice

Dada Vujasinović (Foto: dadavujasinovic.com)

znih strana. Jedna od najčešće spominjanih je ona od Željka Ražnatovića Arkana koji je nakon tekstova o brojnim nerasvijetljenim ubistvima u Beogradu Dadi poručio: 'Ako te zanima ko je sledeći, napiši da si ti i da sam ti ja to rekao.'

Radoslava (Dada) Vujasinović bila je novinarka koja je pisala o sprezi kriminala i vlasti u Srbiji za vreme ratova devedesetih. Pronađena je mrtva u svom stanu u Beogradu 9. aprila 1994. Imala je 30 godina. Njena smrt do danas nije rasvijetljena. Dada je verovala u javnost. U emisiji 'Utišak nedelje' rekla je da se Arkana zaista ne plaši, 'niti se plašim bilo koga zato što imam zaštitu samim tim što sam to napisala. Meni sad kad izađem iz studija, ako padne saksija na glavu, to može da se dovede u vezu s tim. Jednostavno se ne plašim, zaista.'

U nastavku hronologije stoji da su uništeni svi materijalni dokazi relevantni za utvrđivanje načina smrti (odeća, municija nađena u stanu, filcane čepovi, dramlije, odnosno krupna sačma, nađene prilikom obdukcije u

telu itd.). Često se spominje i nestanak zelene fascikle u kojoj je čuvala dokumentaciju. Skoro deceniju i po posle balističar VLADIMIR KOSTIĆ nakon veštačenja zaključuje da su u telu Dade Vujasinović pronađena dva filcana čepa. Jedna lovačka puška ima jednu patronu, pa je zaključio da je Vujasinović, za koju se tvrdilo da se ubila iz lovačke puške, u sebe morala da puca dva puta, što nije moguće. Tada se pokreće prekrivični postupak za slučaj ubistva. Nakon insistiranja Komisije za istraživanje ubistava novinara, slučaj je poslat na 'veštačenje' Forenzičkom institutu u Hagu, koji je zaključio da se ipak radilo o jednom ispaljenom metku, a naveli su da je Dada stradala ili samoubistvom ili ubistvom ili nesrećnim slučajem. Tri decenije od njene smrti nema ni krivaca ni kažnjenih, a slučaj je zastareo.

Advokat BRANISLAV TAPUŠKOVIĆ, koji je zastupao porodicu Dade Vujasinović, na tribini koju je organizovalo Nezavisno udruženje novinara Srbije izjavio je da je neko upravljao time da se sklone dokazi i da se slučaj ne razreši, a činjenicu da je policija na uvidaju bila bez istražnog sudije nazvao je neverovatnim skandalom i propustom.

— Sve što je dokazivalo da je počinjeno ubistvo sklanjano je, nije pokazivano interesovanje za bilo šta šta bi moglo da ukaže na bilo koga kao počinioaca, njih to nije zanimalo – rekao je Tapušević govoreći o postupanju državnih organa.

Kao jedinu šansu da se slučaj reši on vidi mogućnost da se pojavi neko 'iz tih vremena' i da 'u kajanju pruži informacije'.

Za VUKA CVIJIĆA, novinara novog nedeljnika Radar, rešenje je u političkoj volji koju ipak ne vidi. Međutim, ono što vidi je 'mehanizam zla' koji poseduje država, jer tvrdi da je samo država sposobna da ima takav mehanizam i da zataška šta se dešavalo.

Tridesetu godišnjicu smrti Dade Vujasinović obeležila je i vest da se priprema igrani film o poslednja 24 sata života novinarkice. Režija filma 'Dada, prkosni svedok' poverena je ELIZABETI BETINSKI, a scenario je napisao VUK BOŠKOVIĆ. Glavne uloge imaće HANA SELIMOVIĆ i MARKO GRABEŽ. A već skoro deceniju unazad, igra se i predstava 'O s(a) vesti', autorke SANJE KRSMANOVIĆ TASIĆ.

— Ima jedna rečenica, za koju svaki put kad je izgovorim shvatim njenu aktuelnost, a to je rečenica BOGDANA TIRNANIĆA koji kaže: 'Proizvođači jeftinih metafora će možda reći da je na Dadu Vujasinović pucalo jedno vreme. To je možda najlakši način da se tragična smrt jedne mlade novinarkice počisti pod tepih naše otupele savesti' – kazala je u jednom razgovoru o Dadi i predstavi Sanja Krsmanović Tasić.

Tri decenije posle životi novinara više su ugroženi bili samo u vreme kad je nasilno ugašen Dadin. Javno razapinjanje DINKA GRUHONJIĆA i ANE LALIĆ otvara prostor i opravdanje za delovanje protiv njihovih života, baš kao što je to bio slučaj sa Dadom, sa MILANOM PANIĆEM, SLAVKOM ČURUVIJOM, DEJANOM ANASTASIJEVIĆEM i MILANOM JOVANOVIĆEM, koji su ili ubijeni ili ih je neko pokušao ubiti, a počinioци ili nisu nađeni ili još nisu kažnjeni. U istoj onoj hronologiji stoji izjava RADISLAVA VUJASINOVIĆA, koji je umro pre tri godine ne dočekavši da sazna ko je i zašto ubio njegovu ćerku: 'Negde se pravda piše malim, negde velikim slovom, a negde uopšte ne postoji.'

■ Dejan Kožul

Kavom protiv Etiopije

KAVA je najvažniji izvozni proizvod Etiopije i trećinu eksportnog prihoda država ostvaruje prodajom kave. Proizvodnja i prodaja kave važna je za ekonomiju, ali i socijalnu koheziju i kakvo-takvo održavanje života u brojnim dijelovima Etiopije. Jedno od tih područja, ne slučajno, zove se Kafa. Oko 80 posto kave proizvedene u Kafi prodaje se u Njemačkoj, oko 30 posto kave Etiopija plasira u Evropskoj uniji. Od više do 120 milijuna stanovnika, koliko ih ima Etiopija, njih oko pet milijuna izravno živi od uzgoja kave, još oko deset milijuna od poslova povezanih s preradom, prodajom i distribucijom kave. Uzgoj kave, tradicionalna ekonomska djelatnost u Etiopiji, je doživio bum posljednjih godina što je doprinijelo ekonomskom jačanju države. Ostvareno tim napretkom uvelike je ugroženo jednom direktivnom Evropske unije, onom koja povezuje otšumljavanje, odnosno proces prekomjerne sječe šuma na Zemlji, i porijeklo proizvoda, odnosno način i mjesto njegove proizvodnje. Direktiva EUDR će stupiti na snagu 2025. godine.

Direktiva zabranjuje prodaju kave, gume, kakaoa i drugih proizvoda ako kompanije ne mogu dokazati da nisu proizvedeni na zemlji koja nije nastala otšumljavanjem. Za zelene je ta direktiva povijesno postignuće. Za uzgajivače kave u Etiopiji je noćna mora. Uzgajivači kave u toj su zemlji u pravilu siromašni i kavu uzgajaju na malim površinama od dva hektara. Mogli bi se naći na udaru EUDR-a iako je za uzgoj njihove vrste kave potreban hlad kojega stvaraju stabla. Nasuprot Etiopije, u Brazilu se u posljednje vrijeme podižu nove plantaže kave često na zemlji koja je nastala nesmiljenim krčenjem Amazonije.

ABEBE MEGNECTO iz udruženja proizvođača kave u Kafi, a koja predstavlja 13.676 proizvođača, nedavno je za The Guardian izjavio da direktiva sve mijenja jer 'ispunjava kriterija zahtijeva mnogo tehnologije i radne snage koju mi nemamo'. Narudžbe evropskih kupaca već se usporavaju. Oni ne razmišljaju o ekonomsko-socijalnim posljedicama koje može trpjeti Etiopija već o tome da mogu platiti globu u iznosu i do četiri posto svog prometa uvezu li u Evropsku uniju proizvode koji nisu usklađeni s EUDR-om. Vloditelj udruge proizvođača kave u regiji Sidami TSEGAYE ANEBO izjavio je da kupci već oklijevaju kupiti njihovu kavu jer nisu sigurni mogu li proizvođači potvrditi svoju usklađenost s EUDR-om. 'Razmišljamo o diverzifikaciji i otvaranju drugih tržišta, ali to će trajati godinama', izjavio je Anebo. Osnivač Solina, njemačke tvrtke koja godišnje uvozi 200 tona pržene etiopske kave FELIX AHLERS tvrdi da bi poslovni model njegove tvrtke mogao postati neodrživ. 'U ovom trenutku nemamo rješenje. Nadamo se da ćemo ga pronaći, ali nije jasno kako možemo nastaviti uvoziti', izjavio je Ahlers.

■ T. Ponoš

PERSONA NON CROATA

Foto: Fotoarena /SIPA/USA/PIXSELL)

Sudac Vrhovnog suda Brazila ALEXANDRE DE MORAES na udaru je multimilijardera i vlasnika društvene mreže X (nekadašnji Twitter) ELONA MUSKA. De Moraes je otvorio istragu protiv Muska nakon što je milijarder najavio da će otvoriti profile na društvenoj mreži koje je sudac zatvorio. Musk tvrdi da je odluka suca protuustavna i pozvao ga je da odstupa ili će biti smijenjen. Ti su profili ekstremno desničarski i povezani su s neredima iz siječnja 2023. kada je bivši predsjednik JAIR BOLSONARO jurišom svojih pristaša na parlament, vrhovni sud i predsjedničku palaču pokušao spriječiti predaju vlasti novom predsjedniku. Bolsonaro najavljuje novo okupljanje svojih pristaša.

■ T. P.

Udruživanje šire od međuljudskog

'Što bi nam priroda rekla kad bismo joj postavili prava pitanja?' izložba je koja stremi izgradnji empatije prema ugroženim životinjskim i biljnim vrstama te cijelom prirodnom okolišu putem informiranja i educiranja

SVE veća izvjesnost klimatske katastrofe u 21. stoljeću nedvojbeno je najveći izazov koji stoji pred globalnom zajednicom. Izazov kakvom – potrebno je pripremiti se i na tu mogućnost – možda nije i neće biti dorasla. Takozvana migrantska kriza, koja se takvom drži ponajprije u Europi, s klimatskim je promjenama neraskidivo povezana, s obzirom na to da ju značajnim dijelom uzrokuju razaranja u režiji planetarne ratne industrije, ujedno krvnika i prirodnog i izgrađenog okoliša otkud ljudi bježe u zasad mirnije i klimatski stabilnije zakutke Zemlje. Unesrećivanje i prirodnog okoliša i bića koja žive unutar njegovih ekosustava, gdje su ljudi rođeni na krivom mjestu, u krivo vrijeme i na krivoj razini klasne podjele društva tek jedna od mnogih ugroženih vrsta, nesumnjivo je krimen kapitalističke i kolonijalne eksploatacije zapadnog civilizacijskog porijekla. Lošoj savjesti tog kulturnog, odnosno političkog i ekonomskog kruga, koji se odavno globalno proširio, mora se dodati i patrijarhalno uređenje druš-

tva, kakvo se tisućljetnim ugnjetavanjem većeg broja svojih članova, tj. članica, očito dobrano uvježbalo u takvom odnosu prema čitavom živom svijetu.

Svijet umjetnosti, opet, neovisno o tome što se posve uklapa u tokove kulturnih i kreativnih industrija, također je i društveni prostor u kojem su, isprva izvan njegovih ustanova, ali odnedavno i unutar njih, umjetnici, kustosi i drugi akteri, nerijetko udruženi u raznolike kolektive, počeli sve jače adresirati problem podčinjavanja prirodnog okoliša, žena i pripadnika drugačijih kultura, koje vrše institucije političke i financijske moći, odgovorne i za razvoj suvremene umjetnosti kakvu znamo do danas, kao svojevrsni vrhunski izraz luksuza krajnje privilegiranih društvenih skupina.

U lokalnom kontekstu, Umjetnički paviljon u Zagrebu ustanova je koja se pod ravnanjem IRENE BEKIĆ trudi biti primjerom drugima u poticanju naprednih glasova i promjena unutar svog polja, s namjerom šireg i snažnijeg društvenog utjecaja nego prije. Tragom dosad rečenog, jedan od naj-

ambicioznijih programa koji je Umjetnički paviljon producirao za njenog prvog mandata, vrijedan respekta tim više što su radi postpotresne obnove svi njihovi programi i dalje dislocirani iz matične zgrade, svaka-ko je 'skupna izložba na temu planetarnih međupovezanosti' pod nazivom 'Što bi nam priroda rekla kad bismo joj postavili prava pitanja?', koju je u Galeriji na katu KIC-a, Galeriji Forum i Francuskom institutu kurirala IVANA MEŠTROV, skupa s opširnim pratećim sadržajima. U okviru ovog teksta zadržat ćemo se na tumačenju postava izložbe na druge dvije lokacije. U suštini, posrijedi je izložba koja u, moguće je, 'vremenu kraja', stremi izgradnji empatije prema primarno ugroženim životinjskim i biljnim vrstama te konzekventno cijelom prirodnom okolišu putem informiranja i educiranja, kao i spajanja sadržaja koji tek zajedno daju puniju sliku o razmjerima njihovog uništavanja. To će reći da se na istom mjestu nalaze izvorno umjetnička djela i građa iz Hrvatskog prirodoslovnog muzeja, pri čemu potonja pruža pogled u ambivalentnu narav prirodnih znanosti. Jer, koliko god rast ljudskog znanja o živom svijetu ima neprijepornu ulogu u njegovom opstanku, toliko metodologija znanstvenog eksperimenta i kvalifikacije može reproducirati odnose moći kroz koje zajednice i pojedinci eksploatiraju taj svijet.

Rad koji najpreciznije utjelovljuje taj paradoks zasigurno je 'Emil (B5044)' (2019.) ANDREE PALAŠTI, multimedijalna instalacija koja dominira prizemljem Galerije Forum, a protagonist joj je istoimeni orangutan koji je 1938. preminuo u bečkom zoološkom vrtu, po svoj prilici od tuge i usamljenosti zbog odvojenosti od svog staništa i svoje vrste, odnosno zbog zatočeništva (unatoč tome što su se timaritelji prema njemu odnosili s velikom pažnjom i njegovom, a i on je njima

bio privržen). Film, fotografije, portretni crteži i dijelovi Emilovog kostura pripovijedaju potresnu priču o njegovom životu i smrti i tome kako su mu dijelovi tijela i kože posmrtno sačuvani te u ime istraživanja razdijeljeni među četiri austrijske prirodnoznanstvene ustanove, gdje su imali služiti produbljivanju znanja o njegovoj vrsti. Emilu, dakle, ni u smrti nije dano dostojanstvo cjelovitog bića koje osjeća i misli, već je za ljude ostao jedno od sredstava vladanja živim svijetom, čak iako su za života bili kadri prema njemu biti 'dobri'. Nemoguće je da ovo djelo ne pobudi duboko suosjećanje svake senzibilne osobe, no neizbježno je zapitati se je li i umjetnost ovakvim postupkom pokazala svoje dvojako značenje; tj. premda je autorica 'ujedinila' mrtvog Emila nakon gotovo stoljeća, da li se zapitala je li uspjela nadrastiti temeljno nasilne načine reprezentacije njegovog bića, kako za života, tako i u smrti? Jer, Emil je bio i ostao izložak.

Na sasvim suprotnom polu stvaralaštva, iznova se pokazuje da crtanje nije bez razloga bilo jedno od prvih izražajnih sredstava ljudske kulture uopće; a danas, kad nam više ne treba da crtežom ulovimo dušu životinje kako bismo ovladali njenom snagom, ono umjetnicima i promatračima može poslužiti drugačijoj svrsi: da se crtežom užive u bitak biljaka i životinja te magijskim poistovjećivanjem grade istinsku empatiju prema njihovoj stvarnosti. Premda njeni radovi nisu crteži nego izvanredni akvareli, to je smisao koji je serijom 'Pisma alrauni' (2024.) dosegla MIRNA KUTLEŠA. 'Portretirajući' korijenje naslovne biljke, poznate i kao bunovina ili mandragora, autorica je, prigrlivši i njezin njemački naziv (od ženskog imena Albruna ili 'čarobnica koja donosi moru'), ostvarila identifikaciju s arhetipskom ženskošću koju patrijarhalno društvo u prošlosti, ali i sadašnjosti, doživljava kao prijatnu; a alrauna joj je zbog sličnosti korijena sa ženskim tijelom ostala jednom od najživopisnijih simbola. Suvremena se perspektiva može, naravno, obrnuti, a prožimanje sa simbolom poput mandragore putem crtanja je svakome dostupno i neka posluži kao jedan od načina osnaživanja samosvijesti, nužne za udruživanje u bilo kakav empatičan, za život ljudi i Drugih svrhovit kolektiv.

Naposljetku, iz postava u kojem sudjeluju i ANA ZUBAK s 'Tajnim šumskim društvom', JOSIP POLJAK (1882. – 1962.) i URSULA BIEMANN, izdvojit ćemo još rad vizualne umjetnice TONKE MALEKOVIĆ i etnologinje te kulturne antropologinje VALENTINE GULIN ZRNIC, 'Osam fragmenata urbane divljine' (2014.). Riječ je o izboru iz serije izvorno urađene za Zidne novine udruge Bacači sjenki, kad su autorice u izlozima nekadašnjih gradskih kinematografa diljem Zagreba, a sad u izlogu medijateke Francuskog instituta, prolaznicima otvorile osebujan pogled u spontane kolektive ljudi i biljaka ili načine na koje u urbaniziranim prostorima mogu živjeti zajedno, ali i posve nezavisno jedni od drugih. Na razini izložbe, ovaj stariji, ali zapamćeni rad predstavlja najsretniji spoj umjetničkog i znanstvenog načina razmišljanja, jer preciznost i uredenost njegovog sustava prikazivanja nisu same sebi svrhom, nego služe da skupa s umjetnički intoniranim premještanjem perspektive na poznati izgrađeni okoliš rezultiraju efektom očiđenja i izravnim uvidom u opresivne mu i oslobađajuće mehanizme. Ako su kustosica i umjetnici željeli dijeljenje i oblikovanje znanja koristiti kao alate za stvaranje empatije, a to se čini izvjesnim, onda cilj treba biti politička radikalizacija pojedinaca i zajednica kroz prepoznavanje toga dvojstva – da je nadohvat ruke oruđe za probijanje okvira izrabljivanja živih bića i prirode, no uz uvjet udruživanja šire od međuljudskog. ■

Kako nadići nasilne načine reprezentacije? – rad 'Emil (B5044)' Andree Palašti (Foto: Novosti)

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Heimatbuch

PIŠE Sinan Gudžević

Kaća Čelan nije živjela konformističkim životom, pa promijenila na sebi glavu kad se promijenila kapa na policajcima. Ništa od toga, Kaća Čelan piše o onome što je odredilo njen život, o sudbini Nijemaca u Bačkoj, a neki od njih su odredili i njen život

DUGO već hoću da napišem nešto o knjizi KAĆE ČELAN 'Heimatbuch'. Rijetki su oni koji za tu knjigu znaju, sve rjeđi su i oni koji znaju za Kaću Čelan. 'Heimatbuch' je knjiga odavno rasprodata, a napisana je i objavljena u Sarajevu. Kaća Čelan živi odavno u Americi.

A nekada je Kaća Čelan živjela u Sarajevu. Za Kaću Čelan sam čuo kad mi je u ruke došla knjiga 'U tamnu daljinu' autora LEONIDA ANDREJEVA. Ta knjiga bila je izišla u Sarajevu i oni među kojima sam se tih godina kretao odmah su je nabavili. U njoj je Kaća Čelan prevela pripovijetku 'Crveni smijeh'. Pripovijest u dva dijela, a u dvadeset odlomaka, pitko čitljivo, a potresno užasno štivo. Meni je prevod bio takav da mi se činilo kako je ta pitka lijepa ijekavica zapravo original. Mislio sam da je prevoditeljica neka nastavnica ruskog u penziji, mislio sam i da je porijeklom Ruskinja, to ime Kaća, a prezime bi moglo doći negdje iz Jermenije ili sa Urala, Čelan, kao Munčan, Muntijan. Tako sam mislio da je neka takva Kaća prevela tu pripovijest punu ratnog marša, znoja, konja oko topova, neprekidnog nespavanja noću. I tamo negdje, u jednom od tih odlomaka je bilo pitanje šta je to otadžbina, i bio je odgovor: crveni smijeh! Nešto kao čuveni bijeli šum.

Nedugo nakon što sam čitao 'Crveni smijeh', otputovao sam u Sarajevo. Rado sam tih godina išao u Sarajevo, spavao bih kod AMELE i GORANA SIMIĆA, a dosta vremena provodio u kafanama. Sarajevo je bilo grad iz čijih se kafana čula pjesma, bilo je suprotnost Ljubljani, gdje sam za vrijeme služenja vojske vidio da je u mnogim kafanama na zidu stajala zabrana pjevanja. *Petje ni dovoljeno!* Iako nisam bio raspjevan u kafani, volio sam Sarajevo zbog te opuštenosti. I jednoga dana među danima, dok je veliko društvo bilo za stolom u klubu Svjetlosti, koji se među književnicima zvao Klub književnika, moglo je biti malo iza podneva, naišla je djevojka koja je unijela zamuklost za stolom od barem osam lica. Tu je bio DARIO DŽAMONJA, pa STEVO TONTIĆ, bio je SPASOJE ČUZULAN. Takvu bi pojavu društvo sklonu nesvakodnevnom izražavanju znalo zvati *otorinolaringologija*, to jest pretvaranje čovjeka u uho, grlo nos, a kad bi zvalo *oftalmologija*, značila bi buljavost. Daco Džamonja, vidjevši moju zatečenost, rekao je: 'Gudževiću, ovo je ušla naša girl from Ipanema!' ABDULAH SIDRAN, do koga sam sjedio, u pola glasa mi je rekao: 'Kaća Čelan, divota naše glume, dramaturgije i prevodenja, i svašta nešta još! A vidi molim te: ona prevodi i sa jezika Varšavskog pakta, a i sa onih NATO pakta!' Oni su je svi poznavali, ja nisam. Tu sam sebe u sebi upitao: ova ljepota je prevela ono, one strahote 'Crvenog smijeha'? Prevoditeljica je sjela sa svojim društvom za jedan od stolova dalje. Odande se nije moglo čuti ni šta govori ni šta sluša, jer se naše društvo vratilo svojim tonovima.

Onda mi je tri godine kasnije došla u ruke knjiga 'Heimatbuch', 'Zavičajna knjiga'. Ponio sam je bio i u Luzern, nosio je i po Italiji. Skoro kvadratna, osamdesetak stranica, dva dijela, dvadeset i dva prizora prvi dio, drugi samo jedan, sa šest poddijelova. (Ekavica. Tu me autorica dodatno kupila i potkupila: jer sam i sam ekavac i ijekavac.) Dramaturški, neko bi to zvao činovi, mogli bi biti, ali su i nešto poviše toga, svaki ima naslov, sve nešto drukčije od onoga na što smo navikli čitajući drame, a opet drama, totalno i nepovratno drama. *Dramatis personae*, na pune četiri stra-

Dvorište Antona Kamerera u Parabuću 1961, koje Kaća Čelan zove 'Nojeva barka'. Anton Kamerer stoji drugi s lijeve, Kaća Čelan je djevojčica koju grli Inge, a kuma Eva Kamerer stoji između djevojčica sestara Kaće i Soke. U lijevom uglu je u sliku umetnuta, neumjereno uvećana, posuda za šećer donesena iz Njemačke u Vojvodinu u 18. stoljeću

nice, a na broju ih je ukupno 20. A stvar se odigrava na sjeveru Bačke, u logoru za folksojčere Gakovo. Godina je 1946, logoraši su bački Nijemci, hiljade, mnogi iz Parabuća. U logorskoj stvarnosti dešava se i erotski izgred između komandanta DRAGIŠE PAVLOVIĆA i ROZE DRACH, njemu je 41, njoj 16 godina. U 21. prizoru komandant logora Dragiša čita dug i sablastan spisak Nijemaca umrlih u logoru Gakovo. Nekoliko puta sam 'Heimatbuch' slušao kao radio dramu, na pozornici ga još nisam vidio, bio sam uvijek daleko kad je igran. A postavljen je nekoliko puta. Najprije je igran u Subotici 1988, režirao ga je DUŠAN JOVANOVIĆ, sin vojvodanske Njemice, Kaća Čelan za tu režiju kaže da je bila raskošna. BOGDAN DIKLIĆ, koji je igrao Adama Schmidta, doveo je na predstavu kompletan prvi tim košarkaša Partizana, igrači posjedali u prvi red, pa je, zbog njihove visine, onima iz drugog i trećeg bilo teže da vide pozornicu. Drugi put je u Bačku predstava došla tek 2015, u Somboru, blizu Gakova. Na tu predstavu je došla i EMMASTOJANOVIĆ, rođena TRAUT, žena koja je Kaća Čelan pri rođenju svezala pupak. Igran je i onih godina kad je napisan, no, sve u svemu, uz javno prešućivanje stvari oko kojih je tekst nastao. To je tema za druge prilike, za ovu nije.

ZA ovu priliku neka bude rečeno ovo: Kaća Čelan je svoju 'Zavičajnu knjigu' napisala za vrijeme jugoslavenskog socijalizma, a ne poslije. Ona nije, kao mnoštvo jugoslavenskih literata, naknadno dobilo *napast pameti*, pa propisalo o onome što se procijenilo da će biti po volji literarnom i političkom Zapadu, te pogađati i ispunjavati hipotetički stvarne i nestvarne želje te imaginarne zajednice.

Ima još. Kaća Čelan nije živjela konformističkim životom, pa promijenila na sebi glavu kad se promijenila kapa na policajcima. Ništa od toga, Kaća Čelan piše o onome što je odredilo njen život, o sudbini Nijemaca u Bačkoj, a neki od njih su odredili i njen život. Ona je rođena i rasla među Nijemcima u Parabuću, danas Ratkovu. Jedan je dunavski Švaba, doktor METZGER, Kaćinu majku izliječio od neplodnosti, da se to nije desilo, ne bi bilo Kaće Čelan. Glavni lik drame Adam Schmidt ima ime po Adamu Berenzu, jedinstvenom čovjeku, koji je u Apatinu punih devet godina, sve do 1944. kad su ga gestapovci uhapsili izdavao antifašistički list Die Donau. Toga je svećenika i izdavača slušao i bio mu vatren pristalica ANTON KAMERER, koji je autorici poslužio za model glavnog lika drame, dakle

Adama Schmidta. Anton Kamerer bio je kum Kaćin, na fotografiji je drugi s lijeve na desno. Lijevo od Kaće, koju grli INGE, stoji Kaćina kuma EVA KAMERER. Druga djevojčica na slici je Kaćina sestra SOKA. KATHARINA DAPPER je bila prva dadilja Kaći Čelan. Njen poklon, zemljanu posudu za šećer, koja od 18. stoljeća ide iz ruke u ruku, Kaća nosi svuda sa sobom. To je ovaj predmet, naknadno ubačen u sliku. Sad je u Kaliforniji na Pacifiku, u gradu Santa Barbara.

Kaću Čelan je rat pratio ne samo u prevođenju i pisanju, nego i u stvarnom životu. Rat će je prinuditi i da zajedno s mužem SENJOM TANOVIĆEM i kćerkom TAJNOM TANOVIĆ, napusti Sarajevo i krene u široki i tijesni svijet. Preko Slovenije će se nastaniti u Njemačkoj, gdje će nastaviti svoj teatarski život. Na tom putu će uz nju stalno biti 'Heimatbuch'. On će biti dopisivan, dopunjavan, godine 1995. će biti nagrađen nagradom na anonimnom raspisu za najbolju dramski tekst Njemačke, a sljedeće godine će ga autorica sama postaviti na sceni teatra u Dürenu. Za taj poduhvat ona će uzeti glumce iz svoje glumačke akademije po imenu 'Čelan Schauspielschule auf Schloss Burgau'. Napisala mi je, jer sam je molio da mi o tome piše, da tu predstavu pamti po tome što je naturščiku KARSTENU RÖLLU, koji je za potrebe tumačenja uloge JOHANNA DRACHA naučio i da hekla, svečano uručila diplomu svoje škole glume. Godinu dana nakon toga predstava će biti izvedena na pozornici Schauspielhaus u Bonnu.

I tako dalje. Kaća Čelan će započeti i pisanje filmskog scenarija na temu uloge Dunavskih Švaba u njenom životu. To će, napisala mi je, učiniti sljedeće godine, kad se, kako veli, obrela u Brooklynu gde počinje s pisanjem treće, filmske verzije. Time 'polako zatvaram vrata koja vode u teatar. Definitivno i simbolično ću ih zatvoriti u Los Angelesu gde se selim 2012. godine, režijom FASSBINDEROVOG komada 'Krv na mačkinom vratu' kao predstavu o filmu, kojom se i sam autor rastao od teatra.'

Da je aleksandrijski pjesnik PALADA među nama, rekao bi da je kod Kaće Čelan život zaista gluma i teatar. Nastavlja se. ■

Najveći epičar jugoslavenskog filma

U početku slavljn kao prvo ime jugoslavenske kinematografije, a s vremenom i kritiziran zbog oscilirajuće kvalitete opusa, Veljko Bulajić ostat će zapamćen po svojim visokokvalitetnim ranim radovima i po fenomenu 'Bitke na Neretvi', 'filma većeg od filma'

DRŽAVNI režiser formulacija je koja se često vezala uz VELJKA BULAJIĆA, i premda je u njoj bilo istine, nepravdno je zasjenjivala činjenicu da je riječ o međunarodno najistaknutijem jugoslavenskom autoru igranih filmova do pojave i afirmacije EMIRA KUSTURICE, filmašu s kojim se u njegovo zlatno doba po internacionalnim uspjesima mogao mjeriti tek ALEKSANDAR PETROVIĆ. Bulajić je jedini jugoslavenski režiser koji je studirao na jednoj od najstarijih i najslavnijih svjetskih filmskih škola, Centro Sperimentale u Rimu, uz FRANCEA ŠTIGLICA jedini je čiji je debitantski dugometražni film ('Vlak bez voznog reda', 1959.) prikazan u glavnom programu najprestižnijeg svjetskog festivala u Cannesu, jedini je koji je dva puta (1969. i 1980.) bio član glavnog žirija tog festivala (u postjugoslavenskom razdoblju to će ponoviti Kusturica), jedini kojem je scenarij napisao svjetski slavni scenarist (jedan od očeva' neorealizma, CESARE ZAVATTINI, za film 'Rat'), prvi i do Kusturice jedini čija su prva dva filma bila nominirana za dvije najvažnije svjetske festivalske nagrade ('Vlak bez voznog reda' za Zlatnu palmu u Cannesu, 'Rat' za Zlatnog lava u Veneciji), uz Štiglica, Petrovića i Kusturicu jedini čiji je igrani film ('Bitka na Neretvi') nominiran za Oscara i jedini čije je ostvarenje dobilo nagradu za najbolji dokumentarni film u Veneciji ('Skoplje '63'). Uz sva ta priznanja, njegovi su najkomercijalniji filmovi imali masovnu svjetsku gledanost – 'Kozara' je otkupljena za prikazivanje u više od 90 zemalja, a 'Bitka na Neretvi' za gotovo sve zemlje svijeta. Paralelno s o(t)pisivanjem Bulajića kao državnog režisera išao je, od 1970-ih nadalje, nalet mladih kritičara na njega kao kreativno inferiornog autora, za što je svojim kvalitativno problematičnim filmovima 70-ih i 80-ih dao podosta argumenata, međutim pri tome se zaboravljalo prvo i najbolje njegovo razdoblje s nekoliko antologijskih radova.

Daleko efektivnije nego što je to godinu prije učinio slavni talijanski filmaš GIUSEPPE DE SANTIS gostujući u jugoslavenskoj kinematografiji 'Cestom dugom godinu dana' (prva jugoslavenska nominacija za Oscara), mladi je crnogorski režiser stacioniran u Zagrebu u svom debiju 'Vlak bez voznog reda' primijenio principe neorealizma, kompetentno posegnuvši za složenom mozaičnom na-

racijom s mnoštvom ekspresivnih likova i perspektiva. Sposobnost da se kolektivitet (poslijeratni iseljenici iz pasivnih ruralnih krajeva u plodnu Slavoniju) prezentira kroz niz živopisnih individualnih karaktera impresionirala je izbornike kanskog festivala, dok je na Pulskom festivalu film osvojio glavne nagrade žirija i publike, a čak i u vrijeme koje njegovu tvorcu nije bilo naklonjeno, ranih 80-ih, u velikoj anketi Televizije Beograd uvršten je na visoko šesto mjesto liste 30 najboljih jugoslavenskih filmova svih vremena. Bulajić je 1961. polučio svojevrsni blizanački uradak 'Uzavreli grad', s tom razlikom da je ambijentacija urbana i industrijska (Zenica), a mozaična dramaturgija još zrelija i intenzivnija, karakteri još izražajni, a neki elementi (npr. lik prostitutke u maestralnoj izvedbi OLIVERE MARKOVIĆ) navješćuju znameniti crni talas koji će domaću kinematografiju zapljusnuti koju godinu kasnije. Iako je u Puli dobio nagrade za najbolji film i scenarij, 'Uzavreli grad' desetljećima je bio zaboravljen, da bi tek u 21. stoljeću, nakon velike retrospektive jugoslavenskog filma u znalačkom izboru SERGIJA GERMANIJA GRMEKA, bio prepoznat kao klasik, a po mnogima i najbolje ostvarenje Bulajićeve opusa. Između ta dva filma agilni je autor uspio 1960. snimiti spomenuti 'Rat' po Zavattinijevom scenariju, neobično humanističko ostvarenje o izbijanju atomskog

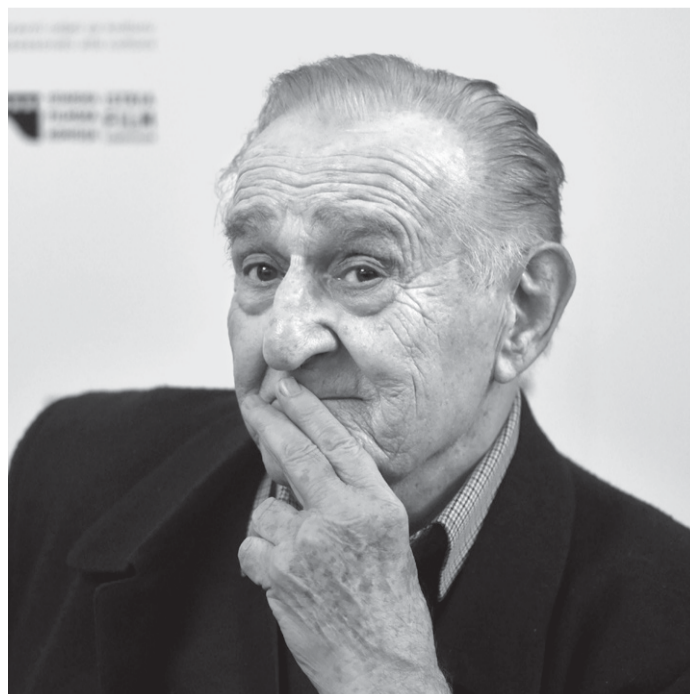
rata neočekivano obojeno povećom dozom humora, a i s malo erotike čiji je nosilac bila Poljakinja EWA KRZYZEWSKA, sekundirajući tadašnjoj glumačkoj zvijezdi ANTUNU VRDOLJAKU u središnjoj ulozi.

Prva tri Bulajićeve duga igrana filma došla su dvije Velike zlatne arene u Puli za najbolji film, jednu Zlatnu za najbolju režiju, jednu Zlatnu za najbolji scenarij i jednu Srebrnu za drugi najbolji film, a pritom su prva dva ušla u glavne programe Cannes i Venecije, pa je 1961., u dobi od 33 godine, elokventni režiser *de facto* postao prvo ime jugoslavenske kinematografije. To mu je omogućilo da 1962. realizira svoj produkcijski, ali i kreativno najambiciozniji rad do tada, te i *de iure* postane vodeći jugoslavenski sineast – zanimljivo, iste one godine kad će njegov crnogorsko-zagrebački 'zemljak' DUŠAN VUKOTIĆ Jugoslaviji donijeti njezina jedinog Oscara, ali u sferi animiranog filma. Dok je Vukotić svoj genij 'Surogatom' doveo do vrhunca, Bulajić – koji, za razliku od Vukotića, genij nije bio, ali talenta je itekako imao – vrhunac je dosegao 'Kozarom'. Bio je to prvi i daleko najbolji jugoslavenski partizanski spektakl, ostvarenje čiji je ritam stvaran izmjenom mizanscenski fascinantnih duljih, mobilnih višeplanskih kadrova u (polu)totalu te onih kraćih statičnih, dinamikom humornog i tragičnog, općeg/kolektivnog i pojedinačnog, film natopljen

emocijama i s nizom antologijskih prizora; posebno se pamte onaj kad beba lišćem pokriva ubijenu majku (OLIVERA MARKOVIĆ), te onaj kad otac (BATA ŽIVOJINOVIĆ), držeći istu bebicu u jednoj ruci i pokrivajući joj usta da ne plače, dlanom druge pokušava zaustaviti zabadajuću žicu kojom njemački vojnik traga za partizanskim zemunicama. 'Kozara' je raritetnu premijeru imala u Louvreu i dobila drugu nagradu na prestižnom festivalu u Moskvi, ali važnija je činjenica da je riječ o izuzetnom ostvarenju, nesumnjivo jednom od boljih ratnih filmova u povijesti tog žanra.

Nakon 'Kozare' Bulajić je snimio spomenuti dokumentarac 'Skoplje '63.', vrijedno djelo o katastrofalnom potresu, gdje je posegnuo za metafilmskim elementima uključujući pronađene snimke (*found footage*) stranog bračnog para poginulog u Skoplju, što predstavlja emotivni vrhunac filma. U tom trenutku nitko nije znao da je to posljednji umjetnički relevantan Bulajićev rad. Uslijedit će 1966. 'Pogled u zjenu sunca', neuvjerljiv pokušaj priključenja moćnoj struji modernističkog naturalizma jugoslavenske kinematografije, te 1969. slavna 'Bitka na Neretvi', nemuš narativ s ponešto scena koje su ušle u legendu (ranjeničko pjevanje pjesme 'Padaj silo i nepravdo', pogibija Novakove desetine kod stećaka), ali i daleko najveći komercijalni uspjeh u povijesti jugoslavenskih pokretnih slika. Ostatak Bulajićeve opusa kvalitetom je vrlo manjkav; možda najsolidnija u njemu je 'Obećana zemlja' (1986.), 'nastavak' 'Vlaka bez voznog reda' s rašomonskim elementima, a nesvakidašnjom bizarnošću na rubu i preko ruba *trash*a izdvaja se povijesna fantazija 'Čovjek kojeg treba ubiti' (1979.), prvi jugoslavenski film sa žensko-ženskim ljuubljenjem jezicima. U nezavisnoj Hrvatskoj Bulajić je uspio realizirati tek još jedan mlak igrani film, 'Libertas' (2006.) o MARINU DRŽIĆU, te solidan dokumentarac 'Mjesto sjećanja: Vukovar' (2015.). Posljednji mu je film, ratni igrani 'Bijeg do mora', čija je radna verzija dovršena 2019., ostao javno neprikazan zbog neispunjavanja financijskih obaveza.

Oscilirajućeg opusa, najveći epičar i najpopularniji režiser jugoslavenske kinematografije ostat će zapamćen po svojim visokokvalitetnim ranim radovima i, dakako, po fenomenu 'Bitke na Neretvi', 'filma većeg od filma'. ■

Bulajićeve su najkomercijalniji filmovi imali masovnu svjetsku gledanost (Foto: Duško Marušić/PIXSELL)

NENAD PUHOVSKI Festival je 'safe place' bez plakata i skupova

Za razliku od prošle dvije godine kada su dominirale teme kao što je rat u Ukrajini, korona itd., na ovom festivalu se ne može govoriti o jednom fokusu. Draga mi je činjenica da se dokumentarac vraća osobnom autorskom, pa i obiteljskom istraživanju

Pred nama je jubilarno, 20. izdanje ZagrebDoxa, međunarodnog festivala dokumentarnog filma. Što se u ovih 20 godina promijenilo, što se tiče festivala i što se tiče dokumentaristike u svijetu i kod nas? To je pitanje o kojem puno razmišljam u zadnje vrijeme. Promijenilo se užasno puno toga – promijenili su se dokumentarni filmovi, promijenio se odnos prema dokumentarnom filmu i promijenilo se dosta toga oko festivala, ne uvijek nabolje po mom mišljenju. S jedne strane, produkcija dokumentarnih filmova je ogromna zato što svatko tko ima telefon misli da može biti autor jer stavlja svoje stvari na TikTok. Tako da smo ove godine kao relativno mali festival u evropskim, a pogotovo svjetskim razmjerima, dobili 1.695 prijava. S druge strane, dokumentarizam je postao biznis u svim svojim segmentima: produkciji, distribuciji, festivalima i prikazivanju. Postao je dio filmske 'industrije', što je u nekim stvarima dobro, a u nekima nije zato što je dokumentarni film specifični oblik izražavanja gdje ne možete, kao u igranom filmu, sve predvidjeti. Također, dokumentarci su krenuli u financiranje po principu pravog liberalnog kapitalizma; ljudi troše godinu, dvije, tri da bi skupili sredstva i išli na radionice, umjesto da snimaju filmove, tako da često kad je proces prikupljanja sredstava i rada na višestrukim verzijama projekta nakon dvije-tri godine gotov, teme više nema ili su se autori iscrpili. Čini mi se da je dokumentarni film djelomice izgubio jednostavnost, autentičnost i svježinu te postao posao, što ima svoju logiku, ali mi se osobno previše ne sviđa. Kad su u pitanju festivali, oni su narasli preko svake mjere, u broju filmova, ali i veličini. Znam da sam nakon drugog izdanja ZagrebDoxa rekao da nam je granica sto filmova i da tu nećemo puno rasti, jer znam da je rast opasna stvar. Kad je počela korona imali smo osamdesetak, u najboljim godinama imali smo ih 115, ali smo ostali na stotinjak filmova kao maksimum koji možemo 'hendlati'. Festivali su niknuli svugdje, a stvari dodatno komplicira ideja da film mora imati hrvatsku ili evropsku premijeru na ovom ili onom festivalu. Meni je važno da publika vidi film, a da li će kritičari ili neki sales agenti vidjeti film na ovom ili onom festivalu čini mi se manje važno. Sve

se dodatno zakompliciralo, pogotovo u vrijeme korone kad nitko nije toliko zaradio kao streaming servisi jer su ljudi ostajali kod kuće i gledali filmove. Uz to, ti servisi otežavaju posao festivalima koji se moraju dovijati da dobiju film prije njih, što postaje komplicirano i sve skuplje. Na prvom ZagrebDoxu platili smo pet-šest prava na prikazivanje, a danas ne samo da ljudi traže i do 1.500 eura za jedno prikazivanje filma, nego su smislili i *digital delivery* – dignu film na server, a *skidanje* košta dodatnih 150 eura. No, kao čovjek koji je filmski odrastao u kinu, čvrsto vjerujem u njegovu čaroliju i ono najvažnije – druženje s drugim gledateljima!

Koliko su dokumentarni filmovi postali popularniji?

Na početku ovogodišnjeg festivala prikazat ćemo sedmominitni film o našem prvom festivalu koji smo otvorili 'Bijelim dijamantom' WERNERA HERZOGA i to je bio prvi put da se dokumentarac prikazuje u HD formatu. Time smo htjeli reći da je dokumentarni film jedinstveno autorsko djelo, a ne standardna visokosofisticirana serijska produkcija. Dakle autorski izraz kod kojeg nakon pet minuta, ne gledajući špicu, znamo da je to Herzog. Kroz 20 godina navikli smo publiku da postoji autorski dokumentarni film i to je naša glavna misija. I dalje se kod nas na TV-u, osim u nekim terminima kasno uvečer ili subotu popodne, takvi filmovi ne prikazuju. Prikazu-

ju se filmovi o pustinjama, kraljici NEFERTITI, svemu gdje je bitan neki sadržaj, ali nemate pojma tko je film napravio. To sam mogao biti ja, vi ili netko treći.

Budući da su od pristiglih 1.695 filmova odabrana 102, svjedoči li to o odličnoj produkciji ili i o većem samopouzdanju autora?

Te brojke prije svega govore da živimo u vrijeme kad jako puno ljudi ima pristup tehnologiji i često misle za sebe da imaju nešto originalno. Ali to što imaš olovku ne znači da si pisac. Probiti se kroz toliku količinu filmova nije bilo lako, iako nas je bilo desetero u selektorskom timu: na prva dva festivala to sam radio sam jer je bilo oko 150-200 filmova koje čovjek pogleda kroz tri mjeseca. Danas je već kod studenata često prisutna ideja uspjeha, festivala, crvenih tepiha, nagrada... Utisak je da sve oko filma postaje važnije od samog filma: Živimo u vremenima razvijene tehnologije, tercijarnih djelatnosti i slobodnog vremena, što nužno ne rezultira boljim filmovima jer broj kvalitetnih filmova ostaje više-manje isti. No to ne znači da nema sjajnih, inovativnih, hrabrih dokumentaraca. Dapače! Samo, malo ih je teže pronaći u silnoj ponudi.

Koje su, osim novih naslova i novouvedenog izvršnog direktora, karakteristike ovogodišnjeg izdanja ZagrebDoxa?

Za razliku od prošle dvije godine kada su dominirale teme kao što je rat u Ukrajini, korona itd., na ovom festivalu se ne može govoriti o jednom fokusu. Draga mi je činjenica da se dokumentarac vraća osobnom autorskom, pa i obiteljskom istraživanju. Sviđa mi se kopanje po vlastitoj nutринi i po problemima obitelji, a tu ima vrlo interesantnih stvari. Rekao bih da se 40 posto filmova bavi vrlo intimnim i osobnim problemima, kao da je autorima pomalo dosta velikih svjetskih tema jer shvaćaju da dokumentarni film ima ograničenu moć i djelovanje. Filmovi mogu upozoriti i to je sve. Rat u Ukrajini bez obzira na 50 sjajnih filmova traje i dalje i neće se zaustaviti zbog dobrog filma. Ne bih rekao da su autori razočarani, ali mislim da ponovo dolazimo u situaciju da su svjesni svojih objektivnih dosega. Normalno je da čovjek s 18 ili 25 godina misli da filmom može promijeniti svijet i to je OK, ali zrela kinematografija mora znati gdje joj je mjesto u svjetskim razmjerima, kao što se igrani film danas u 90 posto slučajeva pretvara u zabavu, tako dokumentarni film sve više postaje osobni iskaz autora. Nemam iluziju da će filmovi o Ukrajini ili Gazi nešto riješiti. Mi ih moramo i želimo prikazati, moramo na tome inzistirati, a to i radimo prikazujući niz takvih filmova, ali je važno znati reći 'mi možemo ovo, ali ne i ono'. Uostalom, bili smo prvi regionalni festival koji je ukazivao na mnoge teme – progovorili smo o ratu u Ukrajini kroz dramatičan film ALISE KOVALENKO 'Alisa in Warland' još prije desetak godina, a o gej brakovima prije dvadeset!

Kakvo je u tom smislu stanje u regionalnoj produkciji?

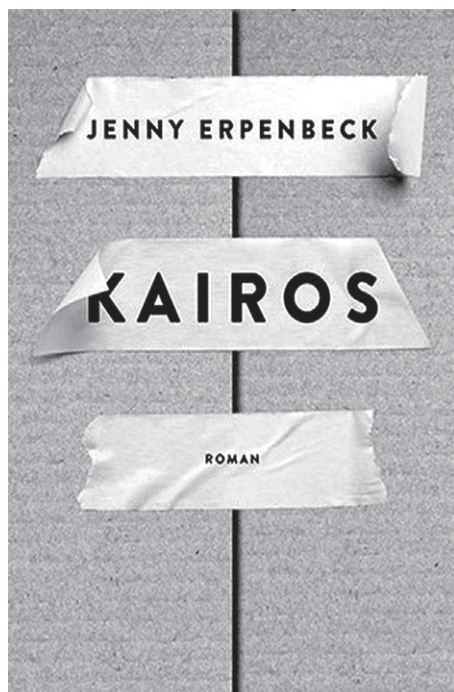
Regionalna konkurencija ove godine ima jako puno hrvatskih filmova, ali ih je svejedno malo u odnosu na prijavljene – od prijavljena 62 filma, prikazujemo ih 17 u raznim programima. Prikazujemo i četiri srpska filma, dva u natjecateljskom programu – film o YU grupi te 'Dubinu dva' u retrospektivi – zatim nešto slovenskih i dva makedonska. Regija je dakle pokrivena, ali sam svjestan da postoji mali disbalans. No to je tako ove godine. Sljedeće će vjerojatno biti drugačije.

Kako komentirate činjenicu da se uz ZagrebDox održava i 'festival demokracije'? Jeste li zbog toga odabrali film 'Nasmijana Gruzija' Luke Beradzea, koji govori o neispunjenim predizbornim obećanjima, za otvaranje?

Jedna od najtežih stvari je izabrati film otvaranja jer publika na otvaranju nije tipična festivalska publika, tako da za njih ne birate film koji je dobio nagrade u Cannesu ili Veneciji, nego nešto što je tematski interesantno. Učinilo nam se da će ovaj film biti tematski interesantan jer ima veze s izborima generalno, a ima i crnohumorni 'štih'. On je i ranije previden za prikazivanje, kao što smo i datum festivala odredili mnogo prije nego što je određen datum izbora. Premda neki misle da će zbog izbora biti nešto manje gledatelja, u stvari smo dobili još jedan neradni dan kad će ljudi više ići u kino, pa se nadamo da ćemo imati više publike. Naša je publika pametna, razborita i vjerna, a postotak manje ili više zavisit će više o vremenu nego o izborima. Ljudi su presaturirani politikom, a za festival se ne bojim. Ljudi će doći da uz film popiju kavu i popričaju s prijateljima. Mi smo *safe place* u kojem neće biti plakata ni skupova. Mi smo u ekipi festivala grupa ljudi različitih uvjerenja koja se želi prije svega baviti autorskim, a ne aktivističkim filmom, pa moramo misliti na publiku koja će u krajnjoj liniji glasati za različite liste. ■

Jenny Erpenbeck: *Kairos*

(s njemačkog prevela Ana Nemeč,
Naklada Ljevak, Zagreb, 2023.)

Vrijeme i povijest postaju
akteri romana

PIŠE Dragan Jurak

Ljubavni mnogokuti

Kandidat za jedan od romana godine, pa i desetljeća

KATHARINA kaže ocu da se zaljubila. U koga, pita otac. U Hansa, stariji je deset godina. Katharina je studentica, Hans pisac, kraj je osamdesetih, mjesto radnje Istočni Berlin; odbrojanje do pada Zida već je počelo... Nije to tako puno, komentira otac. Deset godina stariji od tebe, pojašnjava kći. Katharina je prohodala osam godina nakon podizanja Zida, Hans je prohodao još za vrijeme HITLERA. Prvi hrvatski prijevod JENNY ERPENBECK toliko je zakasnio da je, poput pokvarenog sata koji barem dvaput u danu pokazuje točno vrijeme, naposljetku stigao na vrijeme. Čekali smo prijevod romana 'Heimsuchung' (2008.), dobili smo prijevod 'Kairosa' (2021.). Trebao nam je možda i jedan od najboljih romana na njemačkom jeziku nakon SEBALDOVA 'Austerlitz', a stigao nam je roman koji se savršeno smjestio uz knjige DORE ŠUSTIĆ i ZORANA FERİĆA ('Psi' i 'Dok prelaziš rijeku'). Ovdje takozvane toksične veze, tamo sado-mazo odnos. Ovdje mlada djevojka i stariji muškarac, tamo isto, mlađe djevojke i stariji muškarci, između 20 i 35 godina razlike. Katharini je 19, Hansu 53. Ali kažu da im je zbroj godina savršen. Kada se zbroje godine rođenja dobiva se zaokruženih sto: 33 plus 67 jednako 100.

Jenny Erpenbeck (1967., Istočni Berlin) odrastala je s književnicima (tata, djed, baka) i prevoditeljima (mama), učila knjigovestvo, studirala kazalište i glazbu, režirala opere i pisala drame, pa u ranim tridesetim debitirala kao novelistica ('Geschichte vom alten Kind', 1999.). Rođena na vrhu njemačke kulture, Jenny Erpenbeck se do njega vinula. No neka vas ovo obiteljsko nasljeđivanje nacionalne kulture ne odbije. Erpenbeck je mnogo više od bogate nasljednice zemlje 'pjesnika i filozofa'. U 'Heimsuchungu' u formi 'mjestopisa' (kao suprotnosti putopisa) opisuje se prostor

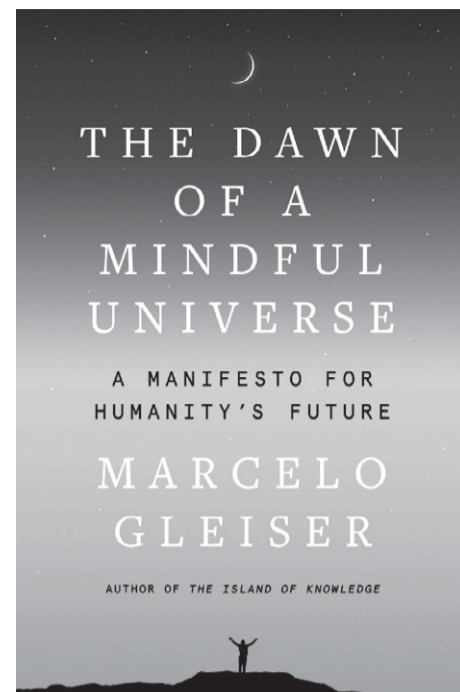
brandenburških jezera u predgrađu Berlina: od jednog vremena i jedne povijesti do ukupnog geološkog razvoja zemljine litosfere. Slojevi prošlosti ujedno su kulisa, kontekst, ali i akter romana. Jednako je i u 'Kairosu'. Mladi Hans napušta poratni Göttingen, 's njegovim netaknutim kanatnim pročeljima koja ondje stoje već petsto godina, i koja su ondje stajala i dok je postojao Auschwitz', da bi stigao 'u polomljeni Berlin, u oštećenu prijestolnicu njemačkih ubojica na čijem je svakom uglu rat i dalje bio vidljiv'. Tu otprilike počinje priča o budućoj vezi.

Uz trokut 'strasti-skandal-spektakl', uobičajen kod romana o vezama starijih muškaraca i mladih žena, 'Kairos' dodaje i trokut Istočna Njemačka-nacistička Njemačka-ujedinjena Njemačka i pritom nije tek riječ o povijesnom kontekstu 'toksične veze'. Vrijeme i povijest objašnjavaju aktere romana. I ujedno i sami postaju akteri romana. Katharina i Hans dvije su biološki i sociološki neponovljive individue, ali i djeca svog vremena. On naci-stasi Njemačke nacionalsocijalizma pa državnog socijalizma. Ona dijete letargije Istočne Njemačke u vrijeme HONECKEROVOG gerijatrijskog režima. On sado, ona mazo.

Veza Katharine i Hansa tokom godina poprima različite geometrijske oblike. Isprva ona je 'tronožac' Hans=Katherine-Hansova supruga, izražena u 'dvojakim genealogijama' Prorok=Sin Božji-Sin Djevice, ili komunizam=sovjetska vlast-elektrifikacija. Kasnije ona postaje četverokut u koji uz Hansovu ženu ulaze i Katharinini ljubavnici ('pakao je sada stabilna situacija i počiva na četirima stupovima'). A na kraju poprima oblik peterokuta i šesterokuta u kojem se uz Katharinu i Hansa nalaze i barem tri različite Njemačke. Ali da skratimo: ozbiljno velik roman. Kandidat za jedan od romana godine, i više od toga, jedan od romana desetljeća. ■

Marcelo Gleiser: *The Dawn of a Mindful Universe. A Manifesto for Humanity's Future*

(HarperOne, New York, 2023.)

Za zaštitu
svakog oblika života

PIŠE Emil Čančar

Život koji priča svoju priču

Evo još jedne knjige koja poručuje da se čovječanstvo mora promijeniti. Stigla je u vrijeme kada su se počeli množiti znanstveni radovi i pop kulturni uradci koji tematiziraju potencijalni *civilizacijski kolaps*, u toj mjeri da je sintagma prešla preko usana hollywoodskog idola TIMOTHEEJA CHALAMETA i postala dio meme kulture i internetske zabjancije.

Autor 'The Dawn of a Mindful Universe' je teorijski fizičar i astronom brazilskih korijena, profesor na Dartmouthu MARCELO GLEISER. U nas nije objavljan, iako je napisao sedam knjiga iz filozofije prirode koje su prevedene na 18 jezika. Centralna je teza njegove nove knjige da je heliocentrični model uveden kopernikanskom revolucijom čovječanstvu dao svojevrsnu *carte blanche* za pustošenje planeta na sve moguće načine, što nas je dovelo do praga egzistencijalne provalije. Spoznaja da Zemlja više nije centar svemira, već tek treći kamenčić od Sunca, lišila je ljude posebnosti koju su sebi dotad pridavali. Okom uperenim prema gore, kroz teleskop, otkrivali smo sve više solarnih sustava. Milijarde zvijezda s trilijunom potencijalnih svjetova... Što je više planeta otkriveno, to smo mi sami sebi postajali beznačajniji. Gleiser taj argument drži gotovo herezom do koje je došlo pogrešno primijenjenim induktivnim zaključivanjem. Poziva na 'sekularnu duhovnost', u skladu s kojom bi se ljudska, ali i sva druga bića, ponovo počela smatrati svetim i posebnima.

U većini teksta opisuje potragu za životom u kozmosu koja je počela nakon što je usvojen KOPERNIKOV model, opisuje astrometrijske metode i tehnike kojima se znanstvenici danas služe. Spomenimo ovdje samo projekt SETI koji traga za vanzemaljskom inteligencijom i pronalazak stjenovitih planeta sličnih Zemlji koji bi podržavali život ili pružali mogućnost kolonizacije, što predstavlja mokri san multibilijardera i tema je brojnih SF filmova i serija. Posljednje Gleiser također kritički razlaže: dosad su otkriveni mnogi takvi planeti, ali

bez naznaka života – vlada 'kozmička tišina'. Na Zemlji je život nastao pod utjecajem mnogih varijabli i slučajnosti pa su parametri poput geološke konstitucije nesobnog tijela i njegove udaljenosti od matične zvijezde tek djelić jednadžbe u nastanku života. Zgodan detalj jest da je EDWIN HUBBLE prije točno 100 godina otkrio kako je naša Mliječna staza tek jedna od milijardi galaksija, što je čovječanstvo učinilo još beznačajnijim u kolektivnoj svijesti. Baš taj argument Gleiser napada: u potrazi za životom, mi smo jedini život koji poznamo, i baš smo zbog toga posebni.

'Mi smo život sposoban pričati vlastitu priču', poetski se izražava kroz čitavu knjigu. Blagolagoljiv je, a istovremeno ne gubi znanstveni autoritet. Štoviše, kritizira stav da znanost donosi konačne odgovore. Prirodu piše s velikim 'P' i dojam je da je njome iskreno fasciniran. Prisieća se promatranja zvijezda i bauljanja kroz očevo vrt u Brazilu u dječastvu, formativnih dana koji su ga inspirirali za poziv znanstvenika i lansirali na poziciju javno angažirana intelektualca. Za svoje je djelovanje u službi čovječanstva 2019. nagrađen Templetonovom nagradom, među čijim su laureatima aktivisti kao što su JANE GOODALL i DESMOND TUTU. Zagovara integraciju tradicionalnih starosjedilačkih učenja u današnji kontekst, iako ih samo ovlaš spominje. Kroz knjigu opetovano ponavlja da su život i planet jedno, gnuša se transhumanizma i zagovara biocentrizam, 'moralno osviješteno čovječanstvo koje slavi i štiti svaki oblik života kao jedini način osiguravanja zdrave budućnosti za naš projekt civilizacije'.

Tek na kraju knjige na pet stanica iznosi svoj 'Manifest' u šest koraka. Koncizne su to ideje oblikovane u upute kojima razjašnjava sekularnu (prirodnu) duhovnost i ulogu potrošačke moći u revoluciji za koju smatra da je prijeko potrebna, ali ne zahtijeva krvoproliće. 'Promjena se već počinje osjećati, iako je još uvijek raspršena i lokalizirana', piše na posljednjim stranicama svojeg 'Manifesta'. Krajnje je vrijeme za nju. ■

PREPORUKE: MUZIKA

Alice Coltrane: *The Carnegie Hall Concert*

(Impulse!)

THE Carnegie Hall Concert' prvo je arhivsko izdanje u sklopu projekta 'The Year of Alice', kojim The John & Alice Coltrane Home i Impulse Records tijekom 2024. i 2025. obilježavaju rad te jedinstvene jazz glazbenice. U pitanju je zapis koncerta održanog 1971., samo nekoliko dana nakon izlaska njenog četvrtog albuma 'Journey in Satchidananda', jednog od fundamentalnih ostvarenja spiritual jazz, koji je objavljen malo nakon autoričinog prelaska na hinduizam. ALICE COLTRANE i višočlani bend suvereno prolaze kroz dvije kompozicije sa spomenutog albuma i dvije njenog pokojnog supruga JOHNA COLTRANE, koji je preminuo četiri godine ranije. Kroz skoro osamdeset minuta glazbe postaje vidljiva i kompozicijska i aranžerska ambicija, ali i zavidna improvizacijska sloboda.

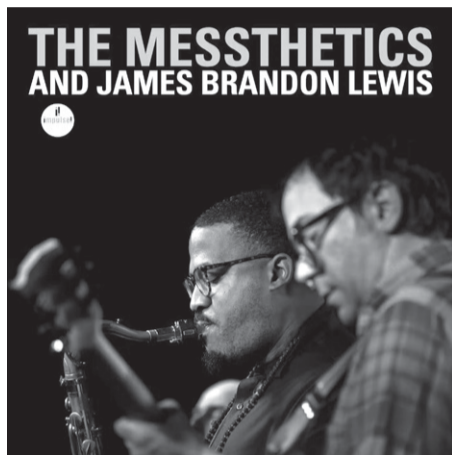
da. Alice Coltrane harfom i klavirom uspostavlja smirujuću atmosferu potpomognutu instrumentima poput harmonija i tanpure. Naleti primalnih saksofona ARCHIEJA SHEPPA i PHARAOHA SANDERSA nesmiljenim dinamizmom remete spokoj osnovnih kompozicijskih ideja, dok kontrabasisti i bubnjari stvaraju ritmički oslonac koji nosi cijelu zvučnu sliku. Obavezno slušanje za sve zainteresirane za jedinstveni, nevjerovatno ekspresivni i bogat glazbeni svijet Coltraneovih.

The Messthetics and James Brandon Lewis: *The Messthetics and James Brandon Lewis*

(Impulse!)

THE Messthetics And James Brandon Lewis' donosi pak suradnju instrumentalnog trija The Messthetics koji čine BRENDAN CANTY i JOE LALLY, ritam sekcija legendarnog post hardcore benda Fugazi, te gitarist ANTHONY PIROG sa sve prisutnijim saksofonistom JAMESOM BRANDONOM LEWISOM. Naslovnica namjerno priziva legendarna Impulsesova izdanja iz šezdesetih pa lako može sugerirati da se radi o ostvarenju koje se poziva isključivo na standarde, no The Messthetics i Lewis se ovdje bave žanrovskom kirurgijom koja spaja spomenuto nasljeđe free jazz i post bopa s kraja šezdesetih s ritmičkim i teksturalnim elementima

raznih žanrova rocka. Posebice se to odnosi na intenzivnu ritam sekciju koja podsjeća na neprežaljeni isprekidani puls Fugazija, ali i Pirogovu tehnički potkovanu, ali vrlo raznoliku gitarsku tehniku koju je teško uklopiti u kontekst *underground* rocka, pa i suvremenog jazz. S druge strane, Lewis ekspresivnom svirkom povezuje različite žanrovske i atmosferske momente, baš kao što je unazad nekoliko godina demonstrirao na izvrsnim

solo albumima i na jednako eklektičnom i eksplozivnom prošlogodišnjem albumu 'Echolocation' projekta Mendoza Hoff Revels.

Dave Harrington, Max Jaffe, Patrick Shiroishi: *Speak, Moment*

(AKP Recordings)

SPEAK, Moment', debitantski album trija koji čine gitarist DAVE HARRINGTON, bubnjar MAX JAFFE i saksofonist PATRICK SHIROISHI, snimljen je u improviziranim *sessionima* tijekom jednog popodneva, no krajnji je dojam daleko od zbrzanog ili nepromišljenog. Kroz pet podugačkih, za ovakav način rada očekivano meandrirajućih tema, glazbenici pronalaze zanimljive stilske pukotine, nalazeći nepostojeći prostor između suzdržanih okvira promišljenog europskog ECM jazz i melodijskih figura, bogate upotrebe činela i drugih perkusija koje u sjećanje prizivaju

pastoralni zvukovni jezik ambijentalne americane. Na albumu najviše fascinira upotreba praznog prostora primjerenija ambijentalnim negoli jazz ostvarenjima. Demonstrirano sviračko strpljenje urodilo je ujednačenim, evokativnim uratkom koji jednako može privući ljubitelje slobodne improvizacije, ali i zaljubljenike u radove australskog trija The Dirty Three ili neponovljivi *soundtrack* NEILA YOUNGA za JARMUSCHEV 'Dead Man'.

■ Karlo Rafaneli

Autorice programa
'Kritička dramaturgija:
odučavanje'

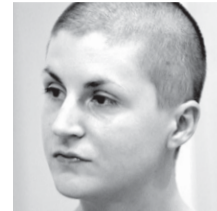
NINA GOJIĆ I HANA SIROVICA
Eksperimenti se generiraju
izvan institucija

Od 17. travnja do 3. svibnja u Zagrebu u organizaciji udruge Kurziv i Saveza scenarista i pisaca izvedbenih djela održava se treće izdanje programa 'Kritička dramaturgija' pod nazivom 'Odučavanje'. Predstavite nam ukratko njegovu temu i sadržaj.

Temom odučavanja hvatamo se ukoštac s krivo naučenim znanjem i obrascima mišljenja i ponašanja, a u ovom izdanju dajemo prostor metodologijama i principima rada koji propitkuju (i zadirkuju) čvrste autoritete. Interes razvijamo u nekoliko smjerova: zaboravljeno i zanemareno znanje, znanje marginaliziranih skupina, utjelovljeno i situirano znanje. Okosnicu našeg programa čine radne grupe, vođeni suradnički procesi za koje je potrebna prijava. U radnoj grupi pod vodstvom filozofkinje OKSANE TIMOFEJEVE odučavat ćemo se od konvencionalnih načina mišljenja o odnosu između duše i tijela te potražiti alternativne psihoantropologije u raznolikosti neljudskih svjetova. Radna grupa izvođačice, spisateljice i komičarke DENICE BOURBON pozabavit će se 'sindromom uljeza', iscrpljujućim stanjem koje je često uzrokovano klasičnom i patrijarhatom. Radna grupa plesne umjetnice i pedagoginje SILVIJE MARCHIG izvrće principe klasičnog plesnog obrazovanja i poziva sudionike ce na zajedničko istraživanje tjelesnosti kretanja i izvedbenosti tijela. U javnom dijelu programa osim voditeljica radnih grupa sudjeluju i vizualna umjetnica ANA KUZMANIĆ, istraživački tim Anomaly (BARBARA GREGOV, ANA BEDENKO, ADRIJANA GVOZDENOVIĆ, MAXIMILIAN LEHNER, DUNJA PLAZONJA) te izvođači ce DALIBOR ŠANDOR I KRÖÖT JUURAK.

Uočljiva je vesela širina formata u kojima će se odvijati diskurzivni dio programa: od *pizza partyja* do *stand-upa*. Zbog čega je važna takva vrsta razigranosti?

'Kritičku dramaturgiju' pokrenule smo s namjerom da povežemo inače odvojene teorijske, umjetničke i kritičarske prakse, kojima je zajedničko kritičko promišljanje

Nina Gojić, SPID (Foto: Luka Pešun)

Hana Sirovica, Kurziv (Foto: Luka Pešun)

konteksta u kojem nastaju. Zato nam je važno nuditi različite formate učenja i razmjene, od intenzivnijeg rada u radnim grupama, do šarolikog javnog programa. Razigranost nam je važna jer želimo da program bude pristupačan što različitim publikama i jer vjerujemo da formati koji ne prezaju od autoironije itekako doprinose tome da odučavanje ne samo tematiziramo nego i izravno prakticiramo. U općenitom nedostatku gostovanja izvedbenih radova iz inozemstva na lokalnoj sceni, ove godine uspjele smo dovesti čak tri izvedbena rada: osim prošlogodišnjeg gosta šće Krööt Juurak, posebno nam je drago što ove godine po prvi put u Hrvatskoj gostuju 'kraljica *queer* Beča' Denice Bourbon, koja će izvesti *stand-up* 'PRUDE' i Dalibor Šandor iz inkluzivne skupine Per.Art, koja u Novom Sadu djeluje već 25 godina.

Program neizbježno reflektira stanje u obrazovnim i kulturnim institucijama – u kojoj mjeri su one otvorene za takvo 'rastvaranje' prijenosa znanja?

Naše organizacije, Kurziv i SPID, posvećene su generiranju praksi i pristupa kakvi u institucionalnom okviru izostaju. Općenito nam se čini da se eksperimenti generiraju izvan institucija, a njihova propusnost novim i različitim pristupima varira i ovisi o pojedinoj instituciji.

■ Lujo Parežanin

KVADRAT

Savez udruga Klubtura, koji okuplja aktere u nezavisnoj kulturi, objavio je predizborne zahtjeve 'Za javnu kulturu dostupnu svima'. Lista uključuje veći budžet, transparentno upravljanje i bolja radna prava u kulturi – ukratko, 'prestanak sustavnog uništavanja javne kulture koje je posljednjih 8 godina provodilo Ministarstvo kulture i medija RH'.

■ L.P.

Poziv na hitnu promjenu – Savez udruga Klubtura (Foto: clubture.org)

Dokumentarci kakvi bi trebali biti

CPH:DOX je festival koji ne bježi od političke angažiranosti, pa ni 'škakljivih' i kontroverznih tema. Prikazani filmovi jasno su ideološki obojani, u pozitivnom smislu – ne boje se zauzeti stranu, a istovremeno su daleko od bilo kakve propagande

KOPENHAŠKI CPH:DOX jedan je od najvećih festivala dokumentarnog filma na svijetu. Na ovogodišnjem izdanju, koje je održano od 13. do 24. ožujka, prikazano je više od 200 filmova, od kojih je 84 bilo svjetskih premijera, a ovogodišnje tematske sekcije bile su posvećene politici tijela te geopolitici i sporovima oko teritorija. CPH:DOX zastupa stajalište da bi filmski festival trebao biti kulturna manifestacija koja se fokusira na najvažnija pitanja i probleme našeg vremena.

Film koji intrigira svojom temom je 'Daughter of Genghis' KRISTOFFERA JUELA POLULSENA i CHRISTIANA ALSA o 33-godišnjoj GEREL BYAMBI, samohranoj majci, šamanki, vodi nacionalističke, isključivo ženske 'feminističke' bande koja se bori za rasno čistu Mongoliju (!). Misija im je zaštititi Mongolke od 'prodaje tijela strancima', uglavnom Kinezima, koji drže bordele, rudnike i 'sve uništavaju'. Gerelina organizacija zove se Bijela svastika, s tim da tvrde da je svastika drevni mongolski simbol i da u ovom slučaju nema veze s nacizmom, što im je pomalo teško povjerovati s obzirom na to da im je službena misija zaštititi mongolsku krvnu liniju i održati je 'čistom'. Praksa im se sastoji u tome da lociraju bordele, upadaju u njih, maltretiraju radnice i zovu policiju. Kako se sama protagonistkinja sve više refokusira na osobne i obiteljske probleme, a sve manje na aktivizam, tako i film u drugoj polovici više prikazuje njezino preživljavanje u bijednim uvjetima, nego akcije i političke diskusije.

Film 'The Flats' redateljice ALESSANDRE CELESJE, dobitnik glavne nagrade DOX:AWARD, također u prvi plan stavlja političku dimenziju i studiju ideologije – dok je u slučaju 'Daughter of Genghis' to unikatan prikaz nekoherentnog, suludog i apsurdnog mongolskog naci-pseudofeminizma, 'The Flats' se bavi sjevernoirskim republikanizmom. Socijalna tematika u slučaju prvog filma ispala je donekle kao 'opće mjesto' – pomalo prespora i nedorečena priča o siromaštvu i svakodnevnom preživljavanju – dok je kod 'The Flats' puno bolje i organskije integrirana u film. Priča je to o republikanskoj enklavi New Lodge u Belfastu, o jednom od onih turobnih brutalističkih socijalnih stambenih naselja gdje su dilanje drogom, oružje i obiteljsko nasilje dio svakodnevnog života i gdje svi sanjaju o bijegu. Hodnike oronulih nebodera kao da još opsjedaju duhovi tridesetogodišnjeg konflikta između lojalista i republikanaca, takozvanih *The Troubles* ('Nevolje'), koje su službeno okončane 1998. nakon što je ubijeno 3.500 ljudi. Upoznajemo JOEA, republikanskog aktivista koji citira svog heroja BOBBYJA SANDSA: 'naša osveta bit će smijeh naše djece'. Bobby Sands bio je 'lijevi nacionalist' i socijalist, a tragove takvih pomalo neočekivanih saveza i fuzija između različitih političkih opcija, simpatija i ideologija pronalazimo svuda po kvartu: miješaju se nacionalistički i ljevičarski grafiti, murali CHE GUEVARE stoje tik do katoličkog svetišta u kojem se moli krunica, bakica nosi 'palestinku'... Svi su protagonisti odgajani u duhu irskog republikanizma i specifičnog mitosa, s pričama o otporu, prosvjedima, štrajkovima glađu i mučenju.

Joe pripada generaciji sredovječnih sjevernoirskih muškaraca iz radničke klase koji su pogođeni samoubojstvima, drogama i alkoholom te 'boli o kojoj se ne govori', koju nose iz djetinjstva. Najsnažniji trenuci u filmu su oni emotivni, gdje se Joe otvara i konačno progovara o patnji koju nosi u sebi, o obiteljskim tragedijama i gubicima. Kao devetogodišnjak prvi put u neredima baca plinsku bombu, a s deset godina ostaje bez strica, kojega ubijaju lojalisti. Glavnu filmičnu razgovori između likova, poglavito između Joea i psihologinje, a oni su povremeno prošarani snimkama povijesnih vijesti, vinjetama iz svakodnevnih života stanovnika, i kratkim 'blic' scenama koje u stilu dokudrame rekreiraju i uprizoruju Joeova sjećanja iz djetinjstva. Film ne samo tematikom nego i estetikom podsjeća na najbolje od britanskog socijalnog realizma i remek-djela KENA LOACHA i MIKEA LEIGHA.

CPH:DOX je eksplicitno fokusiran na 'goruće' suvremene probleme, tako da je ovogodišnje izdanje ponudilo čak sedam filmova o Izraelu i Palestini, od kojih ćemo ovdje spomenuti dva. 'Israelism' u režiji dvojca ERIN AXELMAN i SAM EILERTSEN izrazito je relevantan film za razumijevanje trenutne situacije u Izraelu i Gazi koji progovara o židovskom identitetu i hrabrosti mladih propalestinskih židovskih aktivista. Dvoje mladih američkih Židova, SIMONE i EITAN, odgojeni su da bezuvjetno vole, brane i zagovaraju Izrael. Eitan se pridružuje izraelskoj vojsci, a Simone promovira Izrael po sveučilišnim kampusima u Americi kao dio izrazito aktivne i dobro organizirane proizraelske zajednice. Međutim, kada otputuju u Izrael i Palestinu i svjedoče situaciji na terenu i represiji i nasilju nad Palestincima, nešto se u njima slama. Susreću Palestince, koje su prethodno potpuno dehumanizirali i zamisljali uglavnom kao krvoločne antisemite i teroriste, i prvi put ih vide kao ljudska bića. Pridružuju se pokretu mladih američkih Židova koji se solidariziraju s Palestincima i protiv izraelskom militarizmu. Simone i Eitan nikada nisu diskutirali o Palestincima u školi, a Izrael im je bio predstavljen kao da je bio, prije svoga utemeljenja, nenaseljena prazna pustoš (česta floskula: 'zemlja bez ljudi za ljude bez zemlje'). Ideologija koja se promovira po mnogim židovskim školama

nalikuje onoj 'krvi i tla' ('čitava zemlja je samo naša'). Studenti ponavljaju propagandu o 'jedinom slobodnom i demokratskom mjestu na Bliskom istoku'. Židovski aktivisti unatoč svim treninzima i seminarima nisu znali ništa o problemu okupacije dok ih snjime nisu suočili propalestinski studenti u debati. Film prikazuje generacijski sukob u američkoj židovskoj zajednici: sve više mladih Židova dovodi u pitanje narative i vrijednosti u kojima ih je odgajala 'stara garda' – rabini u sinagogama i učitelji hebrejskog. Postavlja se pitanje je li moguće razdvojiti Izrael i judaizam i je li Izrael doista središnji i fundamentalni dio židovskog identiteta.

'There was nothing here before' YVANNA YAGCHIJA ima više mikroskopski, osobni pristup tematici. Yvann je rođen i odrastao u Ženevi, majka mu je izbjeglica iz Palestine, a najbolji prijatelj iz djetinjstva se kasnije, u potrazi za svojim židovskim korijenima, seli u izraelsku koloniju na palestinskoj zemlji. U želji da razumije prijatelja i njegov 'svijet', Yvann mu dolazi u posjetu i pronalazi ga u koloniji kako živi s ove stranu žice, tik do palestinskog izbjegličkog kampa, ravnodušan, u konstantnom poricanju. Prijatelj se ubrzo zbog političkih nesuglasica i Yvannove 'pristranosti' povlači iz projekta, tako da redatelj nije dobio dozvolu za snimanje razgovora koji se zato samo prepričavaju, lice prijatelja je precrtano, ne čujemo mu glas... Kako ne bi odustao od projekta, refokusira se na povijest vlastite obitelji i njihove veze s Palestinom, intervjuira svoju majku i rođaka. Cijelo vrijeme zapravo se obraća prijatelju, a kroz film se provlači pitanje može li prijateljstvo preživjeti, čak i uz fundamentalne ideološke nesuglasice ('za tebe, prije utemeljenja Izraela nije postojalo ništa') i prijateljevu direktnu impliciranost u represiju i aparthejd kojima je podvrgnut Yvannov narod. Film završava potresnim vinjetama iz geta – kako kaže palestinsko dijete na ulici, 'vidimo naseljenike kako žive u luksuzu, a mi živimo u smeću'.

Pravo je osvježenje pratiti festival koji ne bježi od političke angažiranosti, pa ni 'škakljivih' i kontroverznih tema. Svi ovdje prikazani filmovi jasno su ideološki obojani, u onom pozitivnom smislu – ne boje se zauzeti stranu i ne pretendiraju na lažnu neutralnost, a istovremeno su daleko od bilo kakve propagande. Baš kakvi bi dokumentarci trebali biti. ■

'Daughter of Genghis' – unikatan prikaz mongolskog naci-pseudofeminizma

TV RAŠETANJE

Poprijeki sud

Habermann, HRT,
3. travnja, 14:43

AUGUST HABERMANN bio je bogati sudetski Nijemac koji je u svom mlinu zapošljavao i Nijemce i Čehe. Normalan čovjek u nenormalno vrijeme koje prati radnja filma (od 1937. do 1945.), pred rat se ženi djevojkom koja ne zna da je njen otac Židov jer ga nikada nije upoznala. Odgojena je u katoličkom internatu, a očevu je ime upisano u rodni list, koji nikada nije vidjela, ali to prije rata nije bilo jako važno. Uskoro će postati. Sudeti nakon aneksije postaju dio Njemačke, a u selo (Bludovo u južnoj Moravskoj) ulaze esesovci predvođeni pohlepnim, surovim i opakim esesovcem, Sturmbannführerom KURTOM KOSLOWSKIM. Habermann čini sve da spasi Čehe od terora i strijeljanja, kupuje njihove živote od Koslowskog obiteljskim draguljima, ali uzalud – seljaci ga nakon oslobođenja 1945. privežu za kolo mlina pa ga, raspeta kao Krista, ubiju... 'Habermann', djelo režisera JURJA HERZA nastalo prema romanu JOSEFA URBANA, briljantno prikazuje prirodu nasilja koje je američki povjesničar MAX BERGHOLZ, koji je godinama istraživao zločine u dolini Une iz 1941. godine, opisao kao 'generativnu silu'. Lokalni okvir u kojemu se dugo talože mržnje, zavisti i slični osjećaji, nalazi u etničkom ratu izgovor za namirenje 'starih računa'. To u praksi znači otimačinu i teror nad nekim koga se percipira kao pripadnika nepoželjne zajednice. Esesovci za vrijeme njemačke dominacije teroriziraju Čehe (koristeći svaku priliku za pljačku), dok češki seljaci nakon njemačkog poraza prave pogrom nad Nijemcima ne obazirući se na to tko je među njima nevin, a tko kriv. I, dakako, pljačkaju njihovu imovinu. 'Habermann' je prvi film

PIŠE Boris Rašeta

Esesovci su za vrijeme okupacije terorizirali Čehe, a češki seljaci su nakon oslobođenja napravili pogrom nad Nijemcima ne obazirući se na to tko je među njima nevin, a tko kriv. 'Habermann' Jurja Herza je prvi film koji tematizira egzodus oko tri milijuna Nijemaca iz Čehoslovačke i prikazuje obje strane u svoj raskoši njihove brutalnosti

I o najtraumatičnijim događajima može se govoriti trezveno – 'Habermann' (Foto: Screenshot/HRT)

koji tematizira egzodus oko tri milijuna Nijemaca iz Čehoslovačke. On prikazuje obje strane u svoj raskoši njihove brutalnosti. 'Na klupi za svjedoke kazao sam da tisuću godina neće biti dovoljno da se izbriše krivnja koja je nanesena našem narodu zbog HITLEROVOG ponašanja u ovom ratu', kazao je guverner okupirane Poljske HANS FRANK i ta se rečenica često citira. Izostavlja se njen nastavak: 'Svaka moguća krivnja našeg naroda danas je već potpuno izbrisana, ne samo ponašanjem naših ratnih neprijatelja prema našem narodu i njegovim vojnicima, koje je pažljivo držano izvan ovog suđenja, nego i masom zločina najstrašnije vrste koje su – kako sam upravo saznao – protiv Nijemaca počinili i još uvijek čine Rusi, Poljaci i Česi, posebno u Istočnoj Pruskoj, Šleskoj, Pomeraniji i Sudetima. Tko će ikada suditi za te zločine protiv njemačkog naroda?' Nisu ih činili samo Slaveni. Prije nekoliko godina otkriveno je da su silovanja i druga nasilja bila masovna pojava i na zapadu

Njemačke, koji su oslobadali Anglosaksonci. Istina je, kako bi rekao HEGEL, uvijek cjelina. Snimljen kao češko-njemačko-austrijska koprodukcija, ovaj film pokazuje da se i o najtraumatičnijim povijesnim događajima može govoriti trezveno, ali to je kao s engleskim travnjakom – treba samo pričekati da prođe stotinjak godina.

Einstein i bomba,
Netflix

DO EINSTEINA se vjerovalo da atom nije moguće razbiti. Njegove su teorije, međutim, pokazale da je to moguće, a onda je niz znanstvenika pokušao naći put do cijepanja jezgre. Einstein je mislio da mala količina materije može razviti veliku količinu energije, prema formuli koju danas zna svako dijete – $E=mc^2$. Bomba 'Debeljko', 'Fat Man', bačena na Nagasaki, imala je samo 6,4 kilograma plutonija, a bio je to ekvivalent deset tona TNT-a. Igrano-dokumentarni film redatelja ANTHONYJA PHILIPSONA, premijerno prikazan na Netflixu, opisuje dvojbe slavnog znanstvenika – Einsteina je Hitler protjerao iz Njemačke i on je odlično znao sudbinu svojih sunarodnjaka u nacističkoj zemlji, koja je dokazala istinitost NIETZSCHEOVE teze da je ludilo u pojedinaca rijetkost, ali je u grupa čest slučaj. Einstein je upozorio ROOSEVELTA da će Nijemci, možda, proizvesti atomsku bombu. Nakon toga je projekt Manhattan dobio silno ubrzanje. Einstein je kao sumnjivi pacifist isključen iz projekta. HARRY TRUMAN je s dvije atomske bombe ubio po prilici 200 tisuća civila, jer u Hirošimi i Nagasakiju nije bilo vojske. Ovaj dokumentarno-igrani film prikazuje da se do kraja života grizao zbog svoje uloge u razvoju

filma DANIEL RAFAELIĆ. Bilo bi dobro da su emitirali i neki njegov film, najbolje onaj najpoznatiji. 'Neretvu' je dosad vidjelo skoro 600 milijuna ljudi, kod njega su glumile najveće svjetske zvijezde, čega možda nismo bili dovoljno svjesni. Kod Veljka je glumio ORSON WELLES (koji je, kako je Bulajić kazao u intervjuu, dva puta gledao njegovog 'Čovjeka koga treba ubiti', jer je vjerovao da je to njegov najbolji film), pa HARDY KRÜGER, SYLVA KOSCINA, SERGEJ BONDARČUK, CHRISTOPHER PLUMMER, MAXIMILIAN SCHELL – cijela staza slavniha, a ima ih još. Bulajić je otkrio i VELIMIRA – BATU ŽIVOJINOVIĆA. Naš omiljeni kanal, Klasik TV, u povodu Bulajićeve smrti prikazao je ciklus njegovih filmova, koji su i danas upečatljivo svjedočanstvo teških vremena rata i poraća.

Njegov zadnji film 'Bijeg do mora' je montiran, slika i zvuk su spojeni, ali postprodukcija nije dovršena jer je HRT odbio dati sredstva (koja nisu velika – oko 30 tisuća eura – kako je napisao RAJKO GRLIĆ), pa je radna kopija u bunkeru. Možda se sad nađe netko dovoljno mudar i odvažan pa spasi jedan dobar film (imali smo ga priliku pogledati na zatvorenoj autorovoj projekciji). To bi učinila svaka kulturna nacija, u znak počasti i zahvalnosti čovjeku na čijim su djelima odrasle generacije.

Sport Klub Info,
N1, 4. travnja,
06:30

N1 televizija prenijela je dijelove intervjua koji je GORAN IVANIŠEVIĆ dao Indexu, a mi ga prinosimo vašoj pozornosti jer je bio baš gospodski. U njemu je Goran objasnio razloge razlaza s NOVAKOM ĐOKOVIĆEM. 'On je institucija, on je najveći tenisač svih vremena i jedan od najvećih sportaša svih vremena. Zahvalan sam mu do kraja života na prilici. Iskoristio sam je, rezultati su tu, crno na bijelom. Prekrasnih pet godina', kazao je Ivanišević, pojašnjavajući kako je zasićenje ključni razlog razlaza najuspješnijeg našeg tandema. 'Teških pet godina. Ljudi zaboravljaju koronavirus, zaboravljaju da je Novak bio označen kao svjetski negativac broj jedan zbog necijepljenja. Stalno smo bili u međukoraku, igra, ne igra. Pa se javi neki ministar. Da ne spominjem Australiju. Došlo je do zasićenja, zamora materijala.' Na pitanje zašto misli da je ljudima teško reći da je Đoković najveći svih vremena, Ivanišević daje jedini mogući odgovor. 'Nitko me ne može razuvjeriti da to ima veze s time odakle dolazi. Da je Englez, sagradili bi mu palaču pored Buckinghamske. Za mene je najveći po brojkama i bez njih. Po tenisu. I kao igrač sam osjetio da je razlika u tome odakle dolaziš, a onda i kao trener. 'Vi Balkanci.' Meni je to kao i njemu dodatna motivacija. Nema nas puno, ali idemo se boriti. Taj ljudski dio koji smo imali, mislim da je to najvažnije. Ostaje to prijateljstvo, ostaju i rezultati.' 'Puno mi je pomoglo što govorimo isti jezik', dodao je. 'Da je s engleskog govornog područja... Dok ja nađem riječ, dok je prevedem, već je to gotovo', rekao je Ivanišević. ■

ju najstrašnijeg oružja u povijesti. Glumac AIDAN MCARDLE dobro se nosi s ulogom, a u filmu ćete vidjeti dosta šokantnih prizora, poput kolibe u kojoj je Einstein živio nakon bijega u Englesku. Nalik je na pastirske kućice po Velebitu i Vlašiću. Preporuka!

In memoriam Veljko Bulajić: Posebni dodaci, HRT,
3. travnja, 20:40

UPOVODU smrti VELJKA BULAJIĆA, vlasnika najveće svjetske karijere među hrvatskim režiserima, Treći program reprizirao je odličan intervju koji su 2021. s njim vodili filmolog TOMISLAV ŠAKIĆ i povjesničar

PONOVO RADI BIOSKOP

– prema scenariju **Arsena Diklića**

 Kino Daruvar
Daruvar, Trg kralja Tomislava 14a

Četvrtak, 11.4.

18:00 h
Milioni na otoku, (Branko Bauer), 1955. (97')

Ponedjeljak, 15.4.

18:00 h
Hajdučka vremena, (Vladimir Tadej), 1977. (90')

19:30 h
Zimovanje u Jakobsfeldu, (Branko Bauer), 1975. (108')

 SKC
Beli Manastir, Imre Nagya 8

Subota, 13.4.

20:00 h
Ne okreći se, sine (Branko Bauer), 1956. (112')

Nedjelja, 14.4.

20:00 h
Salaš u Malom Ritu (Branko Bauer), 1976. (126')

 SKD Prosvjeta / Pododbor Rijeka
Rijeka, Demetrova 16b

Petak, 12.4.

20:00 h
Dilžansa snova (Soja Jovanović), 1960. (103')

Utorak, 16.4.

19:00 h
Marš na Drinu (Žika Mitrović), 1964. (107')

Organizatori:
Srpsko narodno vijeće, Kino Tuškanac, SKD Prosvjeta

Podržao Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH